CAII PLINII SECUNDI HISTORIÆ NATURALIS LIBRI XXXVII.

Ex Recognitione

JOANNIS HARDUINI

Et

GABRIELIS BROTERII.

Cum Notis Selectioribus.

TOMUS VII.

VENETIIS MDCCLXXXV
Apud Thomam Bettinelli

Cum Facultate ac Privilegio.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXIX.

Medicinæ ex reliquis animalibus.

I. 1. NATURA remediorum, atque multitudo instantium ac præteritorum [a], plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quamquam non ignarus sim, nullis [b] ante hæc Latino sermone condita, ancepsque lubricum esse rerum omnium novarum, talium 5 utique, tam sterilis gratiæ, tantæque difficultatis in promendo. Sed quoniam occurrere verisimile est omnium, qui hæc noscant [c] cogitationi, quonam modo exoleverint in medicinæ usu, quæ tam parata

a) *præceptorum*. b) *nullius*. c) *cognoscant*.

atque pertinentia erant: mirumque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cum sit fructuosior nulla: Diis primum inventores suos adsignavit, & cælo dicavit. Necnon & hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Æsculapium fabulata, quoniam Tyndareum revocavisset ad vitam. Nec tamen cessavit narrare alios revixisse opera sua, clara Tro-10 janis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen dumtaxat remediis.

II. Sequentia ejus (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam revocavit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, & Æsculapio dicata. Is cum fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo ejus Dei quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) templo 20 cremato, instituisse medicinam hanc, quæ Clinice vocatur. Nec fuit postea quæstus modus: quoniam Prodicus Selymbriæ natus, e discipulis ejus, instituit[a] quam vocant Iatralepticen, & unctoribus[b] quoque medicorum ac mediastinis vectigal invenit.

III. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutavit, plurimumque & ex Chrysippo disci-

a) *instituens*. b) *reunctoribus* absque &.

pulus ejus Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato centum talentis donatus est a rege Ptolomæo filio ejus, ut incipiamus & præmia artis ostendere.

IV. Alia factio (ab experimentis cognominant Empiricen) cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis Physici auctoritate commendato.

V. Dissederuntque hæ diu scholæ, & omnes eas damnavit Herophilus, in musicos pedes venarum pulsu descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est: quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quam postea Asclepiades (ut retulimus) invenerat. Auditor ejus Themison fuit, qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente a vita, ad sua placita mutavit. Sed & illa Antonius Musa ejusdem auctoritate Divi Augusti, quem contraria medicina gravi periculo exemerat. Multos prætereo medicos, celeberrimosque ex iis Cassios, Calpetanos, Arruntios, Albutios, Rubrios. Ducena quinquagena H-S annua mercede iis fuere apud principes. Q. vero Stertinius imputavit Principibus, quod sestertiis quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quæstu Urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par & fratri ejus merces a Claudio Cæsare infusa est: censusque, quamquam exhausti, operibus Neapoli exornata, heredi H-S $\overline{ccc}$ reliquere, quantum ad eam ætatem Arrun-

tius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudii Cæsaris nobilitatus, pariterque eloquentiæ adsectator. Is eam potentiam nactus, novam instituit sectam.

Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transilivit, delentem cuncta majorum placita, & [a] rabie quadam in omnis ævi medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, æstimari vel uno argumento abunde potest, cum monumento suo (quod
10 est Appia via) Iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarumque trigarii comitatior egressus in publico erat: cum Crinas Massiliensis arte geminata, ut cautior religiosiorque, ad siderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasque observando, auctoritate eum præcessit. Nuperque centies H-S reliquit muris patriæ, mœnibusque aliis pæne non minori summa exstructis. Hi regebant fata, cum repente civitatem Charmis ex eadem Massilia invasit, damnatis non solum prioribus me-
20 dicis, verum & balineis: frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit ægros in lacus. Videbamus senes Consulares usque in ostentationem rigentes. Qua de re exstat etiam Annæi Senecæ adstipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam novitate aliqua aucupantes anima statim nostra negotiari.

a) & abest.

Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, TURBA SE MEDICORUM PERISSE. Mutatur ars quotidie toties interpolis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palamque est, ut quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ nostræ necisque fieri: ceu vero non millia gentium sine medicis degant, nec tamen sine medicina: sicut populus Romanus ultra sexcentesimum annum, 10 nec ipse in accipiendis artibus lentus, medicinæ vero etiam avidus, donec expertam damnavit.

VI. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus convenit. Cassius Hemina, ex antiquissimis auctor est, primum e medicis venisse Romam Peloponneso Archagatum Lysaniæ filium, L. Æmilio, M. Livio [a] Coss. anno Urbis DXXXV, eique jus Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam ob id publice. Vulnerarium eum fuisse e re dictum: mireque gratum adventum ejus initio: mox 20 a sævitia secandi urendique, transisse nomen in carnificem, & in tædium artem omnesque medicos: quod clarissime intelligi potest ex M. Catone, cujus auctoritati triumphus atque Censura minimum conferunt: tantò plus in ipso est. Quamobrem verba ejus ipsa ponemus.

a) *Luc. Julio.*

VII. „ Dicam de istis Græcis süo loco, Marce
„ fili : quid Athenis exquisitum habeam, & quod
„ bonum sit illorum literas inspicere, non perdi-
„ scere, vincam. Nequissimum & indocile genus
„ illorum: & hoc puta vatem dixisse: quandocum-
„ que ista gens suas literas dabit, omnia corrum-
„ pet. Tum etiam magis, si medicos suos huc mit-
„ tet. Jurarunt inter se barbaros necare omnes me-
„ dicina. Et hoc ipsum mercede faciunt, ut fides
10 „ iis sit, & facile disperdant. Nos quoque dicti-
„ tant barbaros, & spurcius nos, quam alios opi-
„ cos, adpellatione fœdant. Interdixi tibi de me-
„ dicis."

VIII. Atque hic Cato DCV anno Urbis nostræ obiit, LXXXV suo, ne quis illi defuisse publice tempora, aut privatim vitæ spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? Minime hercules: subjicit enim, qua medicina & se & conjugem usque ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet, quæ nunc nos tractamus. Profiteturque esse commentarium sibi, quo medeatur filio, servis, familiaribus, quem nos per genera usus sui digerimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maxime vero quæstum esse immani pretio vitæ, recusabant. Ideo templum Æsculapii, etiam cum reciperetur is Deus, extra Urbem fecisse, iterumque in insula traduntur. Et cum Græ-

eos Italia pellerent, diu post Catonem, excepisse medicos. *Augebo providentiam illorum*. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana gravitas in tanto fructu; paucissimi Quiritium attigere, & ipsi statim ad Græcos transfugæ: immo vero auctoritas aliter quam Græce eam tractantibus, etiam apud imperitos expertesque linguæ, non est. Ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola evenit, ut cuicumque medicum se professo statim 10 credatur, cum sit periculum in nullo mendacio majus. Non tamen illud intuemur, adeo blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla præterea lex, quæ puniat inscitiam: capitale nullum exemplum vindictæ. Discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: medicoque tantum hominem occidisse impunitas summa est. Quinimmo transit convicium, & intemperantia culpatur: ultroque qui periere arguuntur. Sed decuriæ pro more Censuris Principum examinantur: inquisitio per parietes agi- 20 tur: & qui de nummo judicet, a Gadibus columnisque Herculis arcessitur: de exsilio vero non nisi XLV electis viris datur tabella. At de judice ipso quales in consilium eunt, statim occisuri? Merito, dum nemini nostrum libet scire, quid saluti suæ opus sit Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena vivimus

opera. Perieruntque rerum naturæ pretia, & vitæ argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus, quam delicias.

Non deseram Catonem tam ambitiosæ artis invidiæ a me objectum, aut Senatum illum, qui ita censebat: idque non criminibus artis arreptis, ut aliquis exspectaverit. Quid enim venenorum fertilius, aut unde plures testamentorum insidiæ? Jam vero & adulteria etiam in Principum domibus, ut
10 Eudemi in Livia Drusi Cæsaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis hæc Urbi timuit Cato, ut equidem credo, quam reginas. Ne avaritiam quidem arguam, rapacesque nundinas pendentibus fatis, & dolorum indicaturam, ac mortis arrham, aut arcana præcepta. Squamam in oculis emovendam potius, quam extrahendam: per quæ effectum est, ut nihil magis prodesse videretur, quam multitudo grassantium. Neque enim pudor, sed æmuli pretia
20 summittunt. Notum est ab eodem Charmide unum ægrum ex provincialibus H-S ducentis reconductum: Alconti vulnerum medico H-S $\overline{\text{C}}$ damnato ademisse Claudium Principem. Eidemque in Gallia exsulanti, & [a] deinde restituto adquisitum non minus intra paucos annos. Et hæc personis imputentur. Ne se-

a) & abest.

cem quidem[a] aut inscitiam ejus turbæ arguamus, ipsorum intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diverticulis: imperiosam inediam, & ab iisdem deficientibus cibos sæpius die ingestos, mille præterea pœnitentia modis, culinarum etiam præceptis & unguentorum mixturis, quando nullas omisere vitæ illecebras. Invehi peregrinas merces, conciliarique externa pretia, displicuisse majoribus crediderim equidem: non tamen hoc Catonem providisse, cum damnaret artem. Theriace vocatur excogitata com- 10 positio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cum tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus LIV componitur, interim nullo pondere æquali, & quarumdam rerum sexagesima denarii unius imperata. Quo Deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam novere. Comperique vulgo, pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, in- 20 scitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verum hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque providit, innocentiora multo & parva opinatu, quæ proceres artis ejus de semet ipsi fateantur. Illa

a) *quidem* abest.

perdidere imperii mores, illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta: balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obedientissimi vero efferrentur. Potus deinde jejunorum ac vomitiones, & rursus perpotationes, ac pilorum eviratio instituta resinis eorum: itemque pectines in feminis quidem publicati. Ita est profecto: lues morum, nec aliunde major quam e medi-
10 cina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, non perdiscere.

Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, sexcentisque populi Romani annis, adversus artem, in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorumdam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitaverim aliquibus fastidio futura, quæ dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare
20 formicas nulla necessitate, & curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter prœlia Deorum improbitatem muscæ describere: non naturæ gignere ista, cum gignat hominem. Proinde causas quisque & effectus, non res, æstimet.

IX. Ordiemur autem a confessis, hoc est, lanis ovisque, ut obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam sic alienis locis, tamen

obiter dici necesse erit. Nec deerat materiæ pompa, si quidquam aliud intueri liberet, quam fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidoque medicinis, ceu vero id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitæ remedia post millesimum annum reditura monstrare.

2. Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes a nubentibus attingi jubentes. Præterque cultum & tutelam contra frigora, succidæ plurima præstant remedia ex oleo vinoque, 10 aut aceto, prout quæque mulceri morderive opus sit, & adstringi, laxarive, luxatis membris, dolentibusque nervis impositæ, & crebro suffusæ. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alii cum lana rutam tritam adipemque imponunt. Item contusis tumentibusque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingivis, admixto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo: & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & ulceri- 20 bus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vulvæ sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditaque mortuos partus evocat. Sistit etiam profluvia earum. At canis rabiosi morsi-

bus inculcata post diem septimum solvitur. Reduvias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida ferventibus tincta, quam calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatum præligans. Laudatissima omnis e collo: natione vero Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt & desquamatis, percussis, lividis, incussis, collisis, contritis, dejectis, capitis & aliis doloribus, stomachi inflammationi, ex aceto & rosaceo. Cinis ejus illinitur adtritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas, auresque suppuratas. Ad hæc detonsam eam, alii evulsam, decisis summis partibus siccant, carpuntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt, uruntque. Alii assulis tedæ subjectis, & subinde interstratis, oleo adspersam accedunt, cineremque in labellis aqua addita confricant manu, & considere patiuntur, idque sæpius mutantes aquam, donec linguam adstringat leniter, nec mordeat. Tunc cinerem reponunt. Vis ejus septica est efficacissimeque genas purgat.

X. Quin ipsæ sordes pecudum, sudorque feminum, & alarum, adhærentes lanis, (œsypum vocant) innumeros prope usus habent. In Atticis ovibus genito palma. Fit pluribus modis: sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut

quibuscumque *sordibus* succidis primum collectis, ac lento igni in æneo subfervefactis, & refrigeratis, pinguique quod supernatet, collecto in fictili vase, iterumque decocta priori materia: quæ pinguitudo utraque frigida aqua lavatur, & in linteo saccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, ut sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat ut cerussa. Oculis utilissimum contra inflammationes, genarumque callum. 10 Quidam in testa torrent, donec pinguitudinem amittat, utilius tale existimantes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lacrymantibus. Ulcera non oculorum modo sanat, sed oris etiam & genitalium, cum anserino adipe. Medetur & vulvæ inflammationibus, &[a] sedis rhagadiis, & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos usus ejus suo loco digerimus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæque in farinam & illitæ dentibus mire prosunt, etiam labantibus: gingi- 20 visque, si carcinoma serpat. Jam vero pura vellera, aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure: & cinis eorum, genitalium vitiis. Tantumque pollent, ut medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi,

a) *&* deest.

si fastidio non pascatur. Cauda enim quam arctissime præligata, evulsa inde lana statim vescuntur. Traduntque quod extra nodum sit e cauda præmori.

XI. 3. Lanæ habent & cum ovis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est, eas in hoc usu radicula esse curatas, neque aliud, quam candidum ex ovo infundi, ac pollinem thuris. Ova per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, urentesque refrigerant. Quidam cum croco
10 præferunt, & pro aqua miscent collyriis. Infantibus vero contra lippitudines vix aliud remedium est, butyro admixto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ foliis superilligatis. Candido ovorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admixtoque. Et vari in facie cum pineis nucleis ac melle modico. Ipsa facies illita Sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ovo occupentur, pusulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, & salis parum. Ulceribus vero ex
20 ambusto, cum candido ovorum tostum hordeum, & suillo adipe, mire prodest. Eadem curatione ad sedis vitia utuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ovorum candido decocto cum cerussæ denariorum duûm pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ exiguo, deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ovorum trito cum amylo. Ajunt & vulnera candido glutinari, calculosque

pelli. Lutea ovorum cocta ut indurescant, admixto croco modice, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, vel cum trito apii semine, ac polenta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum devoratum liquidum, ita ut dentibus non attingatur: thoracis destillationibus, faucium scabritiæ. Privatim contra hæmorrhoidum morsum illinitur, sorbeturque crudum. Prodest & renibus, vesicæ rosionibus exulcerationibusque, & cruenta 10 exscreantibus. Quinque ovorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum cinere putaminis sui, & papaveris succo ac vino. Dantur cœliacis cum uvæ passæ pinguis pari pondere, & malicorii, per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ovorum trium, lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus, trita ad crassitudinem mellis, & cum opus sit, avellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ovis pridie maceratis in aceto. Sic & lien- 20 tericis. Sanguinem autem rejicientibus, cum tribus cyathis musti. Utuntur iisdem ad liventia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierum cocta, & ex vino pota: & inflationes quoque vulvæ cruda cum oleo aut vino illita. Utilia sunt & cervicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiam vitiis indurata igni, ut calore

quoque prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis: tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ vocant sitista, cum triduo incubita tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ovorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ovo decoctos, admixta vini austeri hemina, & pari modo olei polentæque. Membrana pu-
10 taminis detracta sive crudo, sive cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit & dentifricium. Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut recta, nec vi, nec pondere ullo frangantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota ova adjuvant partum cum ruta, & anetho, & cumino pota e vino. Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria mixtis tollunt. Ulcera
20 quoque humida in capite, cyclamino admixta. Ad puris & sanguinis exscreationes ovum crudum cum porri sectivi succo, parique mensura mellis Græci calfactum hauritur. Dantur & tussientibus cocta, & trita cum melle, & cruda cum passo oleique pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis singula, cum ternis passi cyathis, amylique semuncia a balineis. Adversus ictus serpentium cocta tritaque adjecto na-

sturtio

sturtio illinuntur. Cibo quot modis juvent notum est, cum transmeent faucium tumorem, calfactuque obiter foveant. Nullus est alius cibus, qui in ægritudine alat, neque oneret, simulque vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in panem subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri utilius putant. Quo genere non alvos tantum, sed & menses feminarum sistunt: aut si major sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur. Et 10 per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterumque cum trito pipere torrentur ad cohibendas alvos. Fit & dysentericis remedium singulare, ovo effuso in fictili novo, ejusdemque ovi mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebroque permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alii eadem mensura pro oleo & aceto resinam adjiciunt rubentem, vinumque: & alio modo temperant, olei tantum mensura pari, pineique corticis 20 duabus sexagesimis denariorum, una ejus quod rhum diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita ut cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, ova bina cum allii spicis quatuor una terendo, vinique hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ovorum gratiæ, candidum ex his admixtum calci vivæ glu-

tinat vitri fragmenta. Vis vero tanta est, ut lignum perfusum ovo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum locuti sumus, cum & reliquarum alitum restent magnæ utilitates, sicut suis locis dicemus.

XII. Præterea est ovorum genus in magna Galliarum fama, omissum Græcis. Angues innumeri æstate convoluti, salivis faucium corporumque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum adpel-
10 latur. Druidæ sibilis id dicunt in sublime jactari, sagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicujus interventu. Experimentum ejus esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, ut est Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tamquam congruere operationem eam serpentium, humani sit arbitrii. Vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartila-
20 ginis, velut acetabulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium ac regum aditus, mire laudatur: tantæ vanitatis, ut habentem id in lite in sinu equitem Romanum e Vocontiis, a Divo Claudio Principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circumdata

effigie anguium fecerint. Neque enim cristatos esse in caduceo mos est.

XIII. De anserum ovis magnæ utilitatis, ipsoque ansere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Commagenorum clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum: alioqui celeberrimi usus est: ad hoc in Commagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ Commagene vocatur, obrutis nive vasis, odore jucundo, utilissimum ad perfrictiones, convulsiones, cæcos aut subitos dolores, 10 omniaque, quæ acopis curantur: unguentumque pariter, ac medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe avium curato, ut diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorum pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter subfervefactum. Fit autem hieme, quoniam æstate non glaciat: nisi accepta cera. Multa præterea remedia sunt ex ansere, (quod miror,) æque quam in capris[a]. Namque anser corvusque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. 20

XIV. 4. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium adscensu deprehenso, diximus. Eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter ædem Juventatis & Summani, vivi in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc ani-

a) *corvis*.

mali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeo puros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice uterentur his. Genitæ Manæ catulo res divina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius putant. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios usus ex eo mire
10 laudatos referemus suis locis.

XV. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Adversus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitumque: mures dissecti & impositi, quorum natura non est spernenda, præcipue in adscensu siderum, ut diximus: cum lumine Lunæ fibrarum numero crescente atque decrescente. Tradunt Magi, jocinere muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoque similiter valere, sed resolvi cyatho
20 olei poto.

XVI. Mustelarum duo genera: alterum silvestre, distans magnitudine. Græci vocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, cetero venenum. Hæc autem, quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos (ut auctor est Cicero) quotidie transfert, mutatque sedem, serpentes persequitur. Ex ea inveterata sale denarii pondus in cyathis

tribus datur percussis: aut ventriculus coriandro fartus inveteratusque & in vino potus. Et catulus mustelæ etiam efficacius.

XVII. Quædam pudenda dictu tanta auctorum adseveratione commendantur, ut præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia medicinæ gignuntur: veluti cimicum animalis fœdissimi, & dictu quoque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, & præcipue aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, 10 quod dicant gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspide: carnesque earum percussis plurimum prodesse. Ex his, quæ tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere sanguisugas adhærentes, haustasque ab animalibus restinguere in potu datos. Quamquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum sale & lacte mulierum: auresque, cum melle & rosaceo admixtis. Eos, qui agrestes sint, & in malva nascantur, crematos, cinere permixto rosaceo in- 20 fundunt auribus. Cetera, quæ de his tradunt, vomicæ, & quartanarum remedia, aliorumque morborum, quamquam ovo, aut cera, aut faba inclusos censeant devorandos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cum argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos.

Et in stranguria fistulæ imposuere. Adeo nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin & adalligatos lævo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in roseo panno. Rursus iis adversatur scolopendra, suffituque enecat.

XVIII. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentium minime sanabiles. Sed & venenum earum si sanguinem attingit, aut recens
10 vulnus, statim interimit: inveteratum ulcus, tardius. De cetero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXIII[a] vitæ anno prodidisse, aspidum ictus efficacissime sanari, hausta a percussis ipsorum urina.

XIX. Basilisci, quem etiam serpentes ipsæ fugiunt, alias olfactu necantem, qui hominem vel si
20 adspiciat tantum, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & successus petitionum a potestatibus, & a Diis etiam precum, morborumque remedia, veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni sanguinem adpellant.

a) LXXXVIII.

XX. Draco non habet venena. Caput ejus limini januarum subditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittitur. Oculis ejus inveteratis, & cum melle tritis, inunctos non pavescere ad nocturnas imagines, etiam pavidos. Cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalligatum in lacerto, conferre judiciorum victoriæ. Primum spondylum aditus potestatum mulcere. Dentes ejus illigatos pellibus caprearum cervinis nervis, mites præstare dominos, potestatesque exorabiles. 10
Sed super omnia est compositio, qua invictos faciunt Magorum mendacia: cauda draconis & capite, pilis leonis e fronte, & medulla ejusdem, equi victoris spuma, canis unguibus adalligatis cervino corio, nervisque cervi alternatis & dorcadis: quæ coarguisse non minus refert, quam contraria serpentibus remedia demonstrasse, quoniam hæc morum veneficia sunt. Draconum adipem venenata fugiunt: item, si uratur, ichneumonum: fugiunt & urticis tritis in aceto perunctos. 20

XXI. Viperæ caput impositum, vel alterius quam quæ percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat: ajunt enim præcanere: item si quis exustæ ejus cinerem illinat. Reverti autem ad percussum serpentes necessitate naturæ, Nigidius auctor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures ad eximendum

lapillum, quem ajunt ab ea devorari territa. Alii ipso toto capite utuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocantur a Græcis, ternis digitis utrimque amputatis, exemptisque interaneis, & livore spinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho discocto, spinisque exemptis, & addita similagine, atque ita in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum videtur e vipera tantum hoc fieri. Quidam
10 purgatæ, ut supra dictum est, adipem cum olei sextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cum opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur, ut omnes bestiæ fugiant eos.

XXII. Præterea constat, contra omnium serpentium ictus, quamvis insanabiles, ipsarum serpentium exta imposita auxiliari: eosque, qui aliquando viperæ jecur coctum hauserint, numquam postea feriri a serpente. Neque anguis venenatus est, nisi per mensem Luna instigatus. Sed prodest vivus
20 comprehensus, & in aqua contusus, si foveatur ita morsus. Quin & inesse ei remedia multa creduntur, ut digeremus, & ideo Æsculapio dicatur. Democritus quidem monstra quædam ex his conficit, ut possint avium sermones intelligi. Anguis Æsculapius Epidauro Romam advectus est: vulgoque pascitur & in domibus. Ac nisi incendiis semina exurerentur, non esset fecunditati eorum resistere.

In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod & in aqua vivit, hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno. Horum jecur servatum adversus percussos ab his auxilium est.

Scorpio tritus stellionum veneno adversatur. Fit enim & e stellionibus malum medicamentum. Nam cum immortuus est vino, faciem eorum, qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum, insidiantes pellicum formæ. Remedium est ovi luteum, & mel ac nitrum. Fel stellionum tritum in 10 aqua mustelas congregare dicitur.

XXIII. Inter omnia venenata salamandræ scelus maximum est. Cetera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt: ut omittam, quod perire conscientia dicuntur homine percusso, neque amplius admitti ad terras: salamandra populos pariter necare improvidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, & eos, qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito distans. Quinimmo si contacto ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est: vel si in puteum cadat. 20 Quippe cum saliva ejus quacumque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis, ac tanti veneni a quibusdam animalium, ut subus, manditur, dominante eadem illa rerum dissidentia. Venenum ejus restingui primum omnium ab his, quæ vescantur illa,

ex his verisimile est, quæ produntur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta: cetera adversantia diximus, dicemusque suis locis. Ex ipsa, quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium exstinguat, si forent vera, jam esset experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, si detractis interaneis, & pedibus, & capite in melle serventur, tradit, negatque restingui ignem ab iis.

XXIV. E volucribus in auxilium contra serpentes primi vultures. Adnotatum quoque minus virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicunt. Item cor ejus alitis habentes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum, latronumque, & regum ira.

XXV. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepebunt[a] avulsæ, adpositis, venena serpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Jus quoque ex his potum præclare medetur, & in multis aliis usibus mirabile. Pantheræ leonesque non attingunt perunctos eo, præcipue si & allium fuerit incoctum. Alvum solvit validius e vetere gallinaceo. Prodest & contra longinquas febres, & torpentibus membris, tremulisque, & articulariis morbis: in capitis dolori-

a) *tepebant.*

bus: epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipiente tenesmo, jocineri, renibus, vesicæ: contra cruditates, suspiria. Itaque etiam faciendi ejus exstant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: utilissime autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum supradictis herbis, & refrigeratum sub dio dari tempestivis antecedente vomitione. Non præteribo miraculum, quamquam ad medicinam non pertinens: si auro li- 10 quescenti gallinarum membra misceantur, consumunt id in se. Ita hoc venenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo e ramentis [a] addito in collum, non canunt.

XXVI. Auxiliatur contra serpentes & columbarum caro recens concerpta, & hirundinum: bubonis pedes usti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum magicæ vanitatis. Quippe præter reliqua portentosa mendacia, cor ejus impositum mammæ mulieris dormientis sini- 20 stræ, tradunt efficere, ut omnia secreta pronuntiet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortes fieri. Ejusdem ovo ad capillum remedia demonstrat. Quis autem, quæso, ovum bubonis umquam videre potuit, cum ipsam avem vidisse prodigium sit? quis

a) *sarmentis*.

utique experiri, & præcipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt.

Cujus generis prope videri possint, quæ tradunt & de vespertilione: si ter circumlatus domui vivus, per fenestram inverso capite infigatur, amuletum esse: privatimque ovilibus circumraptum toties, & pedibus suspensum in supero limine. Sanguinem quoque ejus cum carduo, contra serpentium ictus
10 inter præcipua laudant.

XXVII. Phalangium est Italiæ ignotum, & plurium generum: unum simile formicæ, sed multo majus, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis intercursantibus [a] guttis. Acerbior hujus, quam vespæ ictus. Vivit maxime circa furnos & molas. In remedio est, si quis ejusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc servantur mortui. Inveniuntur & cortices eorum, qui triti & poti medentur: & mustelæ catuli, ut diximus supra.
20 Æque phalangion Græci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangii nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inveniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatique mulieribus cervina pelle ante Solis ortum, præstare ne

a) *incursantibus respersum g.*

concipiant, ut *Cæcilius* in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fecunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro similis, ore minimo sub alvo, pedibus brevissimis, tamquam imperfectis. Dolor a morsu ejus qualis a scorpione. Urina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Hujus morsus genua labefactat. Pejor utroque est cæruleus, lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneosos. Etiamnum deterior, a crabrone penna tantum differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ similis capite, alvo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathii duo genera habent: pejor medium caput distinguente linea alba, & transversa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriore parte candicans, lentior. Minime autem noxius eodem colore, qui telam muscis in parietibus latissime pandit. Contra omnium morsus remedio est gallinaceum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei, quicumque in oleo putrefacti.

Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: ungulæ arietinæ cinere cum melle, mustelæ catulo, ut in serpentibus dictum est. Si ju-

menta momorderit, mus recens cum sale imponitur, aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedium est, divulsus & impositus. Nam si prægnans momordit, protinus dissilit. Optimum, si imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc usum servant in oleo, aut luto circumlitos. Est contra morsum ejus remedio terra ex orbita. Ferunt enim non transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturæ.

10 XXVIII. Scorpionibus contrarius maxime invicem stellio traditur, ut visu quoque pavorem iis adferat, & torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci coloten vocant, & ascalaboten, & galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, & vescitur; quæ omnia a nostris stellionibus aliena sunt.

20 XXIX. Prodest & gallinarum fimi cinis illitus, draconis jecur, lacerta divulsa, mus divulsus, scorpio ipse suæ plagæ impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quod manus palmam non feriunt, nec nisi pilos attigere. Lapillus qualiscumque, ab ea parte, qua in terra erat, impositus plagæ, levat dolorem. Item testa terra operta ex

aliqua parte, sicut erat, imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, & cavere, ne Sol adspiciat.

Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa & alia ex his remedia sunt, propter quæ in melle servantur.

Noctua apibus contraria, & vespis, crabronibusque, & sanguisugis: pici quoque Martii rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Adversantur & locustarum minimæ sine pennis, quos attelebos[a] vocant. 10

Est & formicarum genus venenatum: non fere in Italia. Solipugas Cicero adpellat, salpugas Bætica. Iis cor vespertilionis contrarium, omnibusque formicis.

Salamandris cantharidas diximus resistere.

XXX. Sed in iis magna quæstio, quoniam ipsæ venena sunt potæ vesicæ cum cruciatu præcipuo. Cossinum Equitem Romanum, amicitia Neronis Principis notum, cum is lichene correptus esset, vocatus ex Ægypto medicus ob hanc valetudinem ejus a Cæsare, cum cantharidum potum præparare voluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubium est, cum succo taminiæ uvæ, & sevo ovis vel capræ. Ipsarum cantharidum venenum, in qua parte sit, non constat inter auctores. Alii in pedi- 20

a) *attelabos*.

bus & capite existimant esse, alii negant. Convenit tantum pennas earum auxiliari, in quacumque parte sit venenum. Ipsæ nascuntur ex vermiculo, in spongia maxime cynorrhodi, quæ fit in caule, sed fecundissime in fraxino: ceteræ in alba rosa, minus efficaces. Potentissimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pennis transversas habent, multum pingues: inertiores minutæ, latæ, pilosæ: inutilissimæ vero, unius coloris macræque. Conduntur
10 in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cum sale fervens, donec per linteolum vaporentur, postea reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus: eadem bupresti: similiterque præparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenasque: dicuntur & menses ciere & urinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides objectæ sunt Catoni Uticensi, ceu venenum vendidisset in auctione re-
20 gia, quoniam eas sestertiis LX addixerat.

5. Et sevum autem struthiocamelinum tunc venisse sestertiis XXX obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus, quam est adeps anserinus.

XXXI. Diximus & mellis venenati genera: contra quod utuntur melle, in quo apes sint mortuæ. Idem potum in vino, remedium est vitiorum, quæ e cibo piscium gignuntur.

XXXII.

XXXII. In canis rabiosi morsu tuetur a pavore aquæ, capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in vase fictili novo, argilla circumlito, atque ita in furnum indito. Idem & in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & vermem e cadavere canino adalligavere: menstruave canis in panno subdidere calyci, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuere vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant vero, lingua 10 canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscisa[a] dimissa sit, habentes. Est limus salivæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multo tamen utilissime jecur ejus, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut jus coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur a Græcis lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circum- 20 latus, datur morsis a rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id devoratum anno tantum eo prodest. Ajunt & cristam galli contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin &

a) *abscissa*, & sic alibi.

necantur catuli statim in aqua, ad sexum ejus, qui momorderit, ut jecur crudum devoretur ex iis. Prodest & fimum gallinaceum, dumtaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita ut ipse, cui abscisa sit, vivus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto: vel pulli hirundinis combusti: membrana sive senectus anguium, vernatione exuta, cum cancro masculo ex vino trita. Nam etiam per se reposita in arcis ar-
10 mariisque, tineas necat. Tanta vis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat, maxime ulcus habentibus. Remedio est fimum caballinum adspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem a cane morsum, usque in proverbium discordiæ venisse. Qui in urinam canis suam egesserit, torporem lumborum sentire dicunt. Lacerta, quam hi sepa, alii chalcidicen vocant, in vino pota morsus suos sanat.

XXXIII. Veneficiis ex mustela silvestri factis,
20 contrarium est jus gallinacei veteris large haustum: peculiariter contra aconitum, addi parum salis oportet. Gallinarum fimum dumtaxat candidum, in hyssopo decoctum, aut *mulso, contra venena fungorum boletorumque: item inflationes, ac strangulationes: quod miremur, cum, si aliud animal gustaverit id fimum, torminibus & inflationibus adficia-

*) *ut*, sph. Ed. Brot.

tur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia adservatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ catulus, ut supra diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum adversus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Ponticarum. Itaque & spissatus servatur, vinoque diluitur. Quidam feminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Jus ex carne arietum privatim adversus cantharidas: item lac ovium calidum, præterque iis, qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum silvestrium fimum privatim contra argenti vivi potum. Contra toxica, mustela vulgaris inveterata, binis drachmis pota.

XXXIV. 6. Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo Cyprino & melle: item ungularum muli vel mulæ ex oleo myrteo. Præterea (ut Varro noster tradit) murinum fimum, quod item muscerdas adpellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo asperatas. Alii sanguine muscarum utuntur. Alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, vel nucum, ita ut sit tertia pars e muscis. Alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt. Quidam melle tantum. Nul-

lum animal minus docile existimatur, minorisve intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro, Deo quem Myiodem vocant, extra territorium id abire. Alopecias cinis e murium capitibus, caudisque, & totius muris, emendat: præcipue si veneficio acciderit hæc injuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustum cum pice liquida. Caput quidem ejus ustum per se, etiam cicatricibus pilos
10 reddit. Alopecias autem in ea curatione præparari oportet novacula, & sinapi. Quidam ex aceto uti maluerunt. Quæ de herinaceo dicuntur, omnia tanto magis valebunt in hystrice. Lacertæ quoque, ut docuimus, combustæ cum radice recentis arundinis, quæ ut una cremari possit, minutim findenda est: ita myrteo oleo permixto cineres capillorum defluvia continent. Efficacius virides lacertæ omnia eadem præstant. Etiamnum utilius admixto sale, & adipe ursino, & cepa tusa. Quidam denas virides
20 in decem sextariis olei veteris discoquunt, contenti semel in mense ungere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrime explet: item gallinarum fimum recens illitum. Corvi ovum in æreo vase permixtum illitumque deraso capite nigritiam capilli adfert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Idque in umbra faciendum, neque ante quatriduum abluen-

ctum. Alii sanguine & cerebro ejus utuntur cum vino nigro. Alii excoquunt ipsum, & nocte in concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Caustica vis earum, cavendumque, ne exulcerent alte. Postea ad ulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini jubent.

XXXV. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo: aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ovillo cum creta Cimolia, linito capite, donec inarescat. 10

XXXVI. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quæ nudæ inveniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta: est autem calculi latitudine: quæ adalligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item œsypum: ossa e capite vulturis adalligata, aut cerebrum cum oleo & cedria peruncto capite, & intus naribus illitis. 20 Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, vel noctuæ, idem præstat: gallinaceusque si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia ejus, qui doleat evulsis collo plumis circumligatisque, vel cristis: mustelæ cinis illitus: surculus ex nido milvi pulvino subjectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inventæ os-

siculum per aurem cum ebore trajectum, vel in pellicula canina adalligatum: quod remedium pluribus semperque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit. Hæc & vulneribus tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro vero profluentem, anseris sanguis aut anatis infusus: adepsque earumdem alitum cum rosaceo. Cochleæ matutino pascentis arundine caput præcisum, maxime Luna plena, lineo panno
10 adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno adalligant.

XXXVII. Cerebrum cornicis in cibo sumptum, palpebras gignere dicitur: œsypum cum myrrha calidum specillo illitum. Idem præstare muscarum, fimique murini cinerem æquis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarii, promittitur, additis duabus sextis denarii e stibi, ut omnia œsypo illinantur: item murini catuli triti in vino vetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, evul-
20 sos renasci non patitur fel herinacei: ovorum stellionis liquor: salamandræ cinis: lacertæ viridis fel in vino albo, Sole coactum ad crassitudinem mellis in æreo vase: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spumaque cochlearum.

XXXVIII. Glaucomata dicunt magi cerebro catuli septem dierum emendari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur: in sini-

stram, si sinister: aut felle recenti asionis. Noctuarum est id genus, quibus pluma aurium modo micat. Suffusionem oculorum canino felle malebat, quam *hyænæ* curare Apollonius Pitanæus cum melle: item albugines. Murium capitum caudarumque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt, multoque magis gliris aut muris silvestris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cum Attico melle cinis & adeps soricis combusti tritus, lacrymosis oculis plurimum confert: stibis quid est, di- 10 cemus in metallis. Mustelæ cinis suffusionibus [a]: item lacertæ hirundinisve cerebrum: quæ etiam tritæ coctæve fronti illitæ, epiphoras sedant, sive per se, sive cum polline, sive cum thure. Sic & solatis, id est, Sole correptis prosunt. Vivas quoque cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, utilissimum est. Jumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe ejusdem, claritatem inunctis facit. Viperam vivam in fictili novo comburere, addito feniculi succo ad cyathum 20 unum, & thuris manna una, atque ita suffusiones oculorum & caligines inungere, utilissimum est. Medicamentum id echion vocatur. Fit & collyrium e vipera, in olla putrefacta, vermisculisque enatis cum croco tritis. Exuritur in olla cum sale: quem lingendo claritatem oculorum consequuntur, & sto-

a) *in s.*

machi totiusque corporis tempestivitates. Hic sal & pecori datur salubritatis causa, & in antidotum contra serpentes additur. Quidam & viperis utuntur in cibis. Primum omnium occisæ statim salem in os addi jubent, donec liquescat: mox [a] quatuor digitorum mensura utrimque præcisa, exemptisque interaneis discoquunt in aqua, aut oleo, sale, anetho, & omnibus aut statim vescuntur, aut pane colligunt, ut sæpius utantur. Jus præter supra di-
10 cta pediculos e toto corpore expellit, pruritusque etiam summæ cutis. Effectum ostendit & per se capitis viperini cinis. Utilissime oculos inungit. Itemque adeps viperinus. De felle non audacter suaserim quæ præcipiunt, quoniam, (ut suo loco docuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguium adeps ærugini mixtus, ruptas oculorum partes sanat: & membrana sive senectus vernatione eorum exuta si adfricetur, claritatem facit. Boæ quoque fel prædicatur ad albugines, suffusiones, caligines:
20 adeps similiter ad claritatem.

Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, mixto felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ, & caligationes, suffusionesque oculorum. Eadem vis & in vulturino felle est cum porri succo, & melle exiguo. Item in gallinacei felle ad argema, & ad albugines ex aqua diluto:

a) *mox* deest.

item ad suffusiones oculorum, maxime candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum, dumtaxat rubrum, lusciosis illini monstrant. Laudant & gallinæ fel, sed præcipue adipem, contra pusulas in pupillis. Has scilicet ejus rei gratia saginant. Adjuvat mirifice & ruptas oculorum tuniculas, admixtis schisto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum dumtaxat candidum, in oleo vetere corneisque pyxidibus adservant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est, pavones fimum suum resorbere tradi, invidentes hominum utilitatibus. 10 Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fimi ejus cinis cum Attico melle. Laudatur & milvi jecur. Fimum quoque columbarum ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum contusis oculis, ita ut postea œsypo & melle inungantur. Fel perdicum cum mellis æquo pondere: per se vero, ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adjici, quod in argentea pyxide id servari jubent. Ova perdicum in vase æreo de- 20 cocta cum melle, ulceribus oculorum & glaucomatis medentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximie prodest. In columbis masculæ efficaciorem putant. Vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam suo calore utilior est. Superponi oportet splenium

e melle decoctum lanamque succidam ex oleo ac vino. Earumdem avium sanguis nyctalopas sanat: & jecur ovium: atque (ut in capris diximus) efficacius fulvæ. Decocto quoque ejus oculos abluere suadent: & medulla dolores tumoresque illinere. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis fimum albugines extenuat: item cochlearum cinis: fimum cenchridis: accipitrum generis hanc Græci faciunt. Argema ex
10 melle omnibus, quæ supra scripta sunt, sanatur. Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Hujus adipe & melle cum oleo vetere, incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna excæcant, restitutaque eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem, & dolores, ac lippitudines, & ictus.

Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum re-
20 media adsumunt. Alii viridem includunt novo fictili: ac lapillos, qui vocantur cinædia, quæ & inguinum tumoribus adligari [a] solent, novem signis signantes, & singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertam: lapillos servant ad oculorum dolores. Alii terram substernunt lacertæ viridi excæcatæ, & una in vitreo vase anulos includunt e ferro so-

a) *adalligari*.

lido vel auro: cum recepisse visum lacertam adparuit per vitrum, emissa ea, anulis contra lippitudinem utuntur. Alii capitis cinere pro stibi ad scabritias. Quidam viridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt, & incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelæ etiam oculis punctu erutis, ajunt visum reverti, eademque, quæ in lacertis & anulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viva dimittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibi eximie medetur. Aranei muscarii tela, & præcipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, in splenio aliquo, ita ut a puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo se ostendat ei, cui medeatur, neve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam, cujus crassissimum textum est, in contignationibus fere, adalligatus panno, epiphoras sanare traditur. Scarabæi viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum adquiescunt.

XXXIX. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorem. Gravitatem adeps cum absinthio & oleo vetere: item adeps an-

serinus. Quidam adjiciunt succum cepæ & allii, pari modo. Utuntur & per se ovis formicarum. Namque & huic animali est medicina: constatque ursos ægros hoc cibo sanari. Anserum, omniumque avium adeps præparatur, exemptisque venis omnibus patina novo fictili operta in Sole, subdita aqua ferventi liquatur: saccatusque lineis saccis, & in fictili novo repositus loco frigido: minus putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus,
10 aut cum rosaceo decoctus aurium dolores sedat. Si aliquod animal intraverit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intraverit, adeps anserinus cum cepæ succo. Gliris detracta pelle, intestinisque exemptis, discoquitur melle in vase novo. Medici malunt e nardo decoqui usque ad tertias, atque ita adservari: deinde cum opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari: aut si terreni vermes cum adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus
20 rubri oleo triti exulceratis, & ruptis auribus præclare medentur. Lacerti inveterati in os pendentium addito sale, contusas, & ab ictu læsas aures sanant: efficacissime autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda, aut multipeda dicta, animal est e vermibus terræ, pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactuque contrahens se: oniscon

Græci vocant, *alii tylon*: efficacem narrant ad aurium dolores, *in* cortice Punici mali decoctum, & porri succo. Addunt & rosaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem, quæ non arcuatur, sepa Græci vocant, alii scolopendram, minorem, perniciosamque. Cochleæ, quæ sunt in usu cibi, cum myrrha, aut thuris polline adpositæ: item minutæ, & latæ, fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium fervente testa usta, instillatur rosaceo admixto, contra omnia quidem vitia 10 efficax, sed contra graveolentiam præcipue: aut si purulentæ sunt, ex aceto: melius cum felle caprino, vel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam auctoritatem huic animali perhibet Nigidius, majorem magi, quoniam retro ambulet, terramque terebret, stridat noctibus. Venantur eum 20 formica circumligata capillo, in caverna ejus conjecta, efflato prius pulvere, ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana, quæ abjici solet, inveterata & in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ, si caput avellatur: hanc tritam una cum rosa-

ceo auribus mire prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrime enim id pingue transire in animal, fierique vermiculum. Alii binas ternasve in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorumque curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo
10 decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylœcon adpellavere, circa molas fere nascens. Has capite detracto adtritas, lepras sanasse, Musa & Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio invisum, exacuta clune, cum pisselæo sanare ulcera alias insanabilia: strumas, panos, diebus viginti uno impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem, furunculosque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio,
20 & orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quidquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum servandum ad hos usus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis, aut rheumaticis. Infixa utique corpori illitas extrahere constat. Mel utilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt.

XL. Parotidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel *cum* farina hordeacea aut avenacea. Noctuæque *c*erebrum vel jecur cum oleo infusum auriculæ, aut parotidi: multipeda cum resina tertia parte *illita*: grylli sive illiti, sive adalligati. At reliqua morborum genera medicinasque ex iisdem animalibus, aut ejusdem generis, sequenti dicemus volumine.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXX.

Medicinæ ex animalibus per morbos digestæ.

I. 1. MAGICAS vanitates sæpius quidem antecedente operis parte, ubicumque causæ locusque poscebant, coarguimus, detegemusque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dican-
5 tur, vel eo ipso quod fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque sæculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in unam se redegit[a]. Natam primum e medicina nemo dubitat, ac

a) *redigit.*

specie salutari irrepsisse velut altiorem sanctioremque medicinam: ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggesserit, miscuisse artes mathematicas, nullo non avido futura de sese sciendi, atque ea e cælo verissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigii adolevit, ut hodieque etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente regum regibus imperet. 10

II. Sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter auctores convenit. Sed unus hic fuerit, an postea & alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiæ sectas clarissimam, utilissimamque eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus, qui de tota ea arte diligentissime scripsit, & vicies centum millia versuum a Zoroastre condita, indicibus quoque 20 voluminum ejus positis explanavit, præceptorem, a quo institutum diceret, tradidit Azonacem; ipsum vero quinque millibus annorum ante Trojanum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemque tam longo ævo, commentariis non intercidentibus, præterea nec claris, nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim

quisque auditu[a] saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apusorum[b], & Zaratum Medos, Babyloniosque Marmarum, & Arabantiphocum, aut Assyrium Tarmoendam, quorum nulla exstant monumenta? Maxime tamen mirum est, in bello Trojano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumque operis ex eadem in Ulyssis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde constet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter in-
10 telligi volunt: Circe utique & inferum evocatione hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit, quonam modo venisset Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad Thessalas matres, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienæ gentis. Trojanis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, & solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam ejus in tantum adhæsisse, ut Menander quoque literarum subtilitati sine æmulo genitus, Thessalam cognominaret fabulam, com-
20 plexam ambages feminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem e propinquo primum intulisse, ad vicina usque, superstitionem ac medicinæ profectum, si non expers sedes ejus tota Thrace Magices fuisset.

Primus, quod exstet, ut equidem invenio, com-

a) *saltim*. b) *Apuscorum*.

mentatus de ea Osthanes, Xerxem regem Persarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus: ac velut semina artis portentosæ sparsisse, obiter infecto, quacumque commeaverat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maxime Osthanes ad rabiem, non aviditatem modo scientiæ ejus, Græcorum populos egit. Quamquam animadvertat[a] summam literarum claritatem gloriamque ex ea scientia antiquitus & pæne semper petitam. 10 Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam navigavere, exsiliis verius, quam peregrinationibus, susceptis. Hanc reversi prædicavere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollobechen Coptiten, & Dardanum e Phœnice illustravit: voluminibus Dardani in sepulcrum ejus petitis: suis vero ex disciplina eorum editis: quæ recepta ab aliis hominum, atque transisse per memoriam, æque ac nihil in vita mirandum est. In tantum fides istis fasque omne deest, adeo ut ii, 20 qui cetera in viro illo probant, hæc ejus esse opera inficientur. Sed frustra. Hunc enim maxime adfixisse animis eam dulcedinem constat. Plenumque miraculi & hoc, pariter utrasque artes effloruisse: medicinam dico, Magicenque, eadem ætate illam

a) *animadverto*.

Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bellum, quod gestum est a CCC Urbis nostræ anno. Est & alia Magices factio, a Mose[a] & Janne & Lotape ac Judæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non levem & Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu ejus exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terra-
10 rum peragravit.

III. Exstant certe & apud Italas gentes vestigia ejus in duodecim tabulis nostris, aliisque argumentis, quæ priore volumine exposui. DCLVII demum anno Urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur: palamque fuit in tempus illud sacri prodigiosi celebratio.

IV. Gallias utique possedit, & quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberii Cæsaris princi-
20 patus sustulit Druidas eorum, & hoc genus vatum medicorumque. Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane pervecta? Britannia hodieque eam adtonite celebrat tantis cærimoniis, ut dedisse Persis videri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quam-

a) *M. etiamnum & Lotapea J.*

quam discordi & sibi ignoto. Nec satis æstimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.

V. 1. Ut narravit Osthanes, species ejus plures sunt. Namque & aqua, & sphæris, & aere, & stellis, & lucernis, ac pelvibus, securibusque, & multis aliis modis divina promittit: præterea umbrarum, inferorumque colloquia: quæ omnia ætate nostra Princeps Nero vana falsaque comperit: 10 quippe non citharæ tragicique cantus libido illi major fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primumque imperare Diis concupivit, nec quidquam generosius valuit. Nemo umquam ulli artium validius favit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non discentis ingenium, aliaque non [a] patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis, quam dereliquit Nero: utinamque inferos potius & quoscumque de suspicionibus suis Deos consuluisset, 20 quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes ejus, fuissent. Sævius sic nos replevit umbris.

VI. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lenti-

a) *non alia*, *p.*

ginem habentibus non obsequi numina, aut cerni. Obstet forte hoc in illo? Nihil membris defuit. Nam dies eligere certos liberum erat: pecudes vero, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam homines immolare etiam gratissimum. Magnus* ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum adferens, & ideo provinciis gravis. Navigare noluerat, quoniam exspuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non
10 putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiaverat. Non tamen cum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis umbras: sed in his veneficas artes pollere, non magicas. Quærat aliquis, quæ sint mentiti veteres Magi, cum adolescentibus nobis visus Apion grammaticæ artis, prodiderit cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto vocaretur osyrites, divinam, & contra omnia
20 veneficia: sed si tota erueretur, statim eum, qui eruisset, mori: seque evocasse umbras ad percunctandum Homerum, quanam patria, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

VII. 3. Peculiare vanitatis sit argumentum,

*) *Magus*, sph. Ed. Brot.

quod animalium cunctorum talpas maxime mirantur, tot modis a rerum natura damnatas, cæcitate perpetua, tenebris etiamnum aliis defossas, sepultisque similes. Nullis æque credunt extis, nullum religionis capacius judicant animal: ut si quis cor ejus recens palpitansque devoret, divinationis & rerum efficiendarum eventus promittant. Dente talpæ vivæ exempto, sanari dentium dolores adalligato adfirmant. Cetera ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quidquam probabilius invenie- 10
tur, quam muris aranei morsibus adversari eas, quoniam & terra orbitis (ut diximus) depressa adversatur.

VIII. Cetero dentium doloribus (ut iidem narrant) medetur canum, qui rabie perierunt, capitum cinis crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprino per aurem, cujus e parte doleant. Caninus dens sinister maximus, circumscarificato eo, qui doleat: aut draconis os e spina: item enhydridis. Est autem serpens masculus & albus. Hujus 20
maximo dente circumscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, e diverso inferiores. Hujus adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes scarificantur ossibus lacertæ e fronte Luna plena exemptis, ita ne terram attingant. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes

adjuvat cum melle. Fit eodem modo & dentifricium. Cavis dentibus cinis e murino fimo inditur, vel jecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut adligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense jubeant mandi, doloresque ita cavere. Vermes terreni decocti in oleo, infusique auriculæ, cujus a parte doleant, præstant levamentum. Eorumdem cinis exesis dentibus conjectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolen-
10 tes illitus juvat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba, Veneris labro adpellata, invenitur, cavis dentium inditus mire prodest. Nam erucæ brassicæ, ejus contactu cadunt. Et e malva cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Arenulæ, quæ inveniuntur in cornibus cochlearum, cavis dentium inditæ, statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingivis prodest: serpen-
20 tis cum sale in olla exustæ cinis cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ vernationis membrana cum oleo, tedæque resina calefacta, & auri alterutri infusa: adjiciunt aliqui thus & rosaceum: eadem cavis indita, ut sine molestia cadant, præstant. Vanum arbitror esse, circa Canis ortum angues candidos membranam eam exuere, quoniam nec in Italia visum est, multoque minus credibile

in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime dentes evellese tradunt. Et dens anguium adalligatus dolores mitigat. Sunt, qui & araneum animal ipsum sinistra manu captum, tritumque in rosaceo, & in aurem infusum, cujus a parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete servatis, fistula salva, adacto dente vel gingiva scarificata, projectoque ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corvi lana adalligato, vel passerum cum 10 oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuso, pruritum quidem intolerabilem facit, & ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

IX. 4. Oris saporem commendari adfirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscent quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguæ ulcera & labrorum, hirundines in mulso 20 decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ, rimas. Œsypum cum galla: araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus parvæ texuntur. Si ferventia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur.

X. Maculas in facie, œsypum cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vel-

lere; quidam & butyrum addunt. Si vero vitiligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Liventia & sugillata pulmones arietum pecudumque, in tenues consecti membranas, calidi impositi, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ
10 latæ & minutæ passim inveniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis spissat, calfacit, smectica vi: & ideo causticis commiscetur, psorisque, & lentigini illinitur. Invenio & formicas Herculaneas adpellari, quibus tritis adjecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde & nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat. Hæc cum hircino sevo illita lichenas
20 ex facie tollit septica vi, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamæleonis albæ (quam herbam esse diximus) radice, & cedria tritus contectusque brassica, lepras sanat: item pedes locustarum cum sevo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cepa tritus & subactus. Utilissimum & in facie mel, in quo apes sint immortuæ. Præcipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto.

XI. Gravedinem invenio finiri, si quis nares mulinas osculetur. Uva & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquam herbam gustaverint, in umbra arefacto. Uva succco cochleæ acu * transfossæ illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: sic & tonsillis succurritur. Tonsillas & fauces lactis ovilli gargarizatio adjuvat. Multipeda trita, fimum columbinum cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impositum extra, asperitatem faucium & de- 10 stillationes [a] leniunt. Cochleæ coqui debent illotæ: demptoque tantum terreno conteri, & in passo dari potui. Sunt, qui Astypalæicas efficacissimas putent, & smegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriverit, tonsillas attingat.

XII. Anginis felle anserino cum elaterio & melle citissime succurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Hujus medicinæ auctor est Ovidius poeta. Sed efficaciores ad omnia, 20 quæ ex hirundinibus monstrantur, pulli silvestrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparum cavis nidificantes. Sunt, qui cujuscumque hirundinis, pullum edendum censent, ne toto anno me-

*) *ac*, sph. ut videtur, Ed. Brot. a) *distillationes*, & sic alibi.

tuatur id malum. Strangulatos cum sanguine comburunt in vase, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & mustelæ cineris pari modo admiscent. Sic & ad strumæ remedia dant: & comitialibus quotidie potu. In sale quoque servatæ hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficacissimum putant. Alii xxi tritas in aquæ mulsæ hemina dari per arundi-
10 nem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse. Et corrigiam caninam ter collo circumdatam: fimum columbinum vino & oleo permixtum. Cervicis nervis & opisthotono, ex milvi nido surculus viticis adalligatus auxiliari dicitur.

5. Strumis exulceratis mustelæ sanguis: ipsa decocta in vino: non tamen sectis admovetur. Ajunt & cibo sumptam idem efficere. Vel cineri ejus sarmentis combustæ miscetur axungia. Lacertus viri-
20 dis adalligatur: post dies xxx oportet alium adalligari. Quidam cor ejus in argenteo vasculo servant, ad feminarum strumas. Veteres cochleæ cum testa sua tusæ illinuntur, maxime quæ frutectis adhærent. Item cinis aspidum cum sevo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo: item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios, abscisis utrimque extremis artubus, adver-

sus strumas prodest: vel cinerem bibisse in novo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent: item fimum columbarum per se, vel cum farina hordeacea, aut avenacea ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinire. Alii jecur ejusdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem ejus remedio esse strumis adfirmant. Alii præcidunt caput, & cum terra a talpis excitata tusum digerunt in 10 pastillos, pyxide stannea, & utuntur ad omnia, quæ intumescunt, & quæ apostemata vocant, quæque in cervice sint: vescique suilla tunc vetant. Tauri vocantur scarabæi terrestres, ricino similes: nomen cornicula dedere. Alii pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis, & similibus vitiis, & podagris. Triduo non abluunt: prodestque hæc medicina in annum. Omniaque his adscribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & a formicis terra egesta sic utun- 20 tur. Alii vermes terrenos totidem, quot sint strumæ, adalligant, pariterque cum his arescunt. Alii viperam circa Canis ortum cirumcidunt, ut diximus, dein mediam comburunt. Cinerem [a] eum dant bibendum ter septenis diebus, quantum prehenditur

a) *comburunt, dein c.*

ternis digitis: sic strumis medentur. Aliqui vero circumligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis utuntur, addita resinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari jubent.

XIII. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint alæ hirsutæ formicarum ova pueris infricata præstant. Item mangonibus, ut la-
10 nugo tardior sit pubescentium, sanguis e testiculis agnorum, qui castrantur: qui evulsis pilis illitus & contra virus proficit.

XIV. Præcordia vocamus uno nomine exta in homine: quorum in dolore cujuscumque partis, si catulus lactens admoveatur, adprimaturque his partibus, transire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato, perfusoque vino deprehendi, vitiato viscere illo, quod doluerit hominis: & obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitæos vocamus,
20 stomachi dolorem sedant adplicati sæpius. Transire[a] morbos ægritudine eorum intelligitur, plerumque & morte.

6. Pulmonis quoque vitiis medentur & mures, maxime Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res & purulentis vel cruentis exscreationibus medetur.

a) *Transireque*.

XV. Præcipue vero cochlearum cibus stomacho: in aqua eas subfervefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito, atque ita e vino garoque sumi, præcipue Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque observant, ut numero impari sumantur. Virus tamen earum gravitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem exscreantibus, dempta testa tritæ in aquæ potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ: ex his *Solitanæ*: Astypalæicæ, & Siculæ modicæ, 10 quoniam magnitudo duras facit & sine succo: Balearicæ, quas cavaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatæ & ex insulis, Caprearum. Nullæ autem cibis gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluviatiles & albæ virus habent: nec silvestres stomacho utiles, alvum solvunt. Item omnes minutæ. Contra marinæ stomacho utiliores: efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quæcumque vivæ cum aceto devoratæ. Præterea sunt, quæ aceratæ vocantur, latæ, multifariam nascentes, de quarum usu suis dicemus locis. 20 Gallinaceorum ventris membrana inveterata & inspersa potioni destillationes pectoris & humidam tussim, vel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cum aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Destillationes sedat & canina cutis

cuilibet digito circumdata. Jure perdicum stomachus recreatur.

XVI. Jocineris doloribus medetur mustela silvestris in cibo sumpta, vel jocinera ejus. Item viverra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedæ, ita ut ter septenæ in Attico melle diluantur, & per arundinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miscent.
10 Alii centipedam vocant, & ex aqua dari jubent. Cochleæ in cibos his, quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulæ contritæ cum sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum novem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic & suspiria emendant & vomicas. Esse animal locustæ simile sine pennis, quod troxalis Græce vocetur, Latinum nomen non habeat, aliqui arbi-
20 trantur: nec pauci auctores hoc esse, quod gryllus vocetur. Ex his xx torreri jubent, ac bibi e mulso contra orthopnœas, sanguinemque exspuentibus. Est, qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cum protropo: sic & tussi medentur. Vomicas privatim sanat

mel,

mel, in quo apes sint demortuæ. Sanguinem rejicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combustus, adjecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iisdem portionibus potus mane atque vesperi in vino, si febres absint. Si minus, ex aqua, in qua cotonea decocta sint.

XVII. Pecudis lien recens magicis præceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo, qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hoc jubent eum in pariete dormitorii ejus tectorio includi, & obsignari anulo, terque novies carmen dici. Caninus si viventi eximatur, & in cibo sumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem superilligant. Alii duum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini & urticæ addito melle, donec persanet. Eo liberat & lacerta viridis, viva in olla ante cubiculum dormitorium ejus, cui medeatur, suspensa, ut egrediens revertensque attingat manu: cinis e capite bubonis cum unguento: mel, in quo apes sint mortuæ: araneus, & maxime qui lycos vocatur.

XVIII. Upupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in ptisana decoctarum, quæ & [a] per se illinuntur. Canis rabiosi calvariæ

a) & abest.

cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus capite ablato & intestinis, decoctus in vino cum papaveris nigri denarii pondere dimidio, eo succo bibitur. Lacertæ virides decisis pedibus & capite, in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atque in vino decoctæ cum piperis granis xv. Aquilæ pedes evellunt in aversum a suffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister lævæ. Multipeda quo-10 que, quam oniscon adpellavimus, medetur denarii pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo ante fisso & ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere, & defodere, unde effoderis, Magi jubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis adfirmantes.

XIX. 7. Dysentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ovillus vetus, sevum ovium decoctum in vino austero. Hoc & ileo medetur, & tussi veteri. Dysentericis stel-20 lio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibusque ac cute, decoctus æque & cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ovo, utraque cum putamine contrita, atque in vase novo addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarum succo & aquæ cyathis tribus subfervefactis & in potu datis. Prosunt & combustæ, ut cinis earum bibatur in vino addito resinæ momento. Cochleæ nudæ, de quibus dixi-

mus, in Africa maxime inveniuntur, utilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarii pondere dimidii acaciæ: ex[a] eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alii totidem Africanas, vel latas infundunt potius. Et si major fluxio sit, addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dysentericis, & tenesmis in stanneo vase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio, cum stanno illinitur. Jus e gallinaceo iisdem medetur: sed veteris gallinacei vehementius salsum jus alvum ciet. Membrana gallinarum tosta & data in oleo ac sale, cœliacorum dolores mulcet. Abstineri autem a frugibus ante & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum tostum potumque. Caro palumbi * in aceto decocta dysentericis & cœliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis: item merulæ. Mel, in quo apes sint immortuæ[b], decoctum.

XX. Gravissimum vitium ileos adpellatur. Huic resisti ajunt discerpti vespertilionis sanguine: etiam illito ventre subveniri. Sistit alvum primum cochlea, sicut diximus in suspiriosis, temperata. Item cinis earum, quæ vivæ crematæ sint, potus ex vino austero. Gallinaceorum jecur assum, aut ventriculi

a) *exque.* *) *palumbis*, sph. Ed. Brot. b) *sint immortuæ apes.*

membrana, quæ abjici solet, inveterata, admixto papaveris succo. Alii recentem torrent ex vino bibendam. Jus perdicum, & per se ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, e posca decoctus. Lien pecudis tostus, & in vino tritus. Fimum columbinum cum melle illitum. Ossifragi venter arefactus & potus, iis, qui cibos non conficiunt, utilissimus, vel si manu tantum teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, 10 sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit &[a] anatum masculorum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina lien ovium tostus, atque e vino potus: palumbus ferus ex posca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod præterea traditur in torminibus, mirum est: anate adposita ventri transire morbum, anatemque emori. Tormina & melle curantur, in quo sunt apes immortuæ, decocto. Coli vitium efficacissime sanatur ave galerita assa in ci- 20 bo sumpta. Quidam in vase novo cum plumis exuri jubent, conterique in cinerem, bibique ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor ejus adalligari femini: alii recens tepensque adhuc devorari. Consularis Asprenatum domus est, in qua alter e fratribus colo liberatus est, ave hac in ci-

a) & deest.

bo sumpta, & corde ejus armilla aurea incluso: alter sacrificio quodam, facto crudis laterculis ad formam camini, atque ut sacrum peractum erat, obstructo sacello. Unum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia devorata conficienti. Hujus partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priusquam videant, adplicentur triduo stomacho maxime ac pectori, & ex ore ægri suctum lactis accipiant, transire vim 10 morbi, postremo exanimari, dissectisque palam fieri ægri causas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto ventre, in totum annum caveri dolorem tradunt: aut in dolore, si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

XXI. 8. Murino fimo contra calculos illinere [a] ventrem prodest. Herinacei carnem jucundam esse ajunt, si capite percusso uno ictu interficiatur, prius quam in se urinam reddat: eos qui carnem ederint, 20 stranguriæ morbum contrahere minime posse. Hæc caro ad hunc modum occisi, stillicidia in vesica emendat: item suffitus ex eodem. Quod si urinam in se reddiderit, eos, qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere traditur. Jubent & vermes terrenos bibi ex [b] vino aut passo ad comminuen-

a) *illinire*. b) *aut*.

dos calculos: vel cochleas decoctas, ut in suspiriosis. Easdem exemptas testis tritasque, tres in vini cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die unam, ut stillicidium urinæ emendent. Testarum vero inanium cinerem ad calculos pellendos. Idem hydri jecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. Lapillos, qui in gallinaceorum vesica, aut in palumbium ventriculo inveniantur, conteri & potioni inspergi. Item mem-
10 branam e ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos & alias difficultates vesicæ. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus. E nido hirundinum glebulam dilutam aqua calida. Ossifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius[a] discoctæ jus. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest urinæ: cicadas tostas in patellis: mille-
20 pedam oniscon bibisse: & in vesicæ doloribus decoctum agninorum pedum. Alvum ciet gallinaceorum discoctorum jus, & acria mollit. Ciet & hirundinum fimum, adjecto melle subditum.

XXII. Sedis vitiis efficacissima sunt, œsypum: (quidam adjiciunt pompholygem & rosaceum:) ca-

a) *ipsum*.

nini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto: si rhagades sint, cinis fimi canini candidi cum rosaceo; ajuntque inventum Æsculapii esse; eodemque & verrucas efficacissime tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, sevum bovis. Procidentia ibi succus cochlearum punctis evocatus illitu repellit. Adtritis medetur cinis muris silvatici cum melle: fel herinacei, cum vespertilionis: & anserinus cum cerebro, & alumine, & œsypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis privatim araneus dempto capite 10 pedibusque infricatus. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Hæc & hæmorroidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino Amineo & pipere potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adjectis huic papaveris nigri obolis tribus. Ruptis convulsis fel ovium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucisque medetur arietini pulmonis inassati sanies. Ceteris vitiis, vel- 20 lerum ejus vel sordidorum cinis ex aqua: sevum ex omento pecudis, præcipue a renibus, admixto cinere pumicis & sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustæ ex aqua: mulæ ungularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus vero, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spumam cochlea-

rum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi ulceribus, & manantibus, auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleæ latæ, parvæ, contritæ ex aceto: senectus anguium ex aceto, vel cinis ejus: mel, in quo apes sint immortuæ, cum resina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ovorum albo: tricesimo[a] die resolvunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mire prodesse tradunt, capite,
10 pedibus, interaneis ademptis, reliquum corpus inassatum: in cibo id sæpius datur: sicut ad urinæ incontinentiam, caninum adipem cum alumine scisso, fabæ magnitudine: cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: hujus rei auctor est Anaxilaus. Panos aperit sevum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admixto thuris polline, & sandaraca discutit. Lacertæ cinis, & ipsa divisa imposita: item multipeda contrita, admixta resina
20 terebinthina ex parte tertia. Quidam & sinopidem admiscent cochleæ contusæ. Et per se cinis inanium cochlearum ceræ mixtus, discussoriam vim habet. Fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut avenacea illitum. Cantharides mixta calce panos scalpelli* vice auferunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt.

a) *tricesimoque*. *) *scapelli*, spb. Ed. Brot.

XXIII. 9. Varices ne nascantur lacertæ sanguine pueris crura jejunis a jejuno illinuntur. Podagras lenit œsypum cum lacte mulieris & cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum sevo: mures dissecti impositi: sanguis mustelæ cum plantagine illitus, & vivæ combustæ cinis ex aceto, & rosaceo, si penna illinatur, vel si cera & rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis 10 cum melle, ita ut tertio die solvantur. Alii ex aqua illinere [a] malunt. Alii ipsos aceto mensura cum melle cyathis tribus, pedibus ante rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ succo. Quidam ex aceto intrivisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla nova, & sæpius sumpto, ajunt podagra liberari. Utile esse & adipe viperino pedes perungi. Et de milvo adfirmant, 20 si inveterato tritoque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguine cum urtica: vel pennis palumborum, cum primum nascentur, tritis cum urtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelæ aut

a) *illinire*.

cochlearum, & cum amylo, vel tragacantha. Incussos articulos aranei telæ commodissime curant. Sunt, qui cinere earum uti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta & vino albo. Articulis luxatis præsentaneum est[a] sevum pecudis cum cinere e capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur sevum pecudum cum alumine: canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si pura sint, ulcera cera addita ad cicatricem perducunt: vel gli-
10 rium crematorum favilla ex oleo: item muris silvatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inveniuntur. Ulcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ vivæ combustæ sint: fimi gallinarum cinis exulcerationes, columbini fimi ex oleo. Adtritus etiam calceamentorum, veteris soleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini contusi farina privatim subluviem. Lacertæ viridis sanguis subtritus, & hominum & jumentorum pedes subli-
20 tus sanat. Clavos pedum urina muli mulæve cum luto suo illita: fimum ovium. Jecur lacertæ viridis, vel sanguis flocco impositus. Vermes terreni ex oleo: stellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas vero omnium generum urina canis recens

a) *e. & s.*

cum suo luto *illita*: fimi canini cinis cum cera: fimum ovium: *sanguis* recens murinus illitus, vel ipse mus *divulsus*: herinacei fel: caput lacertæ, vel sanguis, *vel* cinis totius: membrana senectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum uva taminia intritæ exedunt: sed ita erosas aliis, quæ ad persananda ulcera monstravimus, curari oportet.

XXIV. 10. Nunc revertemur ad ea, quæ totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi 10 *amuletum* esse Magi dicunt domus totius, suffitæ eo purificatæve, contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitalique ejus sub limine januæ defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt fœdissimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam uni nullus sit exitus saginæ, nec finis alia quam morte, diutius in fame viventi. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eumdem in augurio vitalium habent. Nam si æger ei 20 respondeat, qui intulerit, a pedibus stanti interrogantique de morbo, spem vitæ certam esse: moriturum nihil respondere. Adjiciunt, ut evellatur ex aure læva canis, cui non sit alius, quam niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectum ejus, qui e sue id animal evellerit, scriptum reli-

quit. Rursus Magi tradunt, lymphatos sanguinis talpæ adspersu resipiscere: eos vero, qui a nocturnis Diis Faunisque agitentur, draconis lingua, & oculis & felle intestinisque in vino & oleo decoctis, ac sub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis vespertinisque liberari.

XXV. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbænam mortuam adalligatam, vel pellem tantum ejus. Quinimmo arbori, quæ cædatur, adal-
10 ligata non algere cædentes, faciliusque succidere. Itaque sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circumscribatur, ac vestigium id effodiatur, non gigni pulices, ubicumque spargatur.

XXVI. Paralysin caventibus pinguia glirium decoctorum & soricum utilissima tradunt esse: millepedas, ut in anginis diximus, potas phthisin sentien-
20 tibus: lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum unum, singulis cochlearibus sumptis per dies, donec convalescant. Cochlearum cinerem potum in vino.

XXVII. Comitialibus morbis œsypum cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis avellanæ, a balineo potum. Testiculos arietinos inveteratos, tritosque dimidio dena-

rii pondere in aqua vel lactis asinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus ante & postea. Magnifice laudatur & sanguis pecudum potus: item fel cum melle, præcipue agninum. Catulus lactens sumptus, absciso capite pedibusque ex vino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo, ut anguis, exuit, pota. Quidam & ipsum arundine exenteratum inveteratumque bibendum dedere. Alii in cibo in li- 10 gneis verubus inassatum. Operæ pretium est scire quomodo præripiatur, cum exuitur membrana hiberna, alias devoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt. Inde stellionum nomen ajunt in maledictum translatum. Observant cubile ejus æstatibus. Est autem in loricis ostiorum fenestrarumque, aut cameris sepulcrisve: ibi vere incipiente fissis arundinibus textas opponunt casas, quarum angustiis etiam gaudet, eo facilius exuens circumdatum torporem. Sed eo derelicto 20 non potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodest & cerebrum mustelæ inveteratum potumque, & jecur ejus: testiculi, vulvaque[a], aut ventriculus inveteratus cum coriandro, ut diximus: item cinis: silvestris vero tota in cibo sumpta. Eadem omnia prædicantur ex viverra.

a) *vulvæque*.

Lacerta viridis cum condimentis, quæ fastidium abstergeant, ablatis pedibus & capite. Cochlearum cinis, addito semine lini & urticæ cum melle, unctu sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis: vel lapilli e ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto adnexi. Dicuntur enim exscluso pullo lapillum dare. Quod si pullus is detur incipienti in cibo, quem primum pepererit, cum quis primum tentatus sit, liberatur
10 eo malo. Postea medetur hirundinum sanguis cum thure, vel cor recens devoratum. Quin & e nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & jecur milvi devoratum, & senectus serpentium. Jecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed ipsum vulturem in cibo dari jubent, & quidem satiatum humano cadavere. Quidam pectus ejus bibendum censent, & in cerino calyce[a]. Aut testes
20 gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inveteratos. Fuere & qui viginti unam muscas rufas, & quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

XXVIII. 11. Morbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarum pecudis denarii pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus: canini

a) *cerrino calice.*

capitis cinis in *mulso*: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit *luteis* pedibus, prius aqua purificatis, dein collutis *vino*, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ *in* vini cyathis tribus. Cinis plumarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. Avis icterus vocatur a colore, quæ si spectetur, sanari id malum tradunt, & avem mori. Hanc puto Latine vocari galgulum. 10

XXIX. Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput adligatus. Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelæ, vel etiam inveteratas herinacei carnes, quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certe oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiose vitam ludificantur, acceperim. Præcipueque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Namque & in XII signa digessere eam, Sole transmeante, iterumque Luna: quod totum abdicandum paucis e pluribus edocebo. Siquidem crematis tritisque cum oleo perungi jubent ægros, cum Geminos transit Sol, cristis, & auribus, & unguibus gallinaceorum: si Luna, radiis barbisque eorum: si Virginem alteruter, hordei granis: si Sagittarium, verpertilionis alis: si Leonem Luna, tamaricis fronde, & adjiciunt, sativæ: si Aquarium, e buxo carbonibus tri- 20

tis. Ex istis confessa, aut certe verisimilia ponemus, sicut & lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelæ testiculis inveteratis, aut jocinere usto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile.

XXX. In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumque ea, quæ adalligari jubent: pulverem, in quo se accipiter volutaverit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudosphecem vocat vespam, quæ singularis volitat: hanc sinistra manu adprehensam subnectunt: alii vero, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abscisum in linteolo, vel cor viventis exemptum. Muris rostellum auriculasque summas roseo panno, ipsumque dimittunt. Lacertæ vivæ dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabæum, qui pilulas [a] volvit. Propter hunc Ægypti magna pars scarabæos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat, Solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suæ ritus. Sed & alium adalligant Magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum utrique lacerto

a) *pilas*.

adalli-

adalligant: cetera sinistro. Cor anguium sinistra manu exemptum viventibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo, panno nigro, ita ut nec scorpionem dimissum, nec eum, qui adligaverit, videat æger triduo. Post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis, ad singulos dicentes, quare faciat, qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita, præcisa arundine. Multipedam lana involutam. Vermiculos, ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinent. Alios e spinosis frutectis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos juglandis nucis putamine adalligant: cochleasque, quæ nudæ inveniuntur. Stellionem inclusum capsulis subjiciunt capiti, & sub decessu febris emittunt. Devorari autem jubent cor mergi marini sine ferro exemptum, inveteratumque conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alii fimum drachma una in lactis caprini & ovilli, vel passi cyathis tribus, ante accessiones. Sunt, qui totas censeant devorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarii cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryganion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal neque ille descripsit, nec nos invenimus, qui novisset. Demonstrandum tamen fuit a tam gravi auctore dictum,

si cujus cura efficacior esset inquirentis. Cornicis carnes esse, & nidum illinere[a], in longis morbis utilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miserias copia spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso, in splenio resinæ ceræque imposita utrisque temporibus & fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viva in eo vase, quod capiat.
10 Quo genere & recidivas frequenter abigi adfirmant.

XXXI. Hydropicis œsypum ex vino addita myrrha modice potui datur, nucis avellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anserinum adipem ex vino myrteo. Sordes ab uberibus ovium eumdem effectum habent. Item carnes inveteratæ herinacei sumptæ. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

XXXII. 11. Igni sacro medetur œsypum cum pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, vermes ter-
20 reni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præstat, ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cavernæ suæ tolli. Adeps anseris. Viperæ caput aridum adservatum & combustum, deinde ex aceto impositum. Senectus ser-

a) *illinire*, & sic alibi.

pentium ex aqua illita a balineo cum bitumine & sevo agnino.

XXXIII. Carbunculus fimo columbino aboletur per se illico, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quæ in melle sunt[a] mortuæ, impositis. Polentaque imposita inspersa. In verendis, ceterisque ibi ulceribus, occurrit e melle œsypum cum plumbi squamis. Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcumque molliri opus est, efficacissime anserino adipe curantur. Idem præstat 10 & gruum adeps.

XXXIV. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquam nominetur impositus, & tertio die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic ut terram ne postea attingat, ter circumdatus furunculo, toties exspuentibus medente, & cui is medebitur. Ex gallinaceo fimo, quod est rufum maxime, recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. Muscæ impari numero infricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Sevum ovium vetus cum 20 cinere e capillis mulierum. Sevum arietis cum cinere pumicis & salis pari pondere.

XXXV. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ovium cum cera. Murium cinis: cochlearum quoque: sic ut ne cica-

a) *sint*.

trix quidem adpareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus.

XXXVI. Nervorum nodis capitis viperini cinis ex oleo cyprino. Terreni vermes cum melle illiti. Doloribus eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritusque cum adipe suillo inveterato. Cinis e capite bubonis in mulso potus cum lilii radice, si Magis credimus. In contractione nervorum caro palumbina in
10 cibis prodest & inveterata: herinacei, spasticis: item mustelæ cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milvi jecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum.

XXXVII. Reduvias, & quæ in digitis nascuntur pterygia, tollunt canini capitis cinis, aut vulva decocta in oleo, superillito butyro ovillo cum melle. Item folliculus cujuslibet animalium fellis. Unguium scabritiam cantharides cum pice tertio die
20 solutæ, aut locustæ, cum sevo hircino. Pecudum sevum. Aliqui miscent viscum & portulacam, alii æris florem & viscum, ita ut tertio die solvant.

XXXVIII. 13. Sanguinem sistit in naribus sevum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maxime agninum, subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus

fluentem sistunt *cochleæ* contritæ fronti illitæ: aranei tela: *gallinacei* cerebellum, vel sanguis, profluvia ex *cerebro*: item columbinus, ob id servatus concretusque. Si vero ex vulnere immodice fluat, fimi *caballini* cum putaminibus ovorum cremati cinis impositus mire sistit.

XXXIX. Vulneribus medetur œsypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia valet. Erodit & ulcerum margines: carnesque excrescentes ad æqualitatem 10 redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro: aut in cinere ex ossibus feminum agninorum, præcipue in his ulceribus, quæ cicatricem non trahunt. Magna & pulmonibus, præcipue arietum: excrescentes carnes in ulceribus ad æqualitatem efficacissime reducunt. Fimo quoque ipso ovium sub testo calefacto & subacto tumor vulnerum sedatur: fistulæ purgantur sanantur que: item epinyctides. Summa vero vis in canini capitis cine- 20 re: excrescentia omnia spodii vice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto *ulcerum, & carcinomata persequitur multipeda trita, admixta resina terebinthina & sinopide. Eademque utilissima sunt in his ulceribus, quæ vermibus periclitantur.

*) *alta*, sph. Ed. Brot.

Quin & vermium ipsorum genera mirandos usus habent. Cosses, qui in ligno nascuntur, sanant ulcera omnia. Nomas vero combusti cum pari pondere anesi[a], & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeo ut nervos quoque abscisos illitis solidari intra septimum diem persuasio sit: itaque in melle servandos censent. Cinis eorum margines ulcerum duriores absumit, cum pice liquida, vel simblio melle. Quidam arefactis in Sole ad
10 vulnera ex aceto utuntur, nec solvunt, nisi biduo intermisso. Eadem ratione & cochlearum terrena prosunt: totæque exemptæ, tusæ & impositæ, recentia vulnera conglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoque animal a Græcis vocatur, quo præcipue sanantur quæcumque serpunt. Cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ: cum mirrha quidem & thure, etiam præcisos nervos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus in Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis.
20 Sale viperino in cibo sumpto, tradunt & ulcera tractabiliora fieri, ac sanari celerius. Antonius quidem medicus cum incidisset insanabilia ulcera, viperas edendas dabat, miraque celeritate persanabat. Troxalidum cinis margines ulcerum duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arsenico &

a) *anisi*.

melle, ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mire vulnera dicitur glutinare: quæ vero vocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis: ulula avis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ovilium & mel. Ulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum vulnera, atque vibices, pellibus ovium recentibus impositis obliterantur.

XL. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul ustis, cornuque cervino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis, quæ subinde suffundantur, fere XIV diebus solidat: nec tardius cinis silvestris muris cum melle: aut vermium terrenorum, qui etiam ossa extrahit. 10

XLI. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipue ex ariete, sevum ex nitro: lacertæ viridis cinis: vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum cum melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandæ sunt. Postea fovere, oleoque perungere, necessarium, iterumque illinere, idque diebus pluribus facere, caventes exulcerationem altam. Ad easdem vitiligines & muscas illini jubent 20

cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, servatum in oleo vetere cornea pyxide: vespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem vero bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus, sedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ, illitæ.

XLII. Arundines, & tela, quæque alia extrahenda sunt corpori, evocat mus dissectus impositus. Præcipue vero lacerta dissecta, & [a] vel caput ejus
10 tantum contusum cum sale impositum. Cochleæ ex his, quæ gregatim folia sectantur, contusæ impositæque cum testis; & eæ, quæ manduntur, exemptæ testis: sed cum leporis coagulo efficacissime. Ossa anguium eumdem cum coagulo cujuscumque quadrupedis intra tertium diem adprobant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordei.

XLIII. 14. In muliebribus malis membranæ a partu ovium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem usus habet. Lo-
20 custarum suffitu stranguriæ maxime mulierum juvantur. Gallinaceorum testes subinde si a conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum, evocat membrana e canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturien-

a) *ut*.

tium potus lactis, *fimum murinum* aqua pluvia dilutum mammas *mulierum* a partu tumentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quæ fimum *anserinum* cum aquæ cyathis duobus sorbuere: aut ex utriculo mustelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti, ne cervicis scapularumque nervi doleant, præstant. Graves secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahuntque, & ad cicatricem perducunt. Lac devocant poti cum mulso. Inveniuntur & vermiculi, qui adalligati collo continent partum. Detrahuntur autem sub partu: alias eniti non patiuntur. Cavendum etiam, ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ adcelerant partum: item conceptum impositæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluvia sistunt. Prosunt & purgationibus sumptæ in cibo, & vulvam aversam corrigunt cum medulla cervina, ita ut uni cochleæ denarii pondus addatur & cyperi: inflationes quoque vulvarum discutiunt exemptæ testis, tritæque cum rosaceo. Ad hæc Astypalæicæ maxime eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum feni Græci, quod tribus digitis capiatur, addito melle cochlearibus quatuor, illinuntur alvo, prius irino suc-

co perunctæ. Sunt & minutæ longæque, candidæ cochleæ, passim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in tegulis, tusæque in farina, miscentur lomento æquis partibus, candoremque & lævorem corpori adferunt. Scabendi desideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Viperam mulier prægnans si transcenderit, abortum faciet: item amphisbænam, mortuam dumtaxat. Nam vivam habentes in pyxide, impune transeunt, etiam si mortua sit: atque adservata, partus faciles præstat vel mortua. Mirum, si sine[a] adservata transcenderit gravida, innoxium fieri, si protinus transcendat adservatam. Anguis inveterati suffitus menstrua adjuvant.

XLIV. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus a puerperio removenda. Dant & in vino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit. Baculum, quo angui rana excussa sit, parturientes adjuvat: troxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu cava, tritusque admoveri: quod si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilæ repertus nido, custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subjecta pedibus adjuvat parturientes. Ovum corvi gravidis cavendum

a) *si non a.*

constat, quoniam transgressis abortum per os faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur fecundas facere. Vulvarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit.

XLV. Mammas a partu custodit adeps anseris cum rosaceo & araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio vexatis invenere otidum adipem utilem esse: his, quæ vulva strangulentur, & blattas illinunt. Ovorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mixtus, & ceræ, stantes mammas servat. Putant 10 & ter circumductas ovo perdicis non inclinari: & si sorbeantur eadem, fecunditatem facere: lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem vulvarum sedare, si cum cimice trito illinantur.

XLVI. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi ærugo, vel cicutæ semen postea inducatur: sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum profici putant. 20 Est autem duplex, rubens utique & candidum. Aliqui sanguinem & jecur ejusdem admiscent. Quidam in tribus heminis olei discoquunt viperam, exemptis ossibus psilothri vice utuntur, evulsis prius pilis, quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, utique mixto cerebro vespertilionis & lacte caprino: item per se cinis. Lacte canis primi partus,

evulsis pilis, quos renasci nolunt, vel nondum natis, perunctis partibus, alii non surgunt. Idem evenire traditur sanguine ricini evulsi cani: item hirundinino sanguine, vel felle.

15. Ovis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si vero oculi nigri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere præstari admixto oleo.

10 XLVII. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si coagulatio lactis acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitiones, cerebrum pecoris utilissimum est. Ossibus in canino fimo inventis, adustio infantium, quæ vocatur siriasis, adalligatis emendatur: ramex [a] infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu. Postea arundini adligata suspenditur in fumo: traduntque pariter cum ea exspirante sanari infantem. Cochlearum saliva 20 illita infantium oculis, palpebras corrigit, gignitque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex uvis albo succo illitus per dies triginta medetur. Inveniuntur in corniculis cochlearum arenaceæ duritiæ: eæ dentitionem facilem præstant adalligatæ. Cochlearum inanium cinis admixtus ceræ, procidentium in-

a) *ramices*.

teraneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam e cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ dentitiones adjuvat. Idem valent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corvi lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi jubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi & quod sub cauda unam cavernam habeat. Id agendum, ut per aurum, & 10 argentum, aut ostrum mordeat vitium. Tum in calyce novo illigatur, & in fumo ponitur. Urina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his, amuleti naturam obtinent. Bovæ capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo exspui, si necem timeat, inopinantis præciso capite exemptum, adalligatumque, mire prodesse dentitioni. Item cerebrum ejusdem ad eumdem usum adalligari jubent: & limacis lapillum sive ossiculum, quod invenitur 20 in dorso. Magnifice juvat & ovis cerebrum gingivis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo hæreat.

XLVIII. Somnos adlicit œsypum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum

adipe anserino & vino myrtite: avis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant & per se rostrum ejusdem effectus esse vino collutum. E diverso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum.

XLIX. In urina virili lacerta necata, Venerem ejus, qui fecerit, inhibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & colum-
10 binum cum oleo & vino potum. Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ovis quinque columbarum, admixto adipis suilli denarii pondere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo vel ova eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris & irino perunctis, si conceptus sit, partus continere: contra inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatisque pelle arietina tradunt.
20 Item cujuscumque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subjiciantur. Cogunt concipere invitas setæ ex cauda mulæ, si junctis evellantur, inter se colligatæ in coitu. Qui in urinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinere (si verum est) linamento involutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dexteram, inhibere. Item

vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositumque capiti mulierum, libidinem movere: aut anseris linguam in cibo vel potione sumptam.

L. Phthiriasin a toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo necat: ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negant corrumpi vetustate, aut a muribus attingi. Ejusdem mustelæ cinis si detur in *offa* gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse a mustelis. Jumentorum urinæ tormina 10 vespertilione adalligato finiuntur. Verminatio ter circumlato verendis palumbo: mirum dictu: palumbus emissus moritur, jumentum liberatur confestim.

LI. Ebriosis ova noctuæ per triduum data in vino, tædium ejus adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in vino, quod bibetur, inspersus, securos præstabit a temulentia. Invenit hoc Horus Assyriorum rex.

LII. Præter hæc sunt notabilia animalium ad 20 hoc volumen pertinentium. Gromphenam avem in Sardinia narrant grui similem, ignotam jam etiam Sardis, ut existimo. In eadem provincia est ophion, cervis tantum pilo similis, nec alibi nascens. Iidem auctores nominavere subjugum, quod nec quale esset animal, nec ubi nasceretur tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, cum & medicinæ ex eo sint

demonstratæ. M. Cicero tradit animalia biuros vocari, qui vites in Campania erodant.

LIII. 16. Reliqua mirabilia ex his, quæ diximus. Non latrari a cane membranam ex secundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quam uno die, vivere. Eosque, qui arborarii pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eum, a quo cerebrum corvi acceperint
10 in offa. Pulverem, in quo se mula volutaverit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis una, dejectisque cum vino in fauces boum, uva maturescente, toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tribus offis dentur. Pulvere e vestigio anguium collecto, sparsas apes in alvos reverti. Arietis dextro teste præligato oves tantum gigni. Non lassari in ullo labore, qui nervos ex alis & cruribus gruis ha-
20 beant. Mulas non calcitrare, cum vinum biberint. Ungulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam, quæ non perroderetur a veneno Stygis aquæ, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia revertemur.

C. PLINII

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXI.

Aquæ, & medicinæ ex aquatilibus.

I. 1. AQUATILIUM sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per undas fluctusque ac reciprocos æstus, amniumque rapidos cursus improbas exercente vires: nusquam potentia majore, si verum fateri volumus: 5 quippe hoc elementum ceteris omnibus imperat. Terras devorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant: quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo.

Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, sæpe etiam lapides: subeuntque, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare ut fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, in cælum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: justa confessione, om-
10 nes terræ quoque vires aquarum esse beneficii. Quapropter ante omnia ipsarum potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

II. 2. Emicant benigne passimque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi junctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui intervallo discernente. Alibi tepidæ egelidæque auxilia morborum profitentes, & e cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes.
20 Augent numerum Deorum nominibus variis, urbesque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi provincia. Nusquam tamen largius quam in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nonnullæ etiam acida salsave mixtura. Vapore quoque ipso aliquæ prosunt. Tantaque eis est vis, ut bali-

neas calefaciant, ac frigidam etiam in soliis fervere cogant, quæ in *Baiano* Posidianæ vocantur, nomine accepto a Claudii Cæsaris liberto. Obsonia quoque percoquunt. Vaporant & in mari ipso, quæ Licinii *Crassi* fuere: mediosque inter fluctus exsistit aliquid valetudini salutare.

III. Jam generatim nervis prosunt pedibusve, aut coxendicibus, aliæ luxatis, fractisve. Inaniunt alvos. Sanant vulnera. Capiti auribusque privatim medentur: oculis vero Ciceronianæ. Digna memoratu villa est ab Averno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam &[a] vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum, (ibi compositis voluminibus ejusdem nominis) in qua & monumenta sibi instauraverat, ceu vero non & in toto terrarum orbe fecisset. Hujus in parte prima, exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi, perquam salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullii, qui fuit e libertis ejus, ut protinus noscatur etiam ministeriorum haustus ex illa majestate ingenii. Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, & non ibi tantum legi:

Quod tua, Romanæ vindex clarissime linguæ,
Silva loco melius surgere jussa viret:

a) *&*, ac mox *M.* desunt.

Atque Academiæ celebratam nomine villam
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam adparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore levant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

10 IV. In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem feminarum, & virorum insaniam abolere produntur.

V. In Ænaria insula, calculosis mederi. Et quæ vocatur acidula, ab Teano Sidicino quatuor millibus passuum: hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano, ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte juxta Taurum montem, auctor est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callima-
20 chus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat: quod in Æthiopia accidere his, qui e fonte rubro biberint, Ctesias scribit.

VI. Juxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur: egelidæ hæ: sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit: aptissimæ stomacho, nervis, universo corpori.

VII. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat: item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem fetum Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E diverso in Pyrrhæa flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit.

VIII. Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro auctor est, Titium quemdam Prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut adparet in epistola Cassii Parmensis ad M. Antonium. 10
Contra, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia sentiunt. Tungri civitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ac postremo rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. Cicero in Admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas jumentorum indurari. 20

IX. Eudicus in Estiæotide fontes duos tradit esse: Ceronem, ex quo bibentes oves nigras fieri: Nelea, ex quo albas, ex utroque autem varias. Theophrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori.

X. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui e Sybari bibant, nigriores esse, duriores-

que, & crispo capillo: qui ex Crathi, candidos mollioresque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis. At in Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres vivere & conversari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus.

10 XI. In Bœotia ad Trophonium Deum juxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem adfert, inde nominibus inventis.

XII. In Cilicia apud oppidum Cescum rivus fluit Nus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces.

XIII. Vinum in tædium venire his, qui ex Cli-
20 torio lacu biberint, ait Eudoxus: Theopompus, inebriari fontibus iis, quos diximus. Mucianus Andri e fonte Liberi Patris, statis diebus septenis ejus Dei vinum fluere, si auferatur a conspectu templi, sapore in aquam transeunte.

XIV. Polycritus explere olei vicem juxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia ejusdem nominis fonte. Lycos in Indiæ

terris fontem esse, *cujus* aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis *traditur*. Theopompus in Scotusa[a] lacum esse dicit, *qui* vulneribus medetur.

XV. *Juba* in Trogodytis[b] lacum, insanum malefica *vi* adpellatum, ter die fieri amarum salsumque, ac deinde dulcem, totiesque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenûm cubitorum. Idem in Arabia fontem exsilire tanta vi, ut nulla mora pondus impactum respuat.

XVI. *Theophrastus* Marsyæ fontem in Phrygia 10 ad Celænarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mucianus credit.

XVII. Cranone est fons calidus citra summum fervorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet. Circa margines vero pumicem faciunt 20 aquæ.

XVIII. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ majora esse miracula: quamquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit, Siden vocari stagnum

a) *Scotussa*. b) *Troglodytis*.

in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Averno ait etiam folia subsidere: Varro, aves, quæ advolaverint, emori. Contra in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: item in Siciliæ fonte Phinthia, ut Apion tradit: & in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirumque quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem ra-
10 piunt adnuentes: si vero eventum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Bryazum adluit: (hoc & templo & Deo nomen) cujus gurgitem perjuri negantur pati, velut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in auguriis habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In unum alveum coeunt vasto singuli amne. Siccantur duodecies [a] diebus, aliquando vicies [b], citra suspicionem ullam aquæ, cum sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos ad-
20 spicere volentibus: sicut proxime Lartio Licinio, legato post Præturam, post septem [c] dies accidit. In Judæa rivus sabbatis omnibus siccatur.

XIX. E diverso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem adferre in cibis: quod & circa Da-

a) *duodecim.* b) *vicenis.* c) *s. enim d. occidit.*

nubii exortum audivi, donec veniatur ad fontem alveo adpositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput *ejus* amnis intelligit fama. Hoc idem & in *Lydia* in stagno Nympharum tradunt. In Achaia ad Pheneum aqua profluit e saxis, Styx adpellatur, quæ illico necat, ut diximus. Sed esse pisces parvos in ea tradit Theophrastus, letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud *Cychros* dicit: Lycus in Leontinis tertio die, 10 quam quis biberit. Varro ad Soracten in fonte, cujus sit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare ferventi similem; aves quæ degustaverint, juxta mortuas jacere. Namque & hæc insidiosa conditio est, quod quædam etiam blandiuntur adspectu, ut ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: traduntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicavimus) brevi spatio: 20 mirumque, siliqua silvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis poetæ sepulcro, duo rivi confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi.

XX. In Perperenis fons est, quamcumque rigat, lapideam faciens terram: item calidæ aquæ in Eubœæ Delio. Nam qua cadit rivus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis dejectæ coronæ in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, quo lateres conjecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcumque flumine adluuntur, saxa fiunt cum ramis. Destillantes quoque guttæ in lapides durescunt in antris Coryciis: nam Miezæ
10 in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cum cecidere. In quibusdam speluncis utroque modo, columnasque faciunt, ut in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori adspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

XXI. 3. Quæritur inter medicos, cujus generis aquæ sint utilissimæ. Stagnantes pigrasque merito damnant, utiliores, quæ profluunt existimantes: cursu enim percussuque ipso extenuari atque proficere.
20 Eoque miror, cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem adferunt, quoniam levissima sit imbrium aqua, ut quæ subire potuerit ac pendere in aere. Ideo & nives præferunt imbribus, nivibusque etiam glaciem, velut adfinium coacta subtilitate. Leviora enim hæc esse, & glaciem multo leviorem aqua. Horum sententiam refelli interest vitæ. In primis enim levitas illa deprehendi aliter,

quam sensu, vix potest, nullo pæne momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec levitatis in pluvia aqua argumentum est subisse eam in cælum, cum etiam lapides subire adpareat, cadensque inficiatur halitu terræ. Quo fit, ut pluviæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissimeque ideo calefiat aqua pluvia. Nivem quidem glaciemque subtilissimum elementi ejus videri miror, adposito grandinum argumento, e quibus pestilentissimum potum esse convenit. Nec vero pauci inter ipsos e contrario ex gelu ac nivibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina uredinem, cognatis & nivis causis. Pluvias quidem aquas celerrime putrescere convenit, minimeque durare in navigatione. Epigenes autem, aquam, quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam medici confitentur inutiles, alvo duritias facientes, faucibusque: etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium, quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec statim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusque plurimos salubres maxime. Quædam igitur & hujus generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaspe & Eulæo tantum bibunt: & eæ quamvis in longinqua comitatur illos. Et horum

placere potum, non quia sint amnes, adparet: quoniam nec e Tigri, nec Euphrate, nec e multis aliis bibunt.

XXII. Limus aquarum vitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tænias[a] in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ: & quæ, cum sorbentur, statim implent: quod evenit Trœzene. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum
10 mare petentes, addita polenta utiles intra duas horas faciunt, ipsaque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert & si vasa ærea inficiunt, aut si legumina tarde percoquunt, si liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæque crassis obducunt vasa crustis. Est etiamnum vitium non fœtidæ modo, verum omnino quidquam resipientis, jucundum sit illud licet gratumque, & ut sæpe, ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aeri
20 quam simillimam esse oportet. Unus in toto orbe traditur fons aquæ jucunde olentis in Mesopotamia, Chabura. Fabulæ rationem adferunt, quoniam eo Juno perfusa sit. De cetero aquarum salubrium sapor odorve nullus esse debet.

XXIII. Quidam statera judicant de salubritate,

a) *tineas*.

frustrante diligentia, quando perrarum est, ut levior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat refrigereturque celerius. Quin & haustam vasis, ne manus pendeant, depositisque in humum, tepescere adfirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in oppidis constare video: sed his, quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit, & illa tenuitas colante terrá.

Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas 10 necessaria, utque cælum videant. Super omnia observatio una, eadem & ad perennitatem pertinet, ut illa e[a] vado exsiliat vena, non e lateribus. Nam ut tactu gelida sit, etiam arte contingit: si etiam expressa in altum, aut e sublimi dejecta, verberatu corripiat aera. In natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis Principis inventum est, decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiis nivis. Omnem utique decoctam 20 utiliorem esse convenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo invento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida ingesta sistitur sanguis. Æstus in balineis arcetur, si quis ore teneat. Quæ sunt haustu fri-

a) *e* abest. Sed vid. not. ad h. l.

gidissimæ, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt.

XXIV. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma præconio Urbis, Marcia est, inter reliqua Deûm munere Urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Pitonia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum: transit Marsos & Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox in specus mersa, in Tiburtina se aperit novem millibus pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in Urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus e regibus. Postea Q. Marcius Rex in Prætura. Rursusque restituit M. Agrippa.

XXV. Idem & Virginem adduxit ab octavi lapidis diverticulo duobus millibus pass. Prænestina via. Juxta est Herculaneus rivus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione, differentia supra dicta prehenditur, cum quantum Virgo tactu, tantum præstet Marcia haustu. Quamquam utriusque jam pridem Urbi periit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac suburbana detorquentibus publicam salutem.

XXVI. Non ab re sit, quærendi aquas junxisse rationem. Reperiuntur in convallibus maxime, & quodam convexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi septemtrionales ubique partes aquosas

existimavere. Qua in re varietatem naturæ aperuisse conveniat. In Hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit. Ideo silvigeri[a] Aquilonis tantum parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes, undique vestiuntur, amnibusque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuæ observationis judicabitur.

XXVII. Aquarum sunt notæ, juncus, aut arundo, aut herba, de qua dictum est: multumque alicui loco pectore incubans rana. Salix enim erratica, & alnus, aut vitex, aut arundo, aut edera sponte proveniunt, & corrivatione aquæ pluviæ in locum humiliorem e superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est, ante ortum Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam speculantur, proni terram mento attingente. Est & peculiaris æstimatio peritis tantum nota, quam ferventissimo æstu sequuntur, dieique horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus est, ut indolescant; quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinque defosso, ollisque e figlino opere cru-

a) *s. ab A.*

dis, aut perunćta pelvi ærea cooperto, lucernaque ardente concamerata frondibus, dein terra, si figlinum humidum ruptumve, aut in ære sudor, vel lucerna sine defećtu olei restinćta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas. Quidam & igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vasorum argumento.

XXVIII. Terra vero ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim 10 scaturigines non fere sunt perennes. Figularis creta semper adimit spes. Nec amplius puteum fodiunt, coria terræ observantes, ut a nigra descendat ordo supra dićtus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in tofo. Namque & hic probatur. Dulces enim levissimasque facit, & colando continet sordes. Sabulum exiles limosasque promittit. Glarea incertas venas, sed boni saporis. Sabulum masculum, & aranea, & carbunculus, certas stabilesque & salubres. Rubra saxa optimas, speique cer- 20 tissimæ. Radices montium saxosæ, & silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores adsidue respondere glebas, faciliusque ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata vel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum hujus periculi est demissa ardens lucerna, si exstinguatur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiunt æstuaria, quæ graviorem illum halitum reci-

recipiant. Fit & sine his vitiis altitudine ipsa gravior aer, quem emendant adsiduo linteorum jactatu eventilando. Cum ad aquam ventum est, sine arenato opus surgit, ne venæ obstruantur. Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est: hibernis enim constant imbribus: quædam Canis ortu, sicut in Macedoniæ Pella utrumque. Ante oppidum enim incipiente æstate, frigida est palustris: dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget. Hoc & in Chio evenit, 10 simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est, quam puteus in Jovis horto. At ille siccitatibus riget: maxime autem putei circa Arcturum.

4. Non ipsa æstate deficiunt, omnesque quatriduo eo subsidunt. Jam vero multi hieme tota: ut circa Olympum, vere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam & Mylas hieme in totum inarescunt fontes: æstate exundant, amnemque faciunt. Apolloniæ in Ponto fons juxta ma- 20 re æstate tantum superfluit, & maxime circa Canis ortum: parcius, si frigidior sit æstas. Quædam terræ imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro: quod Admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

XXIX. Omnis aqua hieme dulcior, æstate autem minus, autumno minime: minusque per sicci-

tates. Neque æqualis amnium plerumque gustus est, magna alvei differentia. Quippe tales sunt aquæ, qualis terra, per quam fluunt, qualesque herbarum, quas lavant, succi. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes rivi, ut Borysthenem, victique diluuntur. Aliqui vero & imbre mutantur. Ter accidit in Bosporo, ut salsi deciderent, necarentque frumenta: toties & Nili rigua pluviæ amara fecere, magna pe-
10 stilentia Ægypti.

XXX. Nascuntur fontes decisis plerumque silvis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Hæmo obsidente Galios Cassandro, cum valli gratia silvas cecidissent. Plerumque vero damnosi torrentes corrivantur detracta collibus silva, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moverique terram, callumque summæ cutis solvi, aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesque,
20 qui in eo situ multi erant: rursus condito post sex annos emersisse, uti quæque cœpissent partes coli.

5. Terræ quoque motus profundunt, sorbentque aquas: sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat. Sic & in Coryco monte amnis erupit, posteaque cœptus est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla evidens adparet: sicut in Magnesia calidas factas frigidas, salis non mutato sapore. Et

in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis, qui fuerat ante *dulcis*, mutatus in salem est. Et illa miraculi *plena*, Arethusam Syracusis fimum redolere per *Olympia*: verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Chersoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarum: sicut Babylone lacus æstate rubras habet diebus XI. Et Borysthenes æstatis temporibus cæruleus fertur, quamquam omnium aquarum tenuissimus: ideoque innatans Hypani. In 10 quo & illud mirabile, Austris flantibus superiorem *Hypanim* fieri. Sed tenuitatis argumentum & aliud est, quod nullum halitum, non modo nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas graviores post brumam fieri.

XXXI. 6. Ceterum a fonte duci fictilibus tubis utilissimum est crassitudine binûm digitorum, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce viva ex oleo lævigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sicilici minimum erit: si cuniculo veniet, 20 in binos actus lumina esse debebunt. Quam surgere in sublime opus fuerit, e plumbo veniat. Subit altitudinem exortus sui. Si longiore tractu veniet, subeat crebro descendatque, ne libramenta pereant. Fistulas denûm pedum longitudinis esse legitimum est: &, si quinariæ erunt, sexagena pondo pendere: si octonariæ, centena: si denariæ, centena vi-

cena, ac deinde ad has portiones. Denariæ adpellantur, cujus laminæ latitudo, antequam curvetur, digitorum decem est, dimidioque ejus quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exiget.

XXXII. Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror, cum alioqui lavari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non
10 erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata nervis, aluminata paralyticis, aut simili modo solutis: bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum: namque paulo diutius, quam balineis, uti oportet, ac postea frigida dulcedine[a], nec sine oleo discedentes: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vastitate odoris
20 capita replentur, & frigore infestantur sudantia, corporum parte mersa. Similis error, quam plurimo potu gloriantium. Vidique jam turgidos bibendo: in tantum ut anuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri convenit sine crebro salis gustu. Utun-

a) *dulci*.

tur & cœno fontium ipsorum utiliter: sed ita, si illitum Sole inarescat. Nec vero omnes, quæ sint calidæ, medicatas esse credendum, sicut in Segesta Siciliæ, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris argentive (ut multi existimavere) medicaminum argumentum est: quando nihil eorum in Patavinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur.

XXXIII. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad nervorum dolores, ferruminandas fracturas, ossaque contusa: item corpora siccanda, qua de causa & frigido mari utuntur. Præterea est alius usus multiplex, principalis vero navigandi phthisi adfectis, ut diximus, aut sanguinem exscreantibus[a]: sicut proxime Annæum Gallionem fecisse post Consulatum meminimus. Neque enim Ægyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem navigandi. Quin & vomitiones ipsæ instabili volutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur: omnibusque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam vero maris per se efficaciorem discutiendis tumoribus putant medici, si illa decoquatur hordeacea farina ad parotidas. Emplastris etiam, maxime albis, & malagmatis miscent. Prodest & infusa crebro ictu. Bibi-

a) *egerentibus*.

tur quoque, quamvis non sine injuria stomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & in quartanis dedere eam bibendam, & in tenesmis articularibusque[a] morbis adservatam, & in hoc vetustate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nullaque dulcium mixtura corruptam, in quo usu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui pu-
10 ram dedere, raphanos supermandi ex mulso aceto jubent, ut ad vomitiones revocent. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fovendo non aliud præferunt. Item pernionum vitio ante ulcera. Simili modo pruritibus, psoris, & lichenum curationi. Lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur: & liventia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fovere plurimum prodest. Quin & ad ictus venenatos salutaris intelligitur, ut pha-
20 langiorum & scorpionum: & ptyade aspide respersis. Calida autem in his adsumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti. Mammas sororiantes, præcordia, maciemque corporis piscinæ maris corri-

a) *articulariisque.*

gunt. Aurium gravitatem, capitis dolores, cum aceto ferventium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanasque emolliunt.

XXXIV. Nec ignoro hæc mediterraneis supervacua videri posse. Verum & hoc cura providit, inventa ratione, qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum, si plus quam sextarius salis in quatuor aquæ sextarios mergatur, vinci aquam, salemque non liquari. Cetero sextarius 10 salis cum quatuor aquæ sextariis, salsissimi maris vim & naturam implet. Moderatissimum autem putant, supra dictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita & nervos excalefaciat, & corpus non exasperet.

XXXV. Inveteratur: & quod vocant thalassomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris ex alto: & ad hunc usum advehunt, fictilique vase & picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi vexatione, & sapore grato & odore. 20

XXXVI. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur adpetentibus vini ægris, veluti innocentiore potu, damnatum jam multis annis, iisdem vitiis, quibus vinum, nec iisdem utilitatibus.

XXXVII. Quia sæpe navigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabi-

mus. Expansa circa navim vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissæ reticulis in mare concavæ e cera pilæ, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata corpora & hominum & quadrupedum, natando in cujus libeat generis aqua, facillime in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, ut tentent valetudinem aquæ 10 ignotæ: hoc cavent e balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo.

XXXVIII. Muscus, qui in aqua fuerit, podagris illitus prodest: item oleo admixto, talorum dolori tumorique. Spuma aquæ adfrictu verrucas tollit. Nec non arena litorum maris, præcipue tenuis & Sole candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, ut in reliquis, a principa-20 libus eorum, quæ sunt sal & spongia.

XXXIX. 7. *Sal* omnis aut fit, aut gignitur: utrumque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstivis Solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioqui[a], altitudine genua non excedens.

a) *alioquin*.

Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio juxta Gelam. Horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, & usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantumdem nocte subvenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est.

Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur: & est acrior, qui in scopulis 10 invenitur.

Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Namque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale exæstuant: sicut ad Citium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt e lacu, dein Sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina adpellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnes Ochus & Oxus, ex ad- 20 positis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte provenientia.

Sunt & montes nativi salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cæditur renascens:

majusque regum vectigal ex eo, quam ex auro est atque margaritis. Effoditur & e terra, ut palam est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus adpellat. Gerrhis Arabiæ oppido muros domosque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Invenit & juxta Pelusium Ptolemæus rex, cum castra faceret. Quo exemplo postea inter Ægyptum & Arabiam, etiam squalenti-
10 bus locis, cœptus est inveniri, detractis arenis: qualiter & per Africæ sitientia usque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco & ipso, quia sub arenis inveniatur, adpellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ utilis. Probatur quam maxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod levissimus intra specus suos, in lucem universam prola-
20 tus, vix credibili pondere ingravescat. Causa evidens, cuniculorum spiritu madido sic adjuvante molientes, ut adjuvant aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum adpellavimus: necnon & Cyprio mire simili. In Hispania quoque citeriore Egelestæ [a] cæditur, glebis pæne translucentibus, cui jam pridem

a) *Egelastæ.*

palma a plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus, in quo reperitur sal, sterilis est, nihilque gignit: & in totum sponte nascens intra hæc est.

Factitii varia genera. Vulgaris plurimusque in salinis, mari adfuso, non sine aquæ dulcis riguis, sed imbre maxime juvante, ac super omnia Sole multo, non aliter inarescens. Africa circa Uticam construit acervos salis ad collium speciem: qui ubi Sole Lunaque induruere, nullo humore liquescunt, 10 vixque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta sine riguis, in salinas mare infundentibus: & circa Ægyptum, ipso mari influente in solum (ut credo) Nilo succosum. Fit & e puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo & in lucernis utuntur: hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia e puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoque salem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ Germa- 20 niæque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.

XL. Hispaniæ quadam sui parte e puteis hauriunt, muriam adpellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, ut quæ per se cinere sincero vim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salso carbo etiam in salem vertitur. Quicumque ligno confit sal, ni-

ger est. Apud Theophrastum invenio, Umbros arundinis & junci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset humoris. Quin & e muria salsamentorum recoquitur, iterumque consumpto liquore ad naturam suam redit: vulgo e mænis jucundissimus.

XLI. Marinorum maxime laudatur Cyprius a Salamine: de stagnis Tarentinus, ac Phrygius, qui Tattæus vocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappa-
10 docia vero, qui in laterculis adfertur, cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Citieum adpellavimus. Itaque[a] a partu ventrem eo cum melanthio illinunt. Salsissimus sal, qui siccissimus: suavissimus omnium Tarentinus atque candidissimus: & de cetero fragilis, qui maxime candidus. Pluvia dulcescit omnis. Suaviorem tamen rores faciunt: sed copiosum Aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis non fit, nisi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exsilit Tragasæus, neque
20 Acanthius ab oppido adpellatus: nec ullius spuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exsilit. Sunt & colorum differentiæ. Ruber Memphi, rufus est circa Oxum: Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, ut imaginem recipiat, in

a) *Itemque.*

Cappadocia croceus effoditur, translucidus & odoratissimus. Ad medicinæ usus, antiqui Tarentinum maxime laudabant. Ab hoc quemcumque e marinis: ex eo genere, spumeum præcipue. Jumentorum vero & boum oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium & cibum, utilior, quisquis facile liquescit; item humidior: minorem enim amaritudinem habent, ut Atticus & Euboicus. Servandis carnibus aptior acer & siccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus additis, & pulmentarii vicem implet, ex- 10 citans aviditatem, invitansque in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quæsitus garo. Quin & pecudes armentaque & jumenta sale maxime sollicitantur ad pastum multo largiore lacte, multoque gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercules vita humanior sine sale non quit degere: adeoque necessarium elementum est, ut transierit intellectus ad voluptatem[a] animi quoque. Nam ita sales adpellantur: omnisque vitæ lepos & summa 20 hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam militiæque interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, sicut adparet ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa salem in Sabinos portari convenerat.

a) *voluptates a.*

Ancus Marcius rex salis modios sex mille in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarii vice usos veteres, auctor est: & salem cum pane esitasse eos proverbio adparet. Maxime tamen in sacris intelligitur auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa.

XLII. Salinarum sinceritas summam fecit suam differentiam, quamdam favillam salis, quæ levissima ex eo est & candidissima: adpellatur & flos
10 salis, in totum diversa res, humidiorisque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoque ingrato, ceu gari, dissentiens a sale, non modo a spuma. Ægyptus invenit, videturque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quamdam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tinguiturque rubrica, aut plerumque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem: cum ve-
20 rus ille non nisi oleo resolvatur, & unguentarii propter colorem eo maxime utantur. Canitia in vasis summa est: media vero pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, alvum solvit in vino & aqua, acopis & smegmatis utilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissime. Fæces imæ concutiuntur, ut color croci redeat. Præter hæc etiam-

num adpellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans.

XLIII. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocavere, intestinis piscium, ceterisque, quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit *illa* putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant: capite ejus usto, suffitu extrahi secundas monstrantes.

8. Nunc e scombro pisce laudatissimum in Carthaginis *Spartariæ* cetariis: Sociorum id adpellatur, 10 singulis millibus nummûm permutantibus congios fere binos. Nec liquor ullus pæne[a] præter unguenta majore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauretania, Bæticæque Carteia, ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeiique, & Leptis: sicut muria Antipolis, ac Thurii, jam vero & Dalmatia.

XLIV. Vitium hujus est alex, imperfecta nec colata fæx. Cœpit tamen & privatim ex inutili 20 pisciculo, minimoque confici. Apuam nostri, aphien Græci vocant, quoniam is pisciculus e pluvia nascitur. Forojulienses piscem, ex quo faciunt, lupum adpellant. Transiit deinde in luxuriam, creveruntque genera ad infinitum: sicuti garum ad co-

a) *pæne* deest.

lorem mulsi veteris, adeoque dilutam suavitatem, ut bibi possit. Aliud vero castimoniarum superstitioni etiam, sacrisque Judæis dicatum, quod fit e piscibus squama carentibus. Sic alex pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum jocinera. Innumerisque generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desideriis vitæ: & ipsa tamen nonnullius usus in medendo. Namque & alece scabies pecoris sanatur, 10 infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconisque marini prodest. In linteolis autem concerptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat, ac non nominet garum. Contra canum quoque morsum prodest, maximeque crocodili, & ulceribus, quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque & aurium ulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoque, sive illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadi- 20 cis, cæliacis veteribus, infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem pensat.

XLV. 9. Salis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora vero adstringens, siccans, adligans: defuncta etiam a putrescendo vindicans, ut durent ita per sæcula. In medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens. Stomacho tantum inutilis,

tilis, præterquam ad excitandam aviditatem. Adversus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: adversus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: adversus crabrones vero vel vespas, similiaque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitisque ulcera, & pusulas, papulasve, & incipientes verrucas, cum sevo vitulino: item oculorum remediis, & ad 10 excrescentes ibi carnes, totiusque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplastrisque additur. Ad hæc maxime probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu vero suffusis cruore oculis sugillatisque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, utque foveantur salsugine. Ad hæc Hispaniensis eligitur, contraque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Privatim sugillationibus in linteolo involutus, crebroque ex aqua ferventi impositus. Ul- 20 ceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingivarum tumori infricatus. Et contra scabritiem linguæ fractus comminutusque. Ajunt dentes non erodi, nec putrescere, si quis quotidie mane jejunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem, & furunculos, & lichenas, & psoras emendat cum passa uva, exempto ejus ligno, &

sevo bubulo, atque origano, ac fermento, vel pane, maxime Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonsillis & uvis cum melle prodest. Quicumque ad anginas: hoc amplius, cum oleo & aceto eodem tempore extra faucibus illitus cum pice liquida. Emollit & alvum in vino mixtus innoxie: & tæniarum genera pellit in vino potus. Æstus balinearum convalescentes ut tolerare possint, linguæ subditus præstat. Nervorum dolorem, maxi-
10 me circa humeros & renes, in saccis aqua ferventi crebro madefactus levat; Colum torminaque & coxarum dolores potus: & in iisdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maxime usurpanda observatione, quæ totis corporibus nihil esse utilius sale & Sole dixit. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clavos pedum: item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pusulasque reprimit. Igni-
20 bus vero sacris, ulceribusque, quæ serpunt, ex aceto, aut hyssopo. Carcinomatis cum uva taminia. Phagedænis ulcerum, tostum cum farina hordei: super imposito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus, quos sentiunt, ex oleo & aceto infricatus juvat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curavere, fervoresque febrium cum oleo perun-

xere, & tussim veterem linctu ejus discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Ulcerum excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita ut batuerentur[a] ante ictuum ulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina & melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto fotus, & illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis jucundior utiliorque. Sed quicumque sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmatis 10 ad extenuandam cutem levandamque. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Daturque lingendus: & oculis jumentorum inspuitur. Hæc & de sale dicta sint.

XLVI. 10. Non est differenda & nitri natura, non multum a sale distans: & eo diligentius dicenda, quia palam est & medicos, qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quemquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate convallibus, quod vocant hal- 20 myrhaga. Minus etiam in Thracia juxta Philippos, sordidum terra, quod adpellant agrium. Nam quercu cremata numquam multum factitatum est, & jam pridem in totum omissum. Aquæ vero nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus den-

a) *paverentur a. hic u.* Sed vid. not. ad h. l.

sandi. Optimum copiosumque in Litis Macedoniæ, quod vocant Chalastricum, candidum, purumque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exsiliente e medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum novenis diebus, totidemque cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo adparet, soli naturam esse quæ gignat, quoniam compertum est, nec Soles proficere quidquam cum cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emi-
10 cante, lacum neque augeri, neque fluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt: Aquilones deterius, quia validius commovent limum. Et hoc quidem nascitur.

In Ægypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumque est. Fit pæne eodem modo, quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Hæ cedente Nilo madent succo nitri XL diebus continuis, non (ut in Macedonia) statis. Si etiam imbres adfuerunt[a],
20 minus de flumine addunt: statimque ut densari est cœptum, rapitur, ne resolvatur in nitrariis. Sic quoque olei natura intervenit, ad scabiem animalium utilis. Ipsum autem conditum in acervis durat. Mirum, in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potarique,

a) *adfuerint*.

inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum: & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tamquam ad inficiendas purpuras tincturasque omnes. Magnus & vitro usus, qui dicetur suo loco.

Nitrariæ Ægypti circa Naucratim & Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. Nam & lapidescit ibi in acervis: multique sunt cumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his vasa, nec non frequenter liquatum cum sulphure coquentes 10 in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit a colore terræ. Spumam nitri, quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cum ros cecidisset, prægnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamsi caderet. Alii acervorum fermento gigni existimavere. Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis mollibus [a] destillans. Specus eos collicas [b] vocant: dein siccant Sole. Opti- 20 mum putatur Lydium: probatio, ut sit minime ponderosum, & maxime friabile, colore pæne purpureo. Hoc in pastillis adfertur. Ægyptium in vasis picatis, ne liquescat. Vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur.

a) *speluncis*, *molibus d.* Brot. b) *colycas* Hard. *colicas* sph. Ed.

Nitri probatio, ut sit tenuissimum & quam maxime spongiosum fistulosumque. Adulteratur in Ægypto calce: deprehenditur gustu. Sincerum enim facile resolvitur: adulteratum pungit. Calce adspersum reddit odorem vehementem. Uritur in testa opertum, ne exsultet: alias igni non exsilit nitrum: nihilque gignit aut alit, cum in salinis herbæ gignantur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed majorem esse acrimoniam nitri adparet, non
10 hoc tantum argumento, sed in illo, quod nitrariæ calceamenta protinus consumunt: alias salubres, oculorumque claritati utiles. In nitrariis non lippiunt. Ulcera allata eo celerrime sanantur: ibi facta, tarde. Ciet & sudores cum oleo perunctis, corpusque emollit. In pane salis vice utuntur Chalastræo: ad raphanos Ægyptio: teneriores eos facit: sed obsonia alba & deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat. Utile his, quæ evocanda sint, aut di-
20 scutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pusulisque. Quidam in hoc usu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis utuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride, adjecto oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum, & scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Ungues deco-

ctum cum passo in mali Punici calyce adjuvat: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes ejusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admixtum resinæ extrahit, aut cum uva alba passa, nucleis ejus simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contraque canis morsus, addita & resina: initiis cum aceto illinitur. Sic & serpentium morsibus, phagedænis, & ulceribus, quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo & aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibusque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto in usu[a] datum. Succurrit & venenis fungorum

a) *in usu* desunt.

ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua, vomitionesque evocat. His, qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritumque illinitur. Infunditur ventris & renium dolori[a], aut rigori corporum, nervorumque doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat flore, mixto galbano
10 resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita ut fabæ magnitudo devoretur. Coquitur, dilutumque postea cum pice liquida sorbendum in angina datur. Flos ejus cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole jucundus est. Regium quoque morbum extenuat in potione vini. Et inflationes discutit: sanguinis profluvium e naribus sistit ex ferventi aqua vapore naribus rapto. Porriginem alumine permixto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu: ulcera ex pituita nata cera permixtum: quo genere
20 nervis quoque prodest: cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere: sicut adversus lepras, lentigines. Podagricis in balineis uti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.

a) *doloribus*.

XLVII. 11. *Spongiarum* genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimavere, tenui fistula, spissioresque, persorbentes, quæ & tinguuntur in deliciis, aliquando & purpura: alias feminas, majoribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas adpellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidæ cura fiunt, e mollissimis recentes per æstatem tinctæ salis spuma, ad Lunam & pruinas sternuntur inversæ, hoc est, qua parte 10 adhæsere, ut candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec avelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin & eas, quæ ab Aquilone sint genitæ, præferunt ceteris. Nec usquam diutius durare spiritum medici adfirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant: & ideo magis recentes magisque humidas: sed minus in calida aqua, minusque unctas, aut un- 20 ctis corporibus impositas: & spissas minus adhærescere. Mollissimum genus earum penicilli: oculorum tumores levant ex mulso impositi. Iidem abstergendæ lippitudini utilissimi: eosque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur & spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cetero recentes discutiunt, molliunt, mi-

tigant. Veteres non glutinant vulnera. Usus earum ad abstergenda, fovenda, operienda, a fotu, dum aliud imponatur. Ulcera quoque humida & senilia impositæ siccant: fracturæ & vulnera spongiis utilissime foventur. Sanguis rapitur in secando, ut curatio perspici possit. Et ipsæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, nunc aceto adspersæ, nunc vino, nunc aqua frigida. Ex aqua vero cælesti impositæ, secta recentia non patiuntur
10 intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed fluctione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & iis, quæ apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis, alias aceto salso madidæ, alias e posca. Si ferveat impetus, ex aqua. Eædem & callo, e salsa: at contra scorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione & succidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quod lanæ emolliunt, spongiæ coercent, rapiuntque vitia ulcerum. Circumligantur
20 & hydropicis siccæ, vel ex aqua tepida poscave, utcumque blandioribus opus est operirive aut siccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, ferventi aqua perfusæ, expressæque inter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores. Sed splenicis e posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quam aliud. Imponi oportet sic, ut sanas quoque partes spatio-

se operiant. Sanguinis profluvium sistunt ex aceto, aut frigida. Livorem ab ictu recentem ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. Ad canum morsus utiliter concisæ imponuntur ex aceto, aut frigida, aut melle, subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectivi succo sanguinem rejicientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Privatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis 10 cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice urunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrescentesque carnes, & quidquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Utilius in eo usu lavare cinerem. Præstant & strigilum vicem, linteolorumque, adfectis corporibus. Et contra Solem apte protegunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere: Africanas, 20 quarum firmius sit robur: Rhodiacasque, ad fovendum molliores. Nunc autem mollissimæ circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus auctor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos, quietiores facere noctes. Nunc revertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIÆ

LIBER XXXII.

Medicinæ ex aquatilibus.

I. VENTUM est ad summa naturæ exemplorumque, per rerum ordinem: & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, ut prorsus nec aliud ultra quæri debeat, nec par aut simile possit inveniri, ipsa se vincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim violentius mari ventisve, & turbinibus, & procellis? quo majore hominum ingenio in ulla sui parte adjuta est, quam velis remisque? Addatur his & reciproci æstus 10 inenarrabilis vis, versumque totum mare in flumen.

1. Tamen omnia hæc, pariterque eodem impellentia, unus ac parvus admodum pisciculus, eche-

neis adpellatus, in se tenet. Ruant venti licet, & sæviant procellæ, imperat furori, viresque tantas compescit, & cogit stare navigia: quod non vincula ulla, non ancoræ pondere irrevocabili jactæ. Infrenat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore; non retinendo, aut alio modo, quam adhærendo. Hoc tantulo satis est contra tot impetus, ut vetet ire navigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur, velut e muris. Heu vanitas humana, cum 10 rostra illa ære ferroque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere devincta, pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam navim Antonii, properantis circumire & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideoque Cæsariana classis impetu majore protinus venit. Tenuit & nostra memoria Caii Principis ab Astura Antium renavigantis: ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem novissime tum in Urbem reversus ille Imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius 20 moræ admiratio, statim causa intellecta, cum e tota classe quinqueremis sola non proficeret, exsilientibus protinus; qui id quærerent circa navim, invenere adhærentem gubernaculo, ostenderuntque Caio, indignanti hoc fuisse, quod se revocaret, quadringentorumque remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quo-

modo adhærens tenuisset, nec idem polleret in navigium receptus. Qui tunc posteaque videre, eum limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cum de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cum celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque ejusdem potentiæ credi necesse sit. E nostris quidam Latine remoram adpellavere eum. Mirumque, e Græcis alii
10 lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem, adalligato eo (ut diximus) prodiderunt: alii sale adservatum adalligatumque gravidis partus solvere, ob id alio nomine odynolytem adpellari. Quocumque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi navigia exemplo de ulla potentia naturæ atque effectu, in remediis sponte nascentium rerum dubitet?

II. Quin & sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul, & e longin-
20 quo, vel si hasta virgave attingatur, quamvis prævalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces adligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quæ odore tantum & quadam aura sui corporis adficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis sperandum est?

III. Non sunt minus mira, quæ de lepore ma-

rino traduntur. Venenum est aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam visus. Siquidem gravidæ si omnino adspexerint feminam ex eo genere dumtaxat, statim nausea & redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, ut in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet. Vescitur eo unum tantum animalium ut non intereat, mullus piscis: tenerescit tantum, & ingratior, viliorque fit. Homines, quibus impactus est, piscem olent, hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cetero moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertique temporis veneficium id esse, auctor est Licinius Macer. In India adfirmant non capi viventem: invicemque ibi hominem illi pro veneno esse, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorem multo, sicut reliqua animalia.

IV. Juba in his voluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium, de Arabia, tradit mitulos marinos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguique ejus mercatores negotiatos, & omnium piscium adipe camelos perungi in eo situ, ut asilos ab his fugent odore.

V. 2. Mihi videntur mira & quæ Ovidius pro-

didit piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticôn inscribitur. Scarum inclusum nassis, non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inserere: sed aversum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum ejus si forte alius scarus extrinsecus videat, adprehensa mordicus cauda adjuvare nisus erumpentis. Lupum rete circumdatum arenas arare cauda, atque ita condi, dum transeat rete. Murænam ma-
10 culas adpetere ipsas, consciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec evadat. Polypum hamos adpetere, brachiisque complecti, non morsu: nec prius dimittere, quam escam circumroserit, aut arundine levatum extra aquam. Scit & mugil esse in esca hamum, insidiasque non ignorat: aviditas tamen tanta est, ut cauda verberando excutiat cibum. Minus in providendo lupus solertiæ habet, sed magnum robur in pœnitendo. Nam ut hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat
20 vulnera, donec excidant insidiæ. Murænæ amplius devorant, quam hamum, admoventque dentibus lineas, atque ita erodunt. Anthiam tradit idem infixo hamo invertere se, quoniam sit in dorso cultellato ei spina, eaque lineam præsecare. Licinius Macer murænas tantum feminini sexus esse tradit, & concipere e serpentibus, ut diximus: ob id sibilo a piscatoribus, tamquam serpentibus, evocari &

capi:

capi: pinguescere *jactatu*, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eaque *icta* celerrime exanimari: at capitis ictu difficulter. Novacula pisce, quæ tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, & sine squamis, totusque capite constat.

VI. Milvago quoties cernatur extra aquam volitans, tempestates mutari, Trebius Niger auctor est. Xiphiam, id est, gladium, rostro mucronato 10 esse: ab hoc naves perfossas mergi in Oceano, ad locum Mauretaniæ, qui Cotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines evolare ex aqua tradit, tanta multitudine, ut navigia demergant.

VII. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris villis: sed quæ veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliæ castello, non procul Syracusis: item in Labrandei Jovis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio juxta Senum delubrum: in Me- 20 sopotamiæ quoque fonte Chabura, de quo diximus.

VIII. Nam in Lycia [a] Myris in fonte Apollinis, quem Curium adpellant, ter fistula evocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes objectas, lætum est consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditnorum vocibus pa-

a) *Lyciæ*.

rent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inserendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abjectum rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt.

IX. Nec illa in novissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contra, ad scopulum Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrachium. Rursus ita salsos, ut possint salsamenta existimari, circa Cephaleniam & Ampelon, & Paron, & Deli petras: in portu ejusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonii orthragoriscum vocant: grunnire eum, cum capiatur. Esse vero illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, adposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneventi refici constat.

X. Pisces marinos in usu fuisse protinus a condita Roma, auctor est Cassius Hemina: cujus verba de ea re hic subjiciam: Numa constituit, ut pisces, qui squamosi non essent, ni pollucerent: parsimonia commentus, ut convivia publica & privata, cœnæque ad pulvinaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eaque præmercarentur.

XI. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos in curalio. Namque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem & in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stœchadas insulas, & in Siculo circa Æolias, ac Drepanum. Nascitur & apud Graviscas, & ante Neapolim Campaniæ: maximeque rubens, sed molle, & ideo vilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, colos viridis. Baccæ ejus candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna sativa specie atque magnitudine. Ajunt tactu protinus lapidescere, si vivat. Itaque occupari, evellique retibus, aut acri ferramento præcidi. Qua de causa curalium vocitatum interpretantur. Probatissimum quam maxime rubens, & quam ramosissimum, nec scabiosum, aut lapideum, aut rursus inane, & concavum. Auctoritas baccarum ejus non minus Indorum viris quoque pretiosa est, quam feminis nostris uniones Indici. Aruspices eorum vatesque in primis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore & religione gaudent. Prius quam hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, ut perquam raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere cre-

duntur. Contraque torminum, ac vesicæ, & calculorum mala in pulverem igne redacti, poti[a] cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum adferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine sæpius poto tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem rejicientibus exscreantibusve medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat. Ulcerum cava explet. Cicatrices extenuat.

10 XII. Quod ad repugnantiam rerum adtinet, quam Græci antipathiam vocant, nihil est usquam venenatius, quam in mari pastinaca, utpote cum radio ejus arbores necari dixerimus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem & alios quidem pisces, sed pastinacas præcipue, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est aviditas ipsius veneni. Percussis vero ab ea medetur & hic quidem, sed & mullus, ac laser.

XIII. 3. Spectabilis naturæ potentia in his quo-
20 que, quibus & in terris & in aqua victus est, sicut & fibris, quos castores vocant, & castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, cum capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinæ. Quinimmo parvos esse substrictosque, & adhærentes spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari au-

a) *potique*.

tem renibus *ejusdem*, qui sint grandes, cum veri testes parvi admodum reperiantur. Præterea ne vesicas quidem esse, cum sint geminæ, quod nulli animalium. In his folliculis inveniri liquorem, & adservari sale. Itaque inter probationes falsi, esse *folliculos* geminos ex uno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude conjicientium gummi cum sanguine, aut Hammoniacum: quoniam Hammoniaci coloris esse debeant, tunicis circumdati, liquore veluti mellis cerosi, odore graves, gustu amaro, & acri, *friabiles*. Efficacissimi e Ponto, Galatiaque, mox Africa. Sternumenta olfactu movent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano perunćto capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vulvarumque exanimationes vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, nervorum vitiis, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosaceo. Sic & contra comitiales sumpti: poti vero contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantum contra genera est mixturæ. Quippe adversus scorpiones ex vino bibuntur: adversus phalangia & araneos, ex mulso, ita ut vomitione reddantur; aut ut retineantur, cum ruta: adversus

chalcidas cum myrtite: adversus cerasten & presteras, cum panace, aut ruta, ex vino: adversus ceteras serpentes, cum vino. Dari binas drachmas satis est: eorum, quæ adjiciantur, singulas. Auxiliantur privatim contra viscum ex aceto: adversus aconitum ex lacte, aut aqua: adversum elleborum album ex aqua mulsa nitroque. Medentur & dentibus, infusi cum oleo triti in aurem, a cujus parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meco-
10 nio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus ex aceto. Urina quoque fibri resistit venenis, & ob id in antidota additur. Adservatur autem optime in sua vesica, ut aliqui existimant.

XIV. 4. Geminus similiter victus in aquis terraque testudinum, effectusque par: honore habendo, vel propter excellens in usu pretium, naturæque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua vi-
10 vunt. Has quidam e Græcis emydas adpellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriæ, magicisque artibus refutandis, & contra venena salutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibusque, pro antidoto dari dicuntur: & ex jure in cibo sumptæ, strumas discutere, lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionesque oculorum tollit. Et con-

tra serpentium omnium & araneorum ac similium venena auxiliatur, servato sanguine in farina pilulis factis, & cum opus sit in vino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest: & scorpionum plagæ instillari. Tegumenti cinis vino & oleo subactus pedum rimas ulceraque sanat. Squamæ e summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Urinam earum aliter quam in vesicis dissectarum, 10 inveniri posse non arbitror: & inter ea hoc quoque esse, quæ portentosa Magi demonstrent, adversus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, ut ajunt, cimicibus admixtis. Ova durata illinuntur strumis, & ulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus.

Marinarum carnes admixtæ ranarum carnibus contra salamandras præclare auxiliantur. Neque est testudine aliud salamandræ adversius. Sanguine alopeciarum inanitas, & porrigo, omniaque capitis ul- 20 cera curantur. Inarescere eum oportet, lenteque ablui. Instillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Adversus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus, aceti hemina, vino addito: his & cum hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut sit quod devoretur fabæ magnitudine. Hæc singula & matuti-

na & vespertina dantur, dein post aliquot dies bina vespera. Comitialibus instillatur ore diducto, his, qui modice corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes ter anno colluantur testudinum sanguine, immunes a dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quasque orthopnœas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat, & anginas, & omnia oris vitia: priva-
10 tim nomas ibi: item testium. Naribus illitum comitiales erigit, adtollitque. Idem cum vernatione anguium aceto admixto, unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarumque carnium testudinis succum, addita æque vernatione anguium. Sed vino testudinem excoquunt. Oculorum utique vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam. Marinæ felle cum fluviatilis sanguine, & lacte, capillus mulierum inficitur. Fel contra salamandras, vel succum decoctæ
20 bibisse satis est.

Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus viventium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec convexo curvata calyce, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres namque in succensa sarmenta conjectæ, dividentibus se tegumentis rapiuntur: tum evulsæ carnes earum coquuntur in aquæ congio, sale modice addi-

to: ita decoctarum ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, sanguinemque vitiatum. Sistitur ab eo remedio alvus aquæ frigidæ potu.

Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, divulsarum pingui cum aizoo herba tuso, admixto unguento & semine lilii, ante accessiones si perungantur ægri, præter caput, mox convoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima Luna capi oportere, 10 ut plus pinguium reperiatur. Verum ægrum sextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus cerebro capitis dolores sedat: item strumas. Sunt, qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi novo fictili jubent: ignem sacrum, cujuscumque generis sanguine illini: item capitis ulcera manantia, & verrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt tardius ire navigia, testudi- 20 nis pedem dextrum vehentia.

XV. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse universitatem animalium, majorisque miraculi: sed hoc utilius est vitæ, contributa habere remedia, cum aliud alii prosit, aliud alibi facilius inveniatur.

XVI. 5. Venenatum mel diximus ubi nasceretur.

Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle sincero fastidium cruditasve, quæ sit gravissima, incidat, testudinem circumcisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, auctor est Pelops, scincumque Apelles. Qui[a] esset scincus, diximus: sæpius vero, quantum veneficii in menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus. Item contra pastinacam, & scorpiones terrestres marinosque, & dracones, & phalangia illi-
10 tus sumptusve in cibo. Ejusdem recentis e capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certe nocere, stella marina vulpino sanguine illita, & adfixa limini superiori, aut clavo æreo januæ.

XVII. Draconis marini scorpionumque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum e jure decoctarum, efficacissimus habetur. Sunt & servatis
20 piscibus medicinæ, salsamentorumque cibus prodest a serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita ut ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter a chalcide, ceraste, aut quas sepas vocant, aut elope, dipsadeve percussis. Contra scorpionem largius sumi, sed non evomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur: & imponere eadem plagis convenit. Contra crocodilo-

a) *Quid.*

rum quidem morsus non aliud præsentius habetur. Privatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: vel si non sint ferro ustæ plagæ, corporaque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybio effectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua ferit, venenum, ipse impositus, vel cerebro toto prodest.

XVIII. Ranarum marinarum ex vino & aceto 10 decoctarum succus contra venena bibitur, & contra ranæ rubetæ venenum, & contra salamandras. E fluviatilibus, si carnes edantur, jusve decoctarum sorbeatur, prosunt & contra leporem marinum, & contra serpentes supra dictas. Contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranæ viventi linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipsaque dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quæcumque interrogaverit, vera responsuram. Addunt etiamnum 20 alia Magi, quæ si vera sunt, multo utiliores vitæ existimentur ranæ, quam leges. Namque arundine tranfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur a marito, adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum in hamum additis, præcipue purpuras certum est allici. Jecur ranæ geminum esse dicunt, objicique formicis oportere: eam partem, quam ad-

petant, contra omnia venena esse pro antidoto. Sunt, quæ in vepribus tantum vivunt, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Græci phrynos vocant, grandissimæ cunctarum, geminis veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores. Illatis in populum silentium fieri. Osficulo, quod sit in dextro latere, in aquam ferventem dejecto, refrigerari vas, nec postea fervere, nisi exempto. Id inveniri objecta rana formi-
10 cis, carnibusque erosis: singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo dejecto fervere videatur, apocynon vocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, & jurgia, addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus a dextro latere refrigerari ferventia. Hoc & quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quæ fiant ex ipsis.

XIX. Auxiliatur vero etiam efficacius colubra in
20 aqua vivens: hujus adipem & fel habentes, qui crocodilos venentur, mire adjuvari dicunt, nihil contra bellua audente. Efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes, seu cinere adservato, contra venena omnia prosunt, privatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino: vel si non sit, caprino, vel quocumque. Addi & vinum oportet. Ne-

cant eos triti cum ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omnium morsus, privatim scytalen, & angues, & contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum servatus prodest pavore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adjiciunt Gentianam, & dant in vino. Nam si jam pavor occupaverit, pastillos vino subactos devorandos ita præcipiunt. Decem vero cancris cum ocimi manipulo adligatis, omnes, qui ibi sint, scorpiones ad eum locum coituros Magi di- 10 cunt: & cum ocimo ipsos cineremve eorum percussis imponunt. Minus in omnibus his marini prosunt, ut Thrasyllus auctor est. Nihil autem æque adversari serpentibus, quam cancros, suesque percussas hoc pabulo sibi mederi. Cum Sol sit in Cancro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionum & carnes fluviatilium cochlearum resistunt crudæ vel coctæ. Quidam ob id salsas quoque adservant. Imponunt & ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed & nos hæc omnibus terris de- 20 monstramus. Carnes eorum adversus scorpiones valent impositæ. Inter venena sunt piscium, porci marini spinæ in dorso, cruciatu magno læsorum. remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore.

XX. Canis rabidi morsu potum expavescentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, si

medulla hyænæ, & oleo e lentisco, & cera misceatur. Murænæ morsus ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto illito, vel alterius. Cibi causa extrahi debet e dorso ejus, quidquid simile est croco, caputque totum: & hanc autem, & omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restinguunt poti hippocampi. Contra dorycnium echini 10 maxime prosunt: & iis, qui succum carpati[a] biberent, præcipue jure sumpto. Et cancri marini decocti jus contra dorycnium efficax habetur. Peculiariter vero contra leporis marini venena.

XXI. 6. Et ostrea adversantur iisdem. Nec potest videri satis dictum esse de his, cum palma mensarum divitum adtribuatur illis. Gaudent dulcibus aquis, & ubi plurimi influunt amnes: pelagia parva & rara sunt. Gignuntur tamen & in petrosis, carentibusque aquarum dulcium adventu, sicut 20 circa Grynium & Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: sed privatim circa initia æstatis, multo lacte prægnantia, atque ubi Sol penetret in vada. Hæc videtur causa, quare minora in alto reperiantur. Opacitas cohibet incrementum, & tristitia mi-

a) *Carpathii biberint.*

nus adpetunt cibos. Variant coloribus, rufa Hispaniæ, fusca Illyrico, nigra & carne & testa Circeiis. Præcipua vero habentur in quacumque gente spissa, nec saliva sua lubrica, crassitudine potius spectanda, quam latitudine: neque in luto capta, neque in arenosis, sed solido vado, spondylo brevi atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in alvo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eoque argumento generosa interpretantur, calliblepharata[a] adpellantes. Gaudent & peregrinatione, transferrique in ignotas aquas. Sic Brundisiana in Averno compasta, & suum retinere succum, & a Lucrino adoptare creduntur. Hæc sint dicta de corpore. 10

Dicemus & de nationibus: ne fraudentur gloria sua litora: sed dicemus aliena lingua, quæque peritissima hujus censuræ in nostro ævo fuit. Sunt ergo Muciani verba, quæ subjiciam: „ Cyzicena „ majora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora „ Medulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, 20 „ sicciora Coryphantenis, teneriora Istricis, candi- „ diora Circeiensibus. “ Sed his neque dulciora, neque teneriora esse ulla compertum est. In Indico mari Alexandri rerum auctores pedalia inveniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cujusdam no-

a) *calliblephara*.

menclator tridacna adpellavit: tantæ amplitudinis[a] intelligi cupiens, ut ter mordenda essent.

Dos eorum medica hoc in loco tota dicetur. Stomachum unice reficiunt: fastidiis medentur. Addiditque luxuria frigus obrutis nive, summa montium & maris ima miscens. Molliunt alvum leniter. Eadem quoque cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exulceratione sit, liberant. Vesicarum ulcera quoque repurgant. Cocta in conchis suis uti 10 clausa venerint, mire destillationibus prosunt. Testæ ostreorum cinis uvam sedat, & tonsillas admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarumque duritias, capitum ulcera ex aqua: cutemque mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tundantur, strumas sanant, & perniones pedum. Purpuræ quoque contra venena prosunt.

XXII. Et algam maris theriacen esse Nicander 20 tradit. Plura ejus genera, uti diximus: longo folio & latiore, rubente, aliave crispo. Laudatissima, quæ in Creta insula juxta terram in petris nascitur: tinguendis etiam lanis ita colorem adligans, ut elui postea non possit. E vino jubent eam dari.

XXIII. 7. Alopecias replet hippocampi cinis, nitro

a) *magnitudinis*.

nitro & adipe suillo mixtus, aut sincerus ex aceto. Præparant autem sepiarum crustæ farina medicamentis cutem, & muris marini cinis cum oleo: item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si vivæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ, quæ in nigro vino diebus XL[a] computruere. Alii in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo jubent putrescere totidem diebus, mox illini in 10 Sole. Sornatius tantam vim hanc tradit, ut nisi oleum ore contineant, qui tinguunt, dentes quoque eorum denigrari dicat. Capitis ulceribus, muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle utiliter illinitur: conchyliorum, vel si non urantur, farina ex aqua: doloribus, castoreum cum peucedano & rosaceo.

XXIV. Omnium piscium fluviatilium marinorumque adeps liquefactus Sole admixto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum mel- 20 le. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum supervacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimavit Menander quoque in Comœdiis. Idem piscis & uranoscopos vocatur, ab oculo, quem in capite habet. Et coracini fel excitat

a) LX.

visum. Et marini scorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem venenatus est: sed cinis ejus in palpebris pilos inutiles evulsos cohibet. Et ad hunc usum utilissimi minimi: item pectunculi salsi triti cum cedria: & ranæ, quas diopetas[a], & calamitas vocant:
10 sanguis earum cum lacryma vitis, si evulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremque sepiæ cortex cum lacte mulierum illitus sedat; & per se scabritias emendat. Invertunt itaque genas id agentes, & medicamentum auferunt post paulum, rosaceoque inungunt, & pane imposito mitigant. Eodem cortice & nyctalopes curantur, in farinam trito & ex aceto illito. Extrahit & squamas ejus cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat, pterygia cum sale & cadmia singulis drachmis. Emen-
20 dat & albugines oculorum jumentorum. Ajunt & ossiculo ejus genas, si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eumdem comburi cum viperinis pellibus ranisque, & cinerem adspergi potioni jubent Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla adpellatur piscis, cui glutinosum est

a) *diopetes*.

corium: idemque nomen glutino ejus. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non e corio, fieri dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. Laudatur Pontica, candida, & carens venis squamisque, & quæ celerrime liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, aut in aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. Utilem eam in capitis doloribus adfirmant, & tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, sinistro lævus, suspensi e collo nativi coloris panno, lippitudines 10 sanant. Quod si per coitum ranæ eruantur, albuginem quoque, adligati similiter in putamine ovi. Reliquæ carnes impositæ sugillationem rapiunt. Cancri etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudini dicunt. Est parva rana in arundinetis & herbis maxime vivens, muta ac sine voce, viridis, si forte hauriatur, ventres boum distendens. Hujus corporis humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant adferre: ipsasque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim 20 conjectas in fictile novum juncis configunt quidam: succoque earum, qui ita effluxerit, admiscent vitis albæ lacrymam, atque ita palpebras emendant, inutilibus pilis exemptis, acu instillantes hunc succum in vestigia evulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, & ad hoc utebatur multis variisque per aquationes au-

tumni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Comburi eas oportet in novo vase. Idem tæniæ jecur siccatum pondere x, IV cum oleo cedrino perunctis pilis novem mensibus.

XXV. Auribus utilissimum batiæ piscis fel recens, sed & inveteratum vino: item bacchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum rosaceo infusum: vel castoreum cum papaveris succo.
10 Vocant & in mari pediculos, eosque tritos instillari ex aceto auribus jubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Suntque, qui præcipue contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calyce novo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis detersa, & postquam desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri succo prius mitigandas iidem præcipiunt. Ranarum adeps instil-
20 latus, statim dolores tollit. Cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficacissime prodest. Parotides muricum testæ cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur.

XXVI. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingivis: cerebro caniculæ in oleo decocto adservatoque, ut ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacæ quoque radio scarificare

gingivas, & in dolore utilissimum. Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera usta[a] in novo vase, dein trita, prosunt doloribus. Æque prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinæ combustæ, tritæque, & illitæ. Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis, ut dentes ita colluantur, contineaturque in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus 10 posterioribus eas Sallustius Dionysius, ut ex ore virus deflueret in acetum fervens, idque e pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex jure mandendas dabat. Maxillaresque ita sanari dentes præcipue putant, mobiles vero supra dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præcisis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui dentium labantes jubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alii denas in aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium stabilirent. Nec- 20 non XXXVI ranarum corda in olei veteris sextario sub æreo testo discoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alii jecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia supra scripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi & fœ-

a) *eluta*.

tidi sunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt: postea tantumdem salis addi atque ita fricari. Enhydris vocatur a Græcis colubra in aqua vivens. Hujus quatuor dentium superioribus in dolore superiorum gingivas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earum contenti sunt. Utuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentrificium est.

XXVII. Lichenas & lepras tollit adeps vituli
10 marini: mænarum[a] cinis cum mellis obolis ternis: jecur pastinacæ in oleo decoctum: hippocampi, aut delphini cinis ex aqua illitus. Exulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini jecur in fictili torrent, donec pinguitudo similis oleo fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemque erugat, extenditque septenis diebus illitus, ita ut octavo candido ovorum foveatur *. Muricum generis sunt, quæ vo-
20 cant Græci coluthia, alii corythia, turbinata æque, sed minora multo, efficaciora etiam, & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extenditque, in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, & subacta ad liquorem usque mellis. Ita præparata in vase novo conditur, & in usu quatuor drachmis

a) *murænarum*. *) *foveantur*, sph. Ed. Brot.

ejus binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumæ argenteæ adduntur, adspersaque aqua teruntur una. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini ceterisque vitiis, ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida ulcera. Psoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ: excoqui debet, donec sit lentitudo [a] mellis.

8. Fit in mari & halcyoneum adpellatum, ex nidis, ut aliqui existimant, halcyonum & ceycum: 10 ut alii, e sordibus spumarum crassescentibus: alii, e limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor ejus genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle, lenius, odore fere algæ: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicosius, spongiæque putri simile. Pæne purpureum, quod optimum, hoc & Milesium vocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exulcerent, purgent. Usus tostis & sine oleo. Mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & sulphu- 20 ris duobus obolis. Halcyoneo utuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est: Attalus thynni adipe recenti ad oris ulcera.

XXVIII. Mænarum muria, & capitum cinis cum

a) *crassitudo.*

melle sanat strumas. Pungi piscis ejus, qui rana in mari adpellatur, ossiculo de[a] cauda, ita ut non vulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis & pastinacæ radio, & lepori marino imposito, ita ut celeriter removeantur: echini testis contusis & ex aceto illitis: item scolopendræ marinæ e melle: cancro fluviatili contrito vel combusto ex melle. Mirifice prosunt & sepiæ ossa cum axungia vetere contusa & illita. Sic & ad pa-
10 rotidas utuntur, & sauri piscis marini jocineribus. Quin & testis cadi salsamentarii tusis cum axungia vetere, muricumque cinere ex oleo ad parotidas strumasque. Rigor cervicis mollitur marinis, qui pediculi vocantur, drachma pota: castoreo poto cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo & sale, ut sorbeatur succus. Sic & opisthotono medentur, & tetano: spasticis vero pipere adjecto. Anginas mænarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus:
20 hic & contra tonsillas prodest. Cancri fluviatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati: aut e vino, & calida aqua poti. Uvæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsive, in cibo sumpti adjuvant.

XXIX. Vomitiones mulli inveterati tritique in

a) e.

potione concitant. *Suspiriosis* castorea cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulso jejunis utilissima potu. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso *calido*. Tussim sanare dicuntur piscium modo e *jure* decoctæ in patinis ranæ. Suspensæ autem pedibus cum destillaverit in patinam saliva earum, exenterari jubentur, abjectisque interaneis condiri. Est rana parva arborem scandens, atque ex ea vociferans: in hujus os si quis exspuat, ipsamque demittat, tussi liberari narratur. Præcipiunt & 10
cochleæ crudæ carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

XXX. 9. Jocineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, ut inde bibatur. Conchæ longæ carnes ex mulso potæ cum aqua, pari modo: aut, si febres sint, ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, tetheaque similis ostreo in cibo sumpta: ischiadicorum, muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in vini sextariis duobus per dies quindecim. 20

XXXI. Alvum emollit silurus e jure, & torpedo in cibo. Et olus marinum simile sativo: stomacho inimicum, alvum facillime purgat: sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium jus. Idem & urinas ciet, e vino maxime. Optimum e scorpionibus & iulide, & saxatilibus, nec virus resipientibus. Coqui debent cum anetho,

apio, coriandro, porro, additis oleo & sale. Purgant & cybia vetera, privatimque cruditates, pituitam bilemque trahunt. Purgant & myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Acervantur muricum modo, vivuntque in algosis, gratissimi autumno, & ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Ægypto laudatissimi. Procedente hieme, amaritudinem trahunt, coloremque rubrum. Horum jus traditur alvum & vesicas exinanire, interanea de-
10 stringere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinem adipemque minuere. Itaque utilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulario, inflationibus. Item prodesse fellis, pituitæ, pulmonis, jocineris, splenis vitiis, rheumatismis. Fauces tantum vexant, vocemque obtundunt. Ulcera quæ serpant, aut sint purganda, sanant: item carcinomata. Cremati autem, ut murices, & morsus canum hominumque cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum lotus emendat caligines, gin-
20 givarum & dentium vitia, eruptiones pituitæ: & contra dorycnium aut opocarpaton antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas species: in mitulos, qui salem virusque resipiunt: myiscas, quæ rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtæ, tenuioribus testis, carne dulciores[a]. Mituli quoque,

a) *duriores*.

ut murices, cinere causticam vim habent : & ad lepras, lentigines, maculas. Lavantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines, & oculorum albugines, caliginesque, atque in aliis partibus sordida ulcera, capitisque pusulas. Carnes vero eorum ad canis morsus imponuntur. At pelorides emolliunt alvum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui vehementius volunt, addunt cucumeris sativi radicis siccatæ drachmam, & aphronitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt. Inveniuntur hæ in foliis marinis sugentes, fungorum verius generis, quam piscium. Eædem & tenesmum dissolvunt, renumque vitia. Nascitur & in mari absinthium, quod aliqui Seriphium vocant, circa Taposirin maxime Ægypti, exilius terrestri. Alvum solvit, & noxiis animalibus intestina liberat. Solvunt & sepiæ. In cibo dantur cum oleo, & sale, & farina, decoctæ. Mænæ salsæ cum felle taurino illitæ umbilico, alvum solvunt. Jus piscium in patina coctorum cum lactucis tenesmum discutit. Cancri fluviatiles triti ex aqua poti, alvum sistunt, urinam cient, in vino alvum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, singulis eorum drachmis. Ileos & inflationes castorea cum dauci semine, & petroselini, quantum ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor : tormina vero cum anetho ex vino mixto. Erythini

in cibo sumpti sistunt alvum. Dysentericis medentur ranæ cum scilla decoctæ, ita ut pastilli fiant: vel cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio salsamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abstineatur.

XXXII. Lieni medetur solea piscis impositus: item torpedo: item rhombus vivus: dein remittitur in mare. Scorpio marinus necatus in vino, vesicæ vitia, & calculos sanat. Lapis, qui invenitur in
10 scorpionis marini cauda, pondere oboli potus: enhydridis jecur: blendiorum cinis cum ruta. Inveniuntur & in bacchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclare medentur. Ajunt & urticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Ova sepiæ urinam movent, renumque pituitas extrahunt. Rupta convulsa cancri fluviatiles triti in asinino lacte maxime sanant: echini vero cum spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina: bibitur donec
20 prosit, & alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica & pectinum cibo. Ex his mares alii donacas, alii aulos vocant: feminas onychas. Urinam mares movent. Dulciores feminæ sunt & unicolores. Sepiæ quoque ova urinam movent, renes purgant.

XXXIII. Enterocelicis lepus illinitur tritus cum melle. Jecur quoque aquaticæ colubræ, item hydri tritum potumque, calculosis prodest. Ischiadicos au-

tem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, evacuata prius alvo. Sedis adtritus cinis e capite mugilum mullorumque: comburuntur autem in fictili vase: illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis & ad rhagadas, & ad condylomata utilis: sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo adposita procidentis interanei morbum ibi coercet. Cancrorum fluviatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri polline. 10

XXXIV. Panos salsamenta coracini discutiunt: sciænæ interanea & squamæ combustæ: scorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. At echinorum testæ contusæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis utroque modo, sive discutere opus sit incipientes, sive concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum: ceræ & thuris drachmas xx, spumæ argenti xl, cineris muricum x, olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluviatiles 20 triti verendorum pusulas discutiunt: cinis ex capite mænarum: item carnes decoctæ & impositæ. Similiter percæ salsæ e capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis combusta. Hæc est, qua diximus lignum poliri: quia & e mari fabriles usus exeunt. Prosunt & smarides illitæ; item muricum vel purpurarum testæ ci-

nis cum melle: efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorum privatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. At testem, si descenderit, cochlearum spuma illini volunt.

XXXV. Urinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis cum lilii radice. Pisciculi minuti, ex ventre ejus, qui devoraverit exempti, & cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Ju-10 bent & cochleas Africanas cum sua carne comburi, cineremque ex vino Signino dari.

XXXVI. Podagris articulariisque morbis utile est oleum, in quo decocta sint ranarum intestina: & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidam & hordei cinerem adjiciunt, trium rerum æquo pondere. Jubent & lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maxime Pontici fibri. Item vituli marini: cujus & adeps prodest. Nec non & bryon, de quo diximus, lactucæ simi-20 le, rugosioribus foliis, sine caule. Natura est ei styptica. Impositumque lenit impetus podagræ. Item alga, de qua ipsa dictum est, observaturque in ea, ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancrique marini cinis ex oleo, item fluviatiles triti, sicque cinere & oleo subacti: & siluri adeps. Et in articulis, morborum impetus sedant ranæ subinde recentes impositæ: quidam dissectas

jubent imponi. Corpus auget jus mitulorum, & concharum.

XXXVII. Comitiales, ut diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininove, aut cum Punici succo, quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas devorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus jejunis datur. His vero, qui sæpius corripiuntur, clystere infusum mirifice prodest. Castorei drachmæ duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ tantumdem. Ad præsens vero correptis olfactu subvenit cum aceto. Datur & mustelæ marinæ jecur, item muris: vel testudinum sanguis. 10

XXXVIII. 10. Febrium circuitus tollit jecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in roseo, ut perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipsi adalligantur ægris. Item ex asello pisce lapilli, qui plena Luna inveniuntur in capite, adligantur in linteolo[a]. Pagri fluviatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum, qui adligaverit, non cernat æger: ranæ in trivio decoctæ oleo abjectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt, qui strangulatas in oleo, ipsas clam adalligent, oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: & oleum, 20

a) *linteo*.

in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ. Jecur ejus vel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluviatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui & piper addunt. Alii decoctos ad quartas in vino e balineo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui vero sinistrum oculum devorari jubent. Magi quoque oculis eorum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita ut cæcos dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus lusciniæ in pelle cervina adalligatos, præstare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargum vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum utuntur. Alii sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & spondylus percæ adalligatus: quartanis cochleæ fluviatiles in cibo recentes. Quidam ob id adservant sale, ut dent tritas in potu.

XXXIX. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis. Cachecticis, quorum corpus macie conficitur, tethea utilia sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, cum vino potus. Gravitati saporis occurritur tactis naribus unguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo

aquæ,

aquæ, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluviatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere & farre decoctæ, ac pro cibo sumptæ, ita ut bibatur ex eodem vase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exemptis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. Cancri fluviatiles ex jure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur.

XL. Adusta sanantur cancri marini vel fluviatilis cinere; & [a] quæ ferventi aqua combusta sunt. Hæc curatio etiam pilos restituit cum ranarum fluviatilium cinere. Putantque utendum cum cera & adipe ursino. Prodest & fibrinarum pellium cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum viventium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari jubent, ut crebriore anhelitu prosint. Utuntur & silurorum capitum cinere, salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiemque non hominum modo, sed & quadrupedum efficacissime sedat jecur pastinacæ decoctum in oleo.

XLI. Nervos vel præcisos purpurarum callum, quo se operiunt, tusum glutinat. Tetanicos coagulum vituli adjuvat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos castoreum, si ex oleo

a) *& ea, q.*

perungantur. Mullos in cibo inutiles nervis invenio.

XLII. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitoque. De quo & hæc traduntur: muriam ipsum ex sese emittere, & ideo non debere addi in coquendo: secari arundine: ferro enim infici, vitiumque trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem, vel sanguinem arefactum [a]. Quidam ex ea rana, quam
10 Græci calamiten vocant, quoniam inter arundines fruticesque vivat, minima omnium & viridissima, sanguinem cineremve fieri jubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calyce novo combustarum cinerem, si per nares fluat, injiciendum. Diversus hirudinum, quas sanguisugas vocant, ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum, quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramenta laxanda, judicatur. Sed vitium, quod admis-
20 sæ semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper ejusdem medicinæ. Multi podagris quoque admittendas censuere. Decidunt satiatæ [b], & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale adspersæ. Aliquando tamen adfixa relinquunt capita, quæ causa vulnera insanabilia facit, & multos interimit, si-

a) *inarefactum*. b) *satietate*.

cut Messalinum e Consularibus patriciis , cum ad genu [a] admisisset. Invehunt virus remedio verso: maximeque rufæ ita formidantur. Ergo sugentium [b] ora forficibus præcidunt: ac veluti siphonibus defluit sanguis: paulatimque morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum adversatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis , narium profluvia sistit, succo porri mollitus.

XLIII. Extrahunt tela corpori inhærentia sepiarum testæ ex aqua, salsamentorum carnes , cancri fluviatiles triti, siluri fluviatilis , qui & alibi quam in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes sive salsæ. Ejusdem cinis extrahit, & adeps: & cinis spinæ ejus vicem spodii præbet. 10

XLIV. Ulcera , quæ serpunt , & quæ in his excrescunt , ex capite mænarum cinis , vel siluri coercet . Carcinomata percarum capita salsarum : efficacius si cineri earum misceatur sal , & cunila capitata, oleoque subigantur. Cancri marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc & fluviatilis sufficit cum melle, lineaque lanugine . Aliqui malunt alumen melque miscere cineri. Phagedænæ siluro inveterato, & cum sandaraca trito: cacoethe, & nomæ , & putrescentia cy- 20

a) *genua*. b) *sugentia*.

bio vetere sanantur. Vermes innati ranarum felle tolluntur: fistulæ aperiuntur, siccanturque salsamentis cum linteolo immissis. Intraque alterum diem callum omnem auferunt, & putrescentia ulcerum, quæque serpunt, emplastri modo subacta & illita. Et alex purgat ulcera in linteolis concerptis. Item echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiunt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantum utuntur cum melle, 10 vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices, fel scorpionis marini.

XLV. Verrucas tollit glani jecur illitum: capitis mænarum cinis cum allio tritus: ad thymia crudis utuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritæ illitæ. Alex defervefacta unguium scabritiam, cinisque e capite mænarum extenuat.

XLVI. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus e jure sumptus, & smarides cum ptisana sumptæ, vel cum feniculo decoctæ. Mammas ipsas muricum 20 vel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluviatiles illiti, vel marini, pilos in mamma, vel muricum carnes adpositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vulvæ strangulatu oppressas. Item strombi in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admixto sale, & cunila, oleoque, vulvæ medetur: suffitione quo-

que secundas detrahit. Item vituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum vulvæ vitio: coagulo[a] *ejusdem* in vellere imponitur. Pulmo marinus adligatus purgat egregie profluvia. Echini viventes tusi & in vino dulci poti. Sistunt & cancri fluviatiles triti in vino potique. Item siluri suffitu præcipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluvia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad 10 partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosque partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. Iidem in jure cocti cum lapatho & apio, menstruas purgationes expediunt: lactisque ubertatem faciunt. Item in febri, quæ sit * cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest: contraque vulvam olfactum cum aceto & pice, aut subditum pastillis. 20 Ad secundas etiam uti eodem prodest cum panace in quatuor cyathis vini: & a frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur, & periclitari partus, si superferatur. Mirum & quod de tor-

a) *& cum c.* *) *fit*, sph. Ed. Brot.

pedine invenio: si capiatur, cum Luna in Libra sit, triduoque adservetur sub dio, faciles partus facere postea, quoties inferetur. Adjuvare & pastinacæ radius adalligatus umbilico existimatur, si viventi ablatus sit, ipsaque denuo in mare dimissa. Invenio apud quosdam ostracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc suffitum vulvæ pœnis mire resistere. Odorem esse castorei, meliusque cum eo ustum proficere. Vetera quoque ulcera & cacoethe
10 ejusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præsentissimo remedio sanari tradunt cancro femina, cum salis flore contuso, post plenam Lunam, & ex aqua illito.

XLVII. Psilothrum est thynni sanguis, fel, jecur, sive recentia, sive servata. Jecur etiam tritum, mixtaque cedria plumbea pyxide adservatum. Ita pueros mangonizavit Salpe obstetrix. Eadem vis est [a] pulmoni marino: leporis marini sanguini & felli: vel si in oleo hic necetur. Cancri, scolopendræ
20 marinæ cinis cum oleo: urtica marina trita ex aceto scillite: torpedinis cerebrum cum alumine illito sexta Luna. Ranæ parvæ, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilothrum est, si recens illinatur: & ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo deco-

a) *est* abest.

cta æreis vasis eadem mensura. Alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugæ quoque tostæ in vase fictili & ex aceto illitæ, eumdem contra pilos habent effectum. Hic & [a] suffitus urentium eas necat cimices invectos [b]. Castoreo quoque cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro evellendi prius sunt pili.

XLVIII. Infantium gingivis dentitionibusque plurimum confert delphini cum melle dentium cinis, 10 & si ipso dente gingivæ tangantur. Adalligatus idem pavores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Ulcera vero, quæ in auribus, aut ulla corporis parte fiant, cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasim [c] infantium spongia frigida crebro humefacta, rana inversa adalligata efficacissime sanat, quam aridam inveniri adfirmant.

XLIX. Mullus in vino necatus, vel piscis ru- 20 bellio, vel anguillæ duæ, item uva marina in vino putrefacta, iis, qui inde biberint, tædium vini adfert.

L. Venerem inhibet echeneis, & hippopotami frontis e sinistra parte pellis in agnina adalligata,

a) *Et* absque *hic*. b) *invectas*. c) *Siriaseque*.

selve torpedinis vivæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluviatilium carnes sale adservatæ, & in potu ex vino datæ erythini in cibo sumpti: jecur ranæ diopetis vel calamitæ in pellicula gruis adligatum, vel dens crocodili maxillaris, adnexus brachio, vel hippocampus, vel nervi rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta adligata.

LI. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri possit. Ajunt ita curatos non repeti postea. Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viva data sit.

10

LII. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latine adarca adpellata. Nascitur circa arundines tenues e spuma aquæ dulcis ac marinæ, ubi se miscent. Vim habet causticam: ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit & mulierum lentigines in facie.

Et calami simul dici debent: Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprii vero, qui & donax vocatur, cortex alopeciis medetur ustus, & ulceribus veteratis: folia extrahendis, quæ infixa sint corpori, & igni sacro. Paniculæ flos si aures intravit, exsurdat.

20

Sepiæ atramento tanta vis est, ut in lucerna addito Æthiopas videri, ablato priore lumine, Ana-

xilaus tradat. Rubeta excocta aqua, potui data, suum morbis medetur: vel cujusque ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeo ut baculum ita præluceat.

LIII. 11. Peracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta, & tot millibus passuum terræ infusa, extraque circumdata mensura pæne ipsius mundi, quæ intelligantur animalia centum septuaginta quatuor omnino generum esse, eaque nominatim complecti: quod in terrestribus volucribusque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ, Æthiopiæque, aut Scythiæ, desertorumve novimus feras aut volucres, cum hominum ipsorum multo plurimæ sunt[a] differentiæ, quas invenire potuimus. Accedat his Taprobane, insulæque aliæ Oceani fabulose narratæ. Profecto conveniet non posse omnia genera in contemplationem universam vocari. At hercules in tanto mari Oceano quæcumque nascuntur, certa sunt, notioraque, quod miremur, quæ profundo natura mersit. Ut a belluis ordiamur, arbores, physeteres, balænæ, pristes, Tritones, Nereides, elephanti, homines, qui marini vocantur, rotæ, orcæ, arietes, musculi, & alii piscium forma arietes, delphini, celebresque Homero vituli. Luxuriæ vero testudines, & medicis

a) *sint*.

fibri, quorum e genere lutras nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Jam caniculæ, dromones, cornutæ, gladii, serræ: communesque terræ, mari[a], amni, hippopotami, crocodili: & amni tantum ac mari, thynni*, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiares autem maris, acipenser, aurata, asellus, acharne, aphya, alopecias, anguilla, araneus. Box, batis, bacchus, batrachus, belone, quos aculeatos vocamus, balanus. Corvus, 10 citharus e rhomborum genere pessimus: chalcis, cobio, callarias asellorum generis, ni minor esset: colias sive Parianus, sive Sexitanus a patria Bætica, lacertorum minimi: ab iis Mæotici: cybium, ita vocatur concisa pelamis, quæ post XL dies a Ponto in Mæotin revertitur: cordyla, & hæc pelamis pusilla, cum in Pontum e Mæotide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus sive uranoscopus**, cinædi soli piscium lutei: cnide, quam nos urticam vocamus: cancrorum genera, chamæ striatæ, cha- 20 mæ læves: chamæ pelorides, generis varietate distantes & rotunditate: chamæ glycymerides, quæ sunt majores quam pelorides: coluthia sive corythia: concharum genera, inter quæ & margaritiferæ: cochleæ, quarum generis pentadactyli, melicembales, actinophoræ[b] dicuntur, quibus cantant:

a) *mari*, *terræ*. *) *thynni*, male abesse puto in Ed. Brot. **) *uranoscopus*, sph. Ed. Brot. b) *echinophoræ*.

extra hæc sunt rotundæ in oleario usu cochleæ: cucumis, cynopus, caminarus[a], cynosdexia. Draco: quidam aliud volunt esse dracunculum: est autem gerriculæ similis: aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, sic ut scorpio lædit, dum manu tollitur. Erythinus, echeneis, echinus, elephanti locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis: præterea brachia duo binis articulis, singulisque forficibus denticulatis. Faber sive zeus. Glaucisci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus. Hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, helacatenes. Sunt lacertorum genera: loligo volitans, locustæ, lucernæ, lepris[b], lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustæ. Mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, mæna, meryx, muræna, mys, mitulus, myiscus, murex. Oculata, ophidion, ostrea, otia: orcynus: hic est pelamidum generis maximus, neque redit in Mæotin, similis tritoni, vetustate melior: orbis, orthragoriscus. Phager, phycis saxatilium: pelamis: earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone: porcus, pitiarus[c], passer, pastinaca: polyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æstate, laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antii, in in-

a) *cynopus*, *caminarus* desunt. b) *liparis*.
c) *phorcus*, *phthitarus*.

sula Alexandriæ in Ægypto: pectunculi, purpuræ, pegrides[a], pinna, pinnoteræ. Rhina, quem squatum vocamus: rhombus. Scarus principalis hodie: solea, sargus, scilla, sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens, scomber, salpa, sparus, scorpæna, scorpio, sciadeus, sciæna, scolopendra, smyrus, sepia, strombus, solen, sive aulos, sive donax, sive onyx, sive dactylus: spondylus, smarides, stella, spongia. Turdus inter saxatiles nobilis:
10 thynnus, thranis, quem alii xiphiam vocant: thassa, torpedo, tethea: triton pelamidum generis magni: ex eo uræa cybia fiunt. Veneriæ, uva. Xiphias[b].

LIV. His adjiciemus ab Ovidio posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur; sed fortassis in Ponto nascuntur, ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: bovem, cercyrum in scopulis viventem, orphum, rubentemque erythinum, sparulum[c], pictas mormyras, aureique coloris chrysophryn, permeca, thragum, & placentem cauda la-
20 brum, epodas lati generis. Præter hæc insignia piscium tradit channem ex seipsa concipere, glaucum æstate numquam adparere, pompilum, qui semper comitetur navigiorum cursus, chromin, qui nidificet in aquis. Elopem[d] quoque dicit esse nostris

a) *percides*. b) *uva*, *Xiphiæ*. c) *o. rubentem*, *rhacinumque pullum*, *p.* Mox: *chryson*. *Præterea parvum tragum*, *& p.* d) *Helopem*.

incognitum undis: ex quo adparet falli eos, qui eumdem acipenserem existimaverunt. Elopi palmam saporis inter pisces multi dedere.

LV. *Sunt* præterea a nullo auctore nominati, sudis Latine adpellatus, Græcis sphyræna, rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed non degener. Adpellantur & pernæ concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimæ. Stant velut suillo crure longo in arena defixæ, hiantesque, qua limpitudo est, pedali non minus spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et hyænam piscem vidi in Ænaria insula captum. Exeunt præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potius adnumeranda, quam animalibus. 10

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXIII.

Metallorum naturæ.

I. METALLA nunc, ipsæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus exquirente cura multiplici modo: quippe alibi divitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas & parietum digitorumque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædesque. Persequimur omnes ejus fibras, vivimusque super excavatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam; ceu vero 10 non hoc etiam indignatione sacræ parentis exprimi possit. Imus in viscera ejus, & in sede Manium opes quærimus, tamquam parum benigna fertilique,

quaqua secatur. Et inter hæc minimum remediorum gratia scrutamur: quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quamquam & hæc summa sui parte tribuit, ut minime parca, facilisque in omnibus quæcumque prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultavit atque demersit, illa, quæ non nascuntur repente. Mens ad inane evolans reputet, quæ deinde futura sit finis sæculis omnibus exhauriendi eam: quousque penetratura avaritia. Quam innocens, quam beata, immo vero 10 & delicata esset vita, si nihil aliunde, quam supra terras, concupisceret, haberetque nonnisi[a] quod secum est!

II. Eruitur aurum, & chrysocolla juxta, ut pretiosior videatur, non natura. Parum erat unam vitæ invenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies. Quærebat argentum avaritia: boni consuluit interim invenisse minium, rubentisque terræ excogitavit usum. O prodiga[b] ingenia! quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ; & aurum 20 argentumque[c] cælando carius fecimus. Didicit homo naturam provocare. Auxere & artem[d] vitiorum irritamenta. In poculis libidines celebraverunt[e], ac per obscenitates bibere. Abjecta deinde sunt hæc,

a) *concupisceret; breviterque, nisi q.* b) *Heu prodigiosa i.*
c) *picturæ ad aurum & argentum, quæ c.* Mox: *cariora.*
d) *artem* deest. e) *l. cælare juvit, ac p.*

& sordere cœpere: & auri argentique nimium fuit. Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calyces: ac temulentiæ causa tenere Indiam juvat: & aurum jam accessio est.

III. 1. Utinamque posset e vita in totum abdi-
10 cari auri sacra fames[a], ut celeberrimi auctores dixere! Proscissum est conviciis ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum. Quantum feliciore ævo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit! Ita enim (ut opinor) commercia victus gratia invecta. Alios coriis boum, alios ferro captivisque rebus mutasse tradit: quamquam & ipse mirator auri, æstimationes rerum ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cum
20 Diomedis armis novem boum. Ex qua consuetudine multa legum antiquarum pecore constat, etiam Romæ.

IV. Pessimum vitæ scelus fecit, qui id primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia fabulosa arbitror, quamquam illi

a) *abdicari*, *sacrum fame*, *ut c. a. dixere*, *proscissum* absque *est*.

illi quoque ferreum anulum dedit antiquitas: vinculumque id, non gestamen, intelligi voluit. Midæ quidem anulum, quo circumacto habentem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? Manus & prorsus sinistræ maximam auctoritatem conciliavere auro, non quidem Romanæ, quarum in more[a] ferreum id erat, ut virtutis bellicæ, insigne. De regibus Romanis non facile dixerim. Nullum habet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Serviique Tullii alia, ac ne Lucii quidem 10 Bruti. Hoc in Tarquiniis maxime miror, quorum e Græcia fuit origo, unde hic anulorum usus venit, quamquam etiam nunc Lacedæmone ferreo utuntur. Sed a Prisco Tarquinio omnium primo filium, cum in prætextæ annis occidisset hostem, bulla aurea donatum constat: unde mos bullæ duravit, ut eorum, qui equo meruissent filii, insigne id haberent, ceteri lorum. Et ideo miror Tarquinii ejus statuam sine anulo esse. Quamquam & de nomine ipso ambigi video: Græci a digitis adpellave- 20 re, apud nos prisci ungulum vocabant: postea & Græci & nostri symbolum. Longo certe tempore ne Senatum quidem Romanum habuisse aureos manifestum est. Siquidem his tantum, qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publice dabantur;

a) *q. mere f.*

credo, quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Neque aliis uti mos fuit, quam qui ex ea causa publice accepissent; vulgoque sic triumphabant. Et cum corona ex auro Etrusca sustineretur a tergo, anulus tamen in digito ferreus erat, æqua[a] fortuna triumphantis, & servi[b] coronam sustinentis. Sic triumphavit de Jugurtha C. Marius: aureumque non ante tertium Consulatum sumpsisse traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos,
10 in publico tantum utebantur his: intra domos vero ferreis. Quo argumento etiam nunc sponsæ muneri ferreus anulus mittitur, isque sine gemma. Equidem nec Iliacis temporibus ullos fuisse anulos video: nusquam certe Homerus dicit, cum & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis vestes, ac vasa aurea argenteaque, & ea colligata nodi, non anuli, nota. Sortiri quoque contra provocationem duces non anulis tradit. Fabricam etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, sicut
20 inaures, in primordio factitasse, sine mentione anulorum. Et quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, lævisque manibus, latentibusque induit: cum, si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus. Quod si impedimentum potuit in eo aliquod intelligi, etiam serioris usus argumentum est, majus in

a) *æque t.* absque *fortuna*. b) *s. fortasse c.*

læva fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eumdem Homerum virorum crinibus aurum implexum: ideo nescio an prior usus a feminis cœperit.

V. Romæ ne fuit quidem aurum nisi admodum exiguum, longo tempore. Certe cum a Gallis capta Urbe pax emeretur, non plus quam mille pondo potuere. Nec ignoro M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo & Pompeii secundo Consulatu[a], e Capitolini Jovis solio, a Camillo ibi condita, & ideo a plerisque existimari duo millia pondo 10 collata. Sed quod accessit, Gallorum præda fuit, detractumque ab his in parte captæ Urbis delubris. Gallos autem cum auro pugnare solitos, Torquatus indicio est. Adparet ergo Gallorum templorumque tantumdem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectum est, cum Capitolinus duplum reddidisset. Illud quoque obiter indicare convenit, quoniam de anulis sermonem repetimus, æedituum custodiæ ejus comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim exspirasse, & indicium ita exstin- 20 ctum. Ergo ut maxime duo tantum millia pondo, cum capta est Roma anno CCCLXIV fuere, cum jam capitum liberorum censa essent CLII millia, quingenti LXXIII. In eadem post annos CCCVII, quod ex Capitolinæ ædis incendio ceterisque omni-

a) *N. ignoro, d. m. p. a. perisse Pompeii tertio C.*

bus delubris C. Marius filius Præneste detulerat, tredecim millia pondo; quæ sub eo titulo in triumpho transtulit Sulla, & argenti VI millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtulerat auri pondo XV millia, argenti pondo centum & quindecim millia.

VI. Frequentior autem usus anulorum non ante Cn. Flavium Annii filium deprehenditur. Hic namque publicatis diebus fastis, quos populus a paucis
10 Principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, (alioqui libertino patre genitus, & ipse Appii Cæci scriba, cujus hortatu exceperat eos dies, consultando adsidue sagaci ingenio, promulgaveratque,) ut Ædilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis ante annis hostis fuisset, præteritis C. Pætelio & Domitio, quorum patres Consules fuerant. Additum Flavio, ut simul & Tribunus plebis esset. Quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, ut anulos ab eo abjectos fuisse
20 in antiquissimis reperiatur annalibus. Fallit plerosque, quod tum & Equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Etenim adjectum hoc quoque, sed & phalera posita, propter eaque nomen Equitum adjectum est. Anulos quoque depositos a nobilitate, in Annales relatum est, non a Senatu universo. Hoc actum P. Sempronio, P. Sulpicio [a] Consulibus. Fla-

a) *S. Longo, L. S.*

vius vovit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines. Et cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex multatitia feneratoribus condemnatis ædiculam æream fecit in Græcostasi, quæ tunc supra Comitium erat. Inciditque in tabella ærea eam ædem, ducentis[a] quatuor annis post Capitolinam, dedicatam. Ita CCCCXLIX[b] a condita Urbe gestum est: & primum anulorum vestigium exstat: promiscui autem usus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum 10 Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cæpionem quoque & Drusum ex anulo in auctione venali, inimicitiæ cœpere: unde origo socialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes Senatores habuerunt: utpote cum memoria avorum multi Prætura quoque functi, in ferreo[c] consenuerint, sicut Calpurnium & Manilium, qui legatus Caii Marii fuerat Jugurthino bello, Fenestella tradit: & multi L. Fufidium illum, ad quem Scaurus de vita sua scripsit: in Quinctiorum vero familia aurum, ne fe- 20 minas quidem, habere mos fuerit: nullosque omnino anulos major pars gentium hominumque, etiam qui sub imperio nostro degunt, hodieque habeat. Non signat Oriens aut Ægyptus etiam nunc, literis contenta solis.

a) *trecentis*. Sed vid. not. ad h. l. b) CCCCXLVIII. c) *ferro*.

Multis hoc modis, ut cetera omnia, luxuria variavit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censuque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, ut alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putavit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam vero neque ab ea parte, quæ digito occultatur, auro clusit, aurumque millibus lapillorum
10 vilius fecit. Contra vero multi nullas admittunt gemmas, auroque ipso signant: id Claudii Cæsaris principatu repertum. Nec non & servitia jam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cujus licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat.

Singulis primo digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numæ & Servii Tullii statuis videmus. Postea pollici proximo induere, etiam Deorum simulacris: dein juvit & minimo dare. Gal-
20 liæ Britanniæque [a] medio dicuntur usæ. Hic nunc solus excipitur: ceteri omnes onerantur, atque etiam privatim articuli minoribus aliis. Sunt, qui tres uni minimo congerant: alii vero & huic unum tantum, quo signantem signent. Conditus ille, ut res rara, & injuria usus indigna, velut e sacrario promitur:

a) *B. in m.*

& unum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Jam alii pondera eorum ostentant. Aliis plures quam unum, gestare labor est. Alii bracteas infarcire leviore materia, propter casum, tutius gemmarum sollicitudini putant. Alii sub gemmis venena cludunt, sicut Demosthenes summus Græciæ orator, anulosque mortis gratia habent. Denique ut plurimum opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc 10 cibi quoque ac potus anulo vindicantur a rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac servorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli Marcipores Luciporesve dominorum gentiles, omnem victum in promiscuo habebant: nec ulla domi custodia a domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas, & claves quoque ipsas signasse non est satis: gravatis somno aut morientibus anuli detrahuntur: majorque 20 vitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum a quo tempore. Videmur tamen posse in externis auctoritatem ejus rei intelligere, circa Polycratem Sami tyrannum, cui dilectus ille anulus in mare abjectus, capto relatus est pisce, ipso circiter CCXXX annum Urbis nostræ interfecto. Celebratior quidem usus cum fenore cœpisse debet: ar-

gumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exsiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: ut plane adfirmare possimus, nummos ante apud nos, mox cœpisse anulos. De nummis paulo post dicetur.

VII. Anuli distinxere alterum ordinem a plebe, ut semel cœperant esse celebres, sicut tunica ab anulis Senatum[a]: quamquam & hoc sero: vulgoque purpura latiore tunicæ usos invenimus etiam præco-
10 nes, sicut patrem Lucii Ælii Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli plane medium ordinem, tertiumque, plebi & patribus inseruere: quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ judices tribuunt. Nec pridem id factum: Divo Augusto decurias ordinante, major pars judicum in ferreo anulo fuit: iique non equites, sed judices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Judicum quoque non nisi quatuor decuriæ fuere primo: vixque singula millia in
20 decuriis inventa sunt, nondum provinciis ad hoc munus admissis: servatumque in hodiernum est, ne quis e novis civibus in iis judicaret.

2. Decuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Judicum. Præter hos etiamnum Nongenti vocaban-

a) *S. tantum.*

tur, ex omnibus selecti ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Et divisus hic quoque ordo erat superba usurpatione nominum: cum alius se Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum adpellaret.

VIII. Tiberii demum principatus nono anno in unitatem venit equester ordo: anulorumque auctoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere Coss. anno Urbis conditæ DCCLXXV, quod miremur, futili pæne de causa, 10 cum C. Sulpicius Galba, dum juvenalem famam apud Principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu, vulgo institores ejus culpæ defendi anulis. Hac de causa constitutum, ne cui jus id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri avoque paterno sestertia CCCC census fuisset, & lege Julia theatrali in XIV ordinibus sedendi. Postea gregatim insigne id adpeti cœptum. Propterque hæc discrimina Caius Princeps decuriam quintam adjecit: tantumque natum est fastus, ut quæ sub Divo Augu- 20 sto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, passimque ad ornamenta ea etiam servitute liberati transiliant: quod antea numquam erat factum, quoniam in ferreo anulo equites judicesque intelligebantur: adeoque promiscuum id esse cœpit, ut apud Claudium Cæsarem, in Censura ejus, unus ex equitibus Flavius Proculus, quadringentos ex ea

causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum servitiis.

Judicum autem adpellatione separari eum ordinem, primi omnium instituere Gracci[a], discordi popularitate in contumeliam Senatus: mox ea debellata, auctoritas nominis vario seditionum eventu circa publicanos substitit: & aliquamdiu tertiæ vires publicani fuere. Marcus Cicero demum stabilivit equestre nomen in Consulatu suo, Catilinanis rebus, ex 10 eo se ordine profectum esse celebrans, ejusque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in republica factum est, cœpitque adjici Senatui populoque Romano, & equester ordo. Qua de causa & nunc post populum scribitur, quia novissime cœptus est adjici.

IX. Equitum quidem etiam nomen ipsum sæpe variatum est, in his quoque, qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibusque adpellati sunt: deinde flexumines: postea trossuli, cum oppi- 20 dum in Tuscis citra Volsinios passuum IX M sine ullo peditum adjumento cepissent ejus vocabuli: idque duravit ultra C. Gracchum. Junius certe, qui ab amicitia ejus Gracchanus adpellatus est, scriptum reliquit his verbis. „ Quod ad equestrem ordinem „ adtinet, antea trossulos vocabant, nunc equites

a) *Gracchi*.

„ vocant: ideoque quia non intelligunt trossulos no-
„ men quid valeat, multos pudet trossulos vocari.“

X. Sunt adhuc aliquæ non omittendæ in auro differentiæ. Auxilia quippe & externos torquibus aureis donavere, at cives non nisi argenteis. Præterque, armillas civibus dedere, quas non habent externi.

XI. Iidem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere civibus. Quis primum [a] donatus sit ea, non inveni: equidem [b] quis primus donaverit, a L. Pisone traditur A. Postumius Dictator: apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei, cujus maxime opera capta essent, hanc coronam ex præda is dedit. Item L. Lentulus Cos. Servio Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto: sed huic quinque librarum. Piso Frugi filium ex privata pecunia donavit; eamque coronam testamento ei prælegavit.

XII. 3. Deorum vero honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quam ut auratis cornibus hostiæ, majores dumtaxat, immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adolevit hæc luxuria, ut M. Bruti in Philippicis campis epistolæ reperiantur frementes, fibulas Tribunicias ex auro geri. Ita hercules: idem enim tu, Brute, mulierum pedibus aurum ge-

a) *primus*. b) *sed q. primum*.

stari tacuisti: & nos sceleris arguimus illum, qui primus auro dignitatem per anulos fecit, ut habeant in lacertis jam pridem & viri, quod e Dardanis venit, itaque & Dardanum vocabatur. Viriolæ Celticæ dicuntur: viriæ Celtibericæ. Habeant feminæ in armillis digitisque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenæ circa latera, & in secreto [a] margaritarum sacculi e collo dominarum aureo pendeant, ut in somno quoque unionum conscientia adsit: 10 etiamne pedibus induitur, atque inter stolam plebemque hunc medium feminarum equestrem ordinem facit? Honestius viri pædagogiis id damus: balineasque dives puerorum forma convertit. Jam vero etiam Harpocratem, statuasque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit & alia Claudii principatu differentia insolens his [b], quibus admissionem liberti ejus dedissent, imaginem Principis ex auro in anulo gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespa- 20 siani Imperatoris abolevit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorumque usu hactenus dictum sit.

XIII. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signavit: quod & ipsum latet, auctore incerto. Populus Romanus ne argento quidem si-

a) *& inserta m. pondera e c. d. auro.* b) *d. in solis h.*

gnato, ante Pyrrhum regem devictum usus est. Librales, (unde etiam nunc libella dicitur, & dupondius,) adpendebantur asses. Quare æris gravis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia, & dependere. Quin & militum stipendia, hoc est, stipis pondera, dispensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus, quæ mancipii sunt, etiam nunc libra interponitur. Servius rex primus signavit æs. Antea rudi usos Romæ Timæus tradit. Signatum est nota 10 pecudum: unde & pecunia adpellata. Maximus census CX M assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis. Argentum signatum est anno Urbis CCCCLXXXV, Q. Ogulnio[a], C. Fabio Coss. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarium pro decem libris æris, quinarium pro quinque, sestertium pro dupondio ac semisse. Librale autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis respublica non sufficeret: constitutumque, ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque 20 partes factæ lucri, dissolutumque æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Janus geminus, ex altera rostrum navis: in triente vero & quadrante, rates. Quadrans antea teruncius vocatus a tribus unciis. Postea Annibale urgente Marcum Minucium[b], Q.

a) *Q. Ogulnio* desunt: sed vid. not. ad h. l.
b) *Marcum Minucium*, desunt.

Fabio Maximo Dictatore, asses unciales facti: placuitque denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita respublica dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus. Notæ[a] argenti fuere bigæ atque quadrigæ: & inde bigati quadrigatique dicti. Mox lege Papiria[b] semunciales asses facti. Livius Drusus in Tribunatu plebis octavam partem æris argento miscuit. Qui nunc Victo-
10 riatus adpellatur, lege Clodia percussus est. Antea enim hic nummus ex Illyrico advectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus post annum LXII percussus est, quam argenteus, ita ut scripulum[c] valeret sestertiis vicenis: quod effecit in libras, ratione sestertiorum, qui tunc erant, sestertios DCCCC. Post hæc placuit X, XL signari ex auri libris: paulatimque Principes imminuere pondus: minutissime Nero ad XLV.

20 XIV. Sed a nummo prima origo avaritiæ, fenore excogitata, quæstuosaque segnitia. Nec[d] paulatim exarsit rabie quadam, non jam avaritia, sed fames auri: utpote cum Septimuleius Caii Gracchi familiaris, auro rependendum caput ejus excisum ad Opimium tulerit, plumboque in os addito parricidio

a) *Nota*. b) *Papiriana*. c) *scrupulum*. d) *Hæc*.

suo rempublicam etiam circumscripserit: nec jam Quiritium aliquo, sed universo nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurum in os infudit: *hæc* parit habendi cupido. Pudet intuentem tantum nomina ista, quæ subinde nova Græco sermone excogitantur, expresso argenteis vasis auro aut incluso: quibus deliciis veneunt tam inaurata quam aurea, cum sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitivis nostris. Messala Orator prodidit, Antonium Triumvirum aureis usum vasis[a] in omnibus obscenis desideriis, pudendo crimine, etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo pulvinis subdito, Philippum regem dormire solitum. Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clavis suffigere crepidas. Antonius apud nos in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit: proscriptione dignum, sed Spartaci. 10

XV. Equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale victæ XII M[b] pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuria mundi id evenisse. Jam Midas & Crœsus infinitum possederant. Jam 20

a) *vasis* deest. b) *v. argenti p.* absque XII M.

Cyrus devicta Asia pondo XXXIV M invenerat, præter vasa aurea, aurumque factum, & in eo folia ac platanum, vitemque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportavit, & craterem Semiramidis, cujus pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Ægyptium pondo LXXX patere Varro tradit. Jam regnaverat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Suanorum gente,
10 & alioqui velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, &[a] argenteæ trabes narrantur, & columnæ, atque parastaticæ, victo Sesostri[b] Ægypti rege, tam superbo, ut prodatur annis quibusque sorte reges singulos e subjectis jungere ad currum solitus, atque ita triumphare.

XVI. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar, qui postea Dictator fuit, primus in Ædilitate munere patris funebri, omni adparatu arenæ argenteo usus est: ferasque argenteis hastis[c]
20 incessivere tum primum noxii, quod etiam in municipiis æmulantur. C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Muræna, & Caius Princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argenti pondo CXXIV M[d]. Claudius successor ejus, cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas, VII M[e] pondo

a) & abest. b) *Sesostre*. c) *vasis*. d) M abest.
e) M abest.

do habere, quam contulisset Hispania citerior, IX c[a], quam Gallia Comata, titulis indicavit. Hujus deinde successor Nero, Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniæ ostenderet. Et quota pars ea fuit aureæ domus ambientis urbem?

XVII. Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Julio, L. Aurelio Coss. septem annis ante bellum Punicum tertium, pondo XVI M,[b] DCCCX, argenti XXII M, LXX, & in numerato, $\overline{\text{LXII}}$, LXXXV, M CCCC. Item Sex. Julio, L. Marcio Coss. hoc est, belli socialis initio, auri pondo[c] $\overline{\text{XVI}}$, XX M, DCCCXXIX. C. Cæsar primo introitu Urbis[d], civili bello suo, ex ærario protulit laterum aureorum XV[e] M, argenteorum, XXXV M,[f] & in numerato, H-S $\overline{\text{CCCC}}$. Nec fuit aliis temporibus respublica locupletior. Intulit Æmilius Paulus, Perseo rege[g] victo e Macedonica præda H-S $\overline{\text{MM}}$ $\overline{\text{CCC}}$, a quo tempore populus Romanus tributum pendere desiit.

XVIII. Laquearia, quæ nunc & in privatis domibus auro teguntur, post Carthaginem eversam primo inaurata sunt in Capitolio, Censura L. Mummii. Inde transiere in cameras quoque & parietes, qui jam & ipsi tamquam vasa inaurantur: cum sua

a) C abest. b) M abest. c) *pondo*, & mox M desunt.
d) *U. in c. bello*, *s. e.* e) XXV. f) M abest. g) *rege* deest.

ætas varia de Catulo existimaverit, quod tegulas æreas Capitolii inaurasset primus.

XIX. Inventores auri, sicut metallorum fere omnium septimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, magisque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget: manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cum in gem-
10 mis aliisque rebus non sit præcipuus. Nec pondere, aut facilitate materiæ prælatum est ceteris metallis, cum cedat per utrumque plumbo. Sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogisque. Quinimmo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat, ignescatque: id ipsum obrussam vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quam difficillime accendi. Præterea mirum, prunæ violentissimæ igni indomitum, palea citissime ardesce-
20 re: atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretii major, quam minimum usu deteri, cum argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manusque sordescant decidua materia. Nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius dividitur, ut pote cujus unciæ in septingenas & quinquagenas, pluresque bracteas, quaternûm utroque digitorum, spargantur. Crassissimæ ex his Prænestinæ vocantur, etiamnum

retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissime simulacro. Proxima bractea quæstoria adpellatur. Hispania strigiles vocat auri parvulas massas, quod super omnia solum in massa aut ramento capitur. Cum cetera in metallis reperta igni perficiantur, hoc statim aurum est, consummatamque materiam protinus habet, cum ita invenitur. Hæc enim inventio ejus naturalis est: alia, quam dicemus, coacta. Super cetera non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso, quod consumat bonitatem, minuatve 10 pondus. Jam contra salis & aceti succos domitores rerum, constantia: superque omnia netur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius docet. Nos vidimus Agrippinam Claudii Principis, edente eo navalis prælii spectaculum, adsidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materia[a]. Attalicis vero jampridem intexitur, invento regum Asiæ.

XX. Marmori & iis, quæ candefieri non possunt, ovi candido illinitur: ligno, glutini ratione 20 composita: leucophoron vocant. Quid sit hoc, aut quemadmodum fiat, suo loco docebimus. Æs inaurari argento vivo, aut certe hydrargyro, legitimum erat: de quibus, ut dicemus, illorum naturam reddentes, excogitata fraus est. Namque æs cruciatur in primis, accensumque restinguitur sale, aceto,

a) *materie*.

alumine. Postea exarenatur, an satis recoctum sit, splendore deprehendente: iterumque exhalatur igni, ut possit edomitum, mixtis pumice, alumine, argento vivo, inductas accipere bracteas. Alumen in purgando vim habet[a], qualem esse diximus plumbo.

XXI. 4. Aurum invenitur in nostro orbe: ut omittamus Indicum, a formicis, aut apud Scythas gryphis erutum. Apud nos tribus modis: fluminum ramentis, ut in Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, He-
10 bro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec ullum absolutius aurum est, ut cursu ipso trituque perpolitum.

Alio modo puteorum scrobibus effoditur, aut in ruina montium. Quare utraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, ante omnia segullum tollunt: ita vocatur indicium. Alveus hic est: arenæque lavantur, atque ex eo, quod resedit, conjectura capitur. Invenitur aliquando in summa tellure protinus, rara felicitate: ut nuper in Dalmatia Principa-
20 tu Neronis, singulis diebus etiam quinquagenas libras fundens. Gummi inventum est in summo cespite, talutatium[b] vocant, si & auro ea tellus subest. Cetero montes Hispaniæ aridi sterilesque, & in quibus aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse: quod puteis foditur, canalicium vocant, alii canaliense: marmoris glareæ inhærens, non il-

a) *h. talem*, *q.* b) *alutatium* absque *vocant*.

le modo, quo in Oriente sapphiro atque Thebàico, aliisque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Vagantur hi venarum canales per latera puteorum, & huc illuc, inde nomine invento: tellusque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam, ac pilis cuditur[a]. Vocant argentum, quod exit a fornace: sudorisque, qui e camino jactatur, spurcitia, in omni metallo scoria adpellatur. Hæc in auro tunditur, iterumque coquitur. Catini fiunt ex 10 tasconio. Hoc est terra alba similis argillæ. Neque enim alia flatum[b], ignemque, & ardentem materiam tolerat.

Tertia ratio opera vicerit Gigantum. Cuniculis per magna spatia actis cavantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est: multisque mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: siduntque rimæ subito, & opprimunt operatos: ut jam minus temerarium videatur e profundo maris petere margaritas: tanto nocentiores feci- 20 mus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in utroque genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius vero, quoniam in cuniculis vapor & fumus strangulat, cædunt, fracturis CL libras fere agentibus: egerunt-

a) *cudunt*. b) *adflatum*.

que humeris noctibus ac diebus, per tenebras proximis tradentes: lucem novissimi cernunt. Si longior videtur silex, latus sequitur fossa, ambitque. Tamen in silice facilior existimatur opera. Est namque terra ex quodam argillæ genere, glareæ mixta (candidam vocant) prope inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis adgrediuntur, & iisdem malleis: nihilque durius putant, nisi quod inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, cervices fornicum
10 ab ultimo cædunt. Dat signum ruina, eamque solus intelligit in cacumine montis ejus pervigil. Hic voce ictuve evocari jubet operas, pariterque ipse devolat. Mons fractus cadit ab sese longe, fragore, qui concipi humana mente non possit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurum est: nec sciere esse, cum fodere. Tantaque ad pericula & impendia satis fuit causæ, sperare quod cuperent.

Alius par labor, ac vel majoris impendii, flumi-
20 na ad lavandam hanc ruinam jugis montium ducere obiter a centesimo plerumque lapide. Corrugos vocant, a corrivatione, credo: nimirum & hic labor est. Præcepisse libramentum oportet, ut furat is qua influat: itaque altissimis partibus ducitur. Convallis & intervalla substructis canalibus junguntur. Alibi rupes inviæ cæduntur, sedemque trabibus cavatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pen-

det, ut procul intuentibus species ne ferarum quidem, sed alitum fiat. Pendentes majore ex parte librant, & *lineas* itineri præducunt. Itaque insistentis vestigiis *h*ominis locus non est. Manus trahunt omne vitium in sportis. Id genus terræ urium vocant. Ergo per silices calculosve ducuntur, & urium evitant. Ad capita dejectus in superciliis montium piscinæ cavantur: ducentos pedes in quasque partes & in altitudinem denos. Emissaria in his quina pedum quadratorum ternûm fere linquuntur, & re- 10 pleto stagno excussis obturamentis erumpit torrens tanta vi, ut saxa provolvat.

Alius etiamnum in plano labor. Fossæ, per quas profluat, cavantur: agangas [a] vocant: eæ sternuntur gradatim ulice. Frutex est roris marini similis, asper, aurumque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta suspenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de causis jam promovit Hispania. In priore genere, quæ exhauriuntur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc 20 rigantur. Aurum arrugia quæsitum non coquitur, sed statim suum est. Inveniuntur ita massæ. Nec non in puteis etiam denas excedentes libras. Palacas [b] Hispani, alii palacurnas: iidem quod minutum est, balucem vocant. Ulex siccatus uritur, & ci-

a) *agagas*. b) *palacras*. Mox: *palacranas*.

nis ejus lavatur substrato cespite herboso, ut sidat aurum. Vicena millia pondo ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Gallæciam & Lusitaniam præstare quidam prodiderunt, ita ut plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot sæculis hæc fertilitas. Italiæ parci vetere interdicto patrum diximus: alioqui nulla fecundior metallorum quoque erat tellus. Exstat lex Censoria Ictimulorum aurifodinæ, Vercellensi agro, qua cavebatur, ne 10 plus quinque millibus hominum in opere publicani haberent.

XXII. Aurum faciendi est etiamnum una ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed fragili, lapidum specularium modo. Invitaveratque spes Caium Principem avidissimum auri: quamobrem jussit excoqui magnum pondus: & plane fecit aurum excellens, sed ita parvi ponderis, ut detrimentum sentiret, illud propter avaritiam expertus: quamquam auripig- 20 menti libræ x, IV permutarentur: nec postea tentatum ab ullo est.

XXIII. Omni auro inest argentum vario pondere[a], alibi nona, alibi octava parte. In uno tantum Galliæ metallo, quod vocant Albucrarense[b], tricesima sexta portio invenitur: ideo ceteris præest.

a) *p. alibi dena, a. n.* b) *Albicratense.*

Ubicumque quinta argenti portio est, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in canaliensi. Fit & cura electrum argento addito. Quod si quintam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro auctoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Minervæ templum habet Lindos, insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacravit calycem ex electro. Adjicit historia, mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. 10 Quod est nativum, & venena deprehendit. Namque discurrunt in calycibus arcus, cælestibus similes, cum igneo stridore: & gemina ratione prædicunt.

XXIV. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, (quo sit situ terrarum nomen hoc significavimus,) numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonii Parthicis rebus. Scitumque nar- 20 ratur dictum unius veteranorum Bononiæ, hospitali Divi Augusti cœna, cum interrogaretur, essetne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrisque captum exspirasse? Respondit enim, tum maxime Augustum de crure ejus cœnare, seque ilium esse, totumque sibi censum ex ea rapina. Hominum primus & auream statuam & solidam

Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit, LXX circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus.

XXV. Aurum plurimis modis pollet in remediis. Vulneratisque, & infantibus adplicatur, ut minus noceant, quæ inferantur, veneficia. Est & ipsi superlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum feturis. Remedium est abluere illatum, & spargere eos, quibus mederi velis. Torretur & cum salis
10 gemino pondere, triplici miseos, & rursum cum duabus salis portionibus, & una lapidis, quem schiston vocant: ita virus tradit rebus una crematis in fictili vase, ipsum purum & incorruptum. Reliquus cinis servatus in fictili, & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum convenit ablui. Fistulas etiam sanat, & quæ vocantur hæmorrhoides. Quod ei[a] tritus pumex adjicitur, putria ulcera & tetri odoris emendat. Ex melle vero decoctum cum melanthio, & illitum umbilico, leniter solvit alvum.
20 Auro verrucas curari M. Varro auctor est.

XXVI. 5. Chrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens, crassescente limo rigoribus hibernis usque in duritiam pumicis. Laudatiorem eamdem in ærariis metallis, & proximam in argentariis fieri compertum est. Invenitur

a) *Q. si.*

& in plumbariis, vilior etiam auraria. In omnibus autem iis metallis fit & cura, multum infra naturalem illam: immissis in venam aquis leviter hieme tota, usque in Junium mensem, dein siccatis in Junio & Julio: ut plane intelligatur nihil aliud chrysocolla, quam vena putris. Nativa duritia maxime distat: luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam lutum adpellant, tinguitur. Natura est, quæ lino lanæve, ad succum bibendum. Tunditur in pila, deinde tenui cribro cernitur: postea molitur, 10 ac deinde tenuius cribratur. Quidquid non transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Pulvis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, ut omnis duritia solvatur: ac rursus tunditur, dein lavatur in conchis, siccaturque. Tunc tinguitur alumine schisto, & herba supra dicta: pingiturque, antequam pingat. Refert quam bibula docilisque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur scytanum[a] atque turbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia.

XXVII. Cum tinxere pictores, orobitin vocant, 20 ejusque duo genera faciunt: luteam, quæ servatur in lomentum: & liquidam, globulis sudore resolutis. Hæc utraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia, secunda in Macedonia, largissima in Hispania. Summa commendationis, colorem

a) *scytatum.*

in herba segetis læte virentis quam simillime reddat. Visumque jam est Neronis Principis spectaculis arenam Circi chrysocolla sterni, cum ipse concolori panno aurigaturus esset. Indocta opificum turba tribus eam generibus distinguit: asperam, quæ taxatur in libras denariis VII mediam, quæ denariis quinis: adtritam, quam & herbaceam vocant, quæ X, III. Sublinunt autem arenosam, priusquam inducant, atramento, & Parætonio. Hæc sunt tenacia
10 ejus & colori blanda. Parætonium, quoniam est natura pinguissimum, & propter lævorem tenacissimum, atramento adspergitur, ne Parætonii candor pallorem chrysocollæ adferat. Luteam putant a luto herba dictam, quam ipsam cæruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, vilissimo genere atque fallacissimo.

XXVIII. Usus chrysocollæ & in medicina est ad purganda vulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & contrahit. Datur & in angina,
20 orthopnœave, lingenda cum melle. Concitat vomitiones: miscetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam medici acesin adpellant, quæ non est orobitis.

XXIX. Chrysocollam & aurifices sibi vindicant, adglutinando auro: & inde omnes adpellatam similiter utentes dicunt. Temperatur autem ea Cypria

ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: santernam vocant nostri[a]. Ita ferruminatur aurum, quod argentosum vocant. Signumque est, si addita santerna nitescit. E diverso ærosum contrahit se, hebetaturque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad supradicta additis, unaque contritis.

XXX. Contexi par est reliqua circa hoc, ut universa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum 10 est tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: sed plumbum nigrum albo jungitur, ipsumque album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optime lignis æs ferrumque funditur: sed & Ægyptia papyro: paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis: idemque oleo restinguitur. Ignis autem aceto maxime, & visco, & ovo. Terra minime flagrat. Carboni major vis exusto, iterumque flagranti. 20

XXXI. 6. Ab his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania est. Nonnisi in puteis reperitur, nullaque sui spe nascitur: nullis, ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro,

a) *nostri* abest cum reliquis usque ad *Signumque* &c.

aut cum vena plumbi. Galenam vocant, quæ juxta argenti venas plerumque reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem superne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pæne provinciis, sed in Hispania pulcherrimum: id quoque in sterili solo, atque etiam montibus: & ubicumque una inventa vena est, non procul invenitur alia. Hoc quidem & in omni fere materia: unde metalla Græci videntur dixisse.
10 Mirum, adhuc per Hispanias ab Annibale inchoatos puteos durare, sua ab inventoribus nomina habentes. Ex queis Bebulo adpellatur hodieque, qui ccc pondo Annibali subministravit in dies, ad mille quingentos jam passus cavato monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusque egerunt aquas lucernarum mensura, amnemque faciunt. Argenti vena, quæ in summo reperta est, crudaria adpellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inventum: ultra nihil quærebatur. Nuper in-
20 venta æris vena infra alumen alba, finem spei fecit. Odor ex argenti fodinis inimicus omnibus animalibus, sed maxime canibus. Aurum argentumque quo mollius, eo pulcrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur.

XXXII. Est & lapis in his venis, cujus vomica liquoris æterni argentum vivum adpellatur: venenum rerum omnium. Exest ac perrumpit vasa

permanans tabe dira. Omnia ei innatant, præter aurum: id unum ad se trahit. Ideo & optime purgat, ceteras ejus sordes exspuens crebro jactatu fictilibus in vasis, alutis[a] injectis. Sed ut ipsum ab auro discedat, in pelles subactas effunditur, per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cum æra inaurantur, sublitum bracteis pertinacissime retinet. Verum pallore detegit simplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, ovi liquore candido usum eum adulte- 10 ravere: mox & hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et alias argentum vivum non largum inventum est.

XXXIII. In iisdem argenti metallis invenitur, ut proprie dicamus, spumæ lapis candidæ nitentisque, non tamen translucentis: stimmi adpellant, alii stibium, alii alabastrum, alii larbason. Duo ejus genera, mas & femina. Magis probant feminam: horridior est mas, scabriorque, & minus ponderosus, minusque radians & arenosior: femina contra 20 nitet, friabilis, fissurisque, non globis dehiscens.

XXXIV. Vis ejus adstringere, & refrigerare: principalis autem circa oculos: namque ideo etiam plerique platyophthalmon id adpellavere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxio-

a) *vestibus*.

nes inhibet oculorum, exulcerationesque, farina ejus ac thuris, gummi admixto. Sistit & sanguinem e[a] cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera: & contra veteres canum morsus inspersus farina: & contra ambusta igni, cum adipe, ac spuma argenti, cerussaque, & cera. Uritur autem offis bubuli fimi circumlitum in clibanis: dein restinguitur mulierum lacte, teriturque in mortariis, admixta pluvia. Ac subinde turbidum transfunditur in
10 æreum vas, & mundatur nitro. Fex ejus intelligitur plumbosissima, quæque subsedit in mortario, abjiciturque. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die quod innatat, effunditur, spongiaque tollitur. Quod ibi subsedit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non ut perarescat. Iterumque in mortario teritur, & in pastillos dividitur. Ante omnia autem urendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo utun-
20 tur coquentes, sed adipe. Alii tritum in aqua triplici linteo saccant, fæcemque abjiciunt, idque quod defluxit, transfundunt, quidquid subsidit[b] colligentes: emplastris quoque & collyriis miscent.

XXXV. Scoriam in argento Græci vocant helcysma. Vis ejus adstringere & refrigerare corpora.

a) *e* abest. b) *subsidat*.

ra. Additur emplastris, ut molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maxime glutinandis: & contra tenesmos, dysenteriasque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excrescentia ulcerum, aut ex adtritu facta, aut in capite manantia.

Fit in iisdem metallis & quæ vocatur spuma argenti. Genera ejus tria: optima, quam chrysitin vocant: secunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin. Et plerumque omnes hi colores in iisdem 10 tubulis inveniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex vena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, & ex eo sublata veruculis ferreis, atque in ipsa flamma convoluta, ut sit modici ponderis. Est autem, ut ex nomine ipso intelligi potest, fervescentis materiæ spuma. Distat a scoria, quo potest spuma a fæce distare. Alterum 20 purgantis se materiæ, alterum purgatæ vitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ vocant lythrida[a] & peumenem; tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma ut sit utilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem anulorum:

a) *sterelytida*.

ita accensa follibus, ad separandos carbones cineremque, abluitur aceto aut vino, simulque restinguitur. Quod si sit argyritis, ut candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui jubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo novis, donec [a] purgentur. Postea sex diebus terunt in mortariis, ter die abluentes aqua frigida: & cum desinant, calida, addito sale fossili, in libram spumæ obolo. Novissimo die condunt in plumbeo vase.
10 Alii cum faba candida ac ptisana coquunt, & in Sole siccant. Alii in lana candida cum faba, donec lanam non denigret [b]. Tunc salem fossilem adjiciunt, subinde aqua mutata, siccantque diebus XL calidissimis æstatis. Nec non in ventre suillo in aqua coquunt, exemptamque nitro fricant, & ut supra, terunt in mortariis cum sale. Sunt, qui non coquant, sed cum sale terant, & adjecta aqua abluant. Usus ejus ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas, maculasque, & abluendum ca-
20 pillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere ulcera, tumores lenire. Talibusque emplastris supra dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta, myrtoque, & aceto: itemque perniones cum myrto [c] & cera.

XXXVI. 7. Invenitur in argentariis metallis

a) *d. ea p.* b) *denigrent.* c) *myrtis.*

minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ auctoritatis, & quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat auctores Verrius, quibus credere sit necesse, Jovis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumque corpora: sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, & a Censoribus in primis Jovem miniandum locari. Cujus rei causam equidem miror: quamquam & hodie id expeti constat Æthiopum 10 populis, totosque eo tingui proceres, huncque ibi Deorum simulacris colorem esse. Quapropter diligentius persequemur omnia de eo.

XXXVII. Theophrastus XC annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum (quod tempus exit in Urbis nostræ CCCXLIX [a] annum) tradit inventum minium a Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui arena rubente in metallis argenti: hanc fuisse originem ejus. Reperiri autem jam tum in Hispania, sed durum & arenosum: item apud 20 Colchos in rupe quadam inaccessa, ex qua jaculantes decuterent: id esse adulterum: optimum vero supra Ephesum Cilbianis agris. Arenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lavari farinam: & quod subsidat, iterum lavari. Differentiam artis esse,

a) CCXLIX.

quod alii minium faciunt prima lotura: apud alios id esse dilutius, sequentis autem loturæ optimum.

XXXVIII. Auctoritatem colori fuisse non miror. Jam enim Trojanis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naves ea commendat, alias circa picturas pigmentaque rarus. Milton vocant Græci: minium quidam, cinnabari. Unde natus error, Indico cinnabaris nomine. Sic enim adpellant illi saniem draconis elisi elephantorum
10 morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, ut diximus. Neque alius est color, qui in picturis proprie sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisque utilissima est. At hercule medici, quia cinnabarin vocant, pro ea utuntur hoc minio, quod venenum esse paulo mox docebimus.

XXXIX. Cinnabari veteres, quæ etiamnunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Ephesio minio, quod derelictum est, quia curatio magni
20 operis erat. Præterea utrumque nimis acre existimatur. Idcirco [a] transiere ad rubricam, & Sinopidem, de quibus suis locis dicam. Cinnabaris adulteratur sanguine caprino, aut sorbis tritis. Pretium sinceræ, nummi quinquaginta.

XL. Juba minium nasci & in Carmania tradit:

a) *Ideo.*

Timagenes & in *Æthiopia*. Sed neutro ex loco invehitur ad nos, nec fere aliunde quam ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponensi regione in Bætica, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligentiore custodia. Non licet id ibi perficere excoquique. Romam defertur[a] vena signata, ad dena millia fere pondo annua. Romæ autem lavatur: in vendendo, pretio statuta lege, ne modum excederet, H-S LXX in libras. Sed adulteratur multis modis, unde præda societati. 10

Namque est alterum genus in omnibus fere argentariis, itemque plumbariis metallis, quod fit exusto lapide venis permixto, non ex illo, cujus vomicam argentum vivum adpellavimus, (is enim & ipse in argentum excoquitur:) sed ex aliis simul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes exustique tunduntur in farinam. Et hoc est secundarium minium perquam paucis notum, multum infra naturales illas arenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis sociorum: item Syrico. Quonam modo Syricum fiat, suo loco dicemus. Sublini autem Syrico minium compendii ratio demonstrat. Et alio modo pingentium furto opportunum est, plenos subinde abluentium penicillos. Sidit autem in aqua, 20

a) *perfertur*.

constatque furantibus. Sincero cocci nitor esse debet. Secundarii autem splendor in parietibus sentit uliginem. Quamquam hoc rubigo quædam metalli est. Sisaponensibus autem miniariis suæ venæ arena sine argento excoquitur auri modo. Probatur auro candente: fucatum nigrescit: sincerum retinet colorem. Invenio & calce adulterari. Ac simili ratione ferri candentis lamina, si non sit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunæ contactus inimi-
10 cus: remedium, ut parieti siccato cera Punica cum oleo liquefacta candens setis inducatur: iterumque admotis gallæ carbonibus aduratur ad sudorem usque: postea candelis subigatur: ac deinde linteis puris, sicut & marmora nitescunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis vesicis illigant, ne in respirando pernicialem pulverem trahant: & tamen ut per illas spectent. Minium in voluminibus quoque scriptura usurpatur, clarioresque literas, vel in auro, vel in marmore, etiam in sepulcris facit.
20 XLI. 8. Ex secundario invenit vita & hydrargyrum in vicem argenti vivi, paulo ante dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis pistillisque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferrea concha, calyce coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calycis sudore deterso, qui fit argenti colore & aquæ liquore. Idem guttis divi-

di facilis, & lubrico humore confluere. Quod cum venenum esse conveniat, omnia, quæ de minio in medicinæ usu traduntur, temeraria arbitror: præterquam fortassis illito capite ventreve, sanguinem sistendum, dum ne quid penetret in viscera, ac vulnus attingat: aliter utendum non equidem censeam.

XLII. Hydrargyro argentum inauratur solum nunc prope, cum & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte 10 ingeniosissima est, viliorem excogitavit materiam, ut docuimus.

XLIII. Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam adpellant, quondam non solitus inveniri, nisi in flumine Tmolo, ut auctor est Theophrastus: nunc vero passim: quem alii Heraclium, alii Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas uncias longitudinis, binasque latitudinis non excedentes. Quod a Sole fuit in his, melius quam quod a terra. His coticulis periti, cum e ve- 20 na ut lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris, scripulari differentia, mirabili ratione, non fallente.

XLIV. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod candidum permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus intervenit: ser-

vatis in virorum urina batillis, inficitur ita ramentum obiter dum uritur, candoremque mentitur. Est aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubemque discutiat.

XLV. 9. Laminas duci, & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoque jam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aere atque in oculos regesto fieri convenit. Eadem vi in speculis usu polita
10 crassitudine, paulumque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest repercussum illum respuat, an excipiat. Quin etiam pocula ita figurantur, exsculptis intus crebris ceu speculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, ut in templo Smyrnæ dicata. Id evenit figura materiæ. Plurimumque refert concava sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa an elata, transversa an obliqua, supina an recta, qualitate exci-
20 pientis figuræ torquente venientes umbras. Nec enim est aliud illa imago, quam digesta claritas materiæ excipientis umbram. Atque ut omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud majores fuerant Brundisina, stanno & ære mixtis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles, Magni Pompeii ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro opposito aversis.

XLVI. Tinguit & Ægyptus argentum, ut in vasis Anubem suum spectet: pingitque, non cælat argentum. Transit inde materia & ad triumphales statuas: mirumque, crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo: Miscentur argento tertiæ æris Cyprii tenuissimi, quod coronarium vocant, & sulphuris vivi, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argilla. Modus coquendi, donec se ipsa opercula aperiant. Nigrescit & ovi indurati luteo, ut tamen aceto & creta deteratur. 10

Miscuit denario Triumvir Antonius ferrum. Miscentur æra falsæ monetæ. Alii e pondere subtrahunt, cum sit justum LXXXIV e libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam jucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim tota[a] statuas dicaverit. Mirumque, in hac artium sola vitia discuntur, & falsi denarii spectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.

XLVII. 10. Non erat apud antiquos numerus ultra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc, ut decies centena millia, aut sæpius dicantur. Fenus hoc fecit, nummusque percussus: & sic quoque æs alienum etiamnum adpellatur. Postea divites cognominati: dummodo notum sit, 20

a) *totas*.

eum, qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset. In agris sestertium $\overline{\text{MM}}$ possedit, Quiritium post Sullam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum: atque in memoriam quidem optimum occupavit: juvat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem. Multos postea cognovimus servitute liberatos opu-
10 lentiores: pariterque tres Claudii Principatu, Pallantem, Callistum & Narcissum. Atque ut hi omittantur, tamquam adhuc rerum potiantur; C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino Coss. a. d. VI Kal. Febr. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia centum sedecim: juga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris CC quinquaginta septem *millia*: in numerato H-S $\overline{\text{DC}}$. Funerari se jussit H-S $\overline{\text{XI}}$. Conge-
20 rant excedentes numerum opes, quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Judæam, octona millia equitum sua pecunia toleravisse: mille convivas, totidem aureis potoriis, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Quota vero ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythii Bithyni, qui platanum auream, vitemque nobilem illam Dario regi dona-

vit: Xerxis copias, *hoc est*, septies centena LXXXVIII millia hominum excepit epulo, stipendium quinque mensium frumentumque pollicitus, ut e quinque liberis in delectu senectuti suæ[a] unus saltem concederetur. Hunc quoque ipsum aliquis comparet Crœso regi. Quæ (malum) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam servis contigerit, aut ne in regibus quidem invenerit finem!

XLVIII. Populus Romanus stipem spargere cœpit, Sp. Postumio, Q. Marcio Coss. Tanta abundantia pecuniæ erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quod Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatisque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim. 10

XLIX. 11. Vasa ex argento mira inconstantia humani ingenii variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Firmiana, nunc Clodiana, nunc Gratiana: etenim tabernas mensis adoptavimus; nunc anaglypta, in asperitatemque excisa, circa linearum picturas quærimus. Jam vero &[b] mensas repositoriis imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus latera: & interest, quam plurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Calvus Orator fieri quiritat: at nos carrucas ex argento 20

a) *s. s. i. d. u.* b) *& in m.*

cælare invenimus: nostraque ætate Poppæa conjux Neronis Principis delicatioribus jumentis suis soleas ex auro quoque induere.

L. Libras xxxii argenti Africanus sequens heredi reliquit. Idemque cum de Pœnis * triumpharet, quatuor millia CCCLXXX pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quot mensarum postea adparatu victa? Numantia quidem deleta, idem Africanus in triumpho mi-
10 litibus x, vii dedit. O viros illo Imperatore dignos, quibus hoc satis fuit! Frater ejus Allobrogicus primus omnium pondo mille habuit. At Livius Drusus in Tribunatu plebis, x. Nam propter quinque pondo notatum a Censoribus triumphalem senem, fabulosum jam videtur. Item Catum Ælium, cum legati Ætolorum in Consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quam duo pocula, quæ
20 L. Paulus socer ei ob virtutem, devicto Perseo rege, donasset. Invenimus legatos Carthaginiensium dixisse nullos hominum inter sese [a] benignius vivere, quam Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitavisse ipsos. At hercules Pompeium Paulinum Arelatensis Equitis Romani filium, paternaque gen-

*) *pœnis*, sph. Ed. Brot. a) *se*.

te pellitum, quod XII pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus.

LI. Lectos vero mulierum jam pridem totos operiri argento, & triclinia quædam: quibus argentum addidisse primus traditur Carvilius Pollio, Eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punicana. Eadem & aureos fecit. Nec multo post argentei Deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiavit bellum civile Sullanum. 10

LII. Paulo enim ante hæc facta sunt, lancesque e centenis libris argenti, quas tunc super quingentas numero Romæ fuisse constat, multosque ob eas proscriptos, dolo concupiscentium. Erubescant annales, qui bellum civile illud talibus vitiis imputavere. Nostra ætas fortior fuit: Claudii Principatu servus ejus Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris, quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat: & comites ejus, octo DCCCL librarum: quæso, 20 ut quam multi eas conservi ejus inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Sullæ victoriam duo tantum triclinia Romæ fuisse argentea. Repositoriis argentum addi sua memoria cœptum, Fenestella, qui obiit novissimo Tiberii Cæsaris Principatu. Sed & testudinea tum in usum venisse. Ante se autem paulo, lignea, rotunda,

solida: nec multo majora, quam mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere operta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis, lineasque per commissuras. Tympana vero se juvene adpellata stateras, & lances, quas antiqui magidas adpellaverant.

LIII. Nec copia tantum argenti furit [a] vita, sed validius pæne manipretiis: idque jam pridem, ut ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus se-
10 stertiûm in libras emptos C. Graccus [b] habuit. Lucius vero Crassus Orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis c. Confessus tamen est, numquam se his uti propter verecundiam ausum. Constat eumdem sestertiûm VI millibus in singulas libras vasa empta habuisse. Asia primum devicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem Lucius Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo MCCCCL. Et vasorum aureorum pondo MD anno conditæ Urbis quingentesimo sexagesimo quinto. Ea-
20 dem Asia donata multo etiam gravius adflixit mores, inutiliorque victoria illa hereditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, Urbis anno sexcentesimo vicesimo secundo, mediis quinquaginta septem annis erudita civitate amare etiam,

a) *fuerit* vel *furuit*. b) *Gracchus*.

non solum admirari, opulentiam externam: immenso & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa hoc intervallo, anno Urbis sexcentesimo octavo parta, signa & tabulas pictas invexit, ne quid deesset: pariterque luxuria nata est, & Carthago sublata: ita congruentibus fatis, ut liberet amplecti vitia, & liceret. Petiere & dignationem hinc aliqui veterum. C. Marius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi Patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis Imperator. 10

LIV. 12. Argenti usum in statuas primum Divi Augusti in adulatione temporum transisse, falso existimatur. Jam enim triumpho Magni Pompeii reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnavit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris, & currus aureos argenteosque. Argentum succedit aliquando & auro, luxu feminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tritior vetat. Vidimus & ipsi 20 Arellium Fuscum (motum equestri ordine, ob insignem calumniam, cum celebritate adsectarentur adolescentium scholæ) ex argento anulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cum capuli militum, ebore etiam fastidito cælentur argento, vaginæ catillis, baltei laminis crepitent? Jam vero pædagogia ad transitum virilitatis custodiantur ar-

gento: feminæ laventur, &, nisi argentea, solia fastidiant: eademque materia & cibis, & probris, serviat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierum balineas, ita ut vestigio locus non sit, cum viris lavantium: Fabricius, inquam, qui bellicosos Imperatores plus quam pateram & salinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores! Fabricii nos pudet.

10 LV. Mirum in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maxime tamen laudatus est Mentor, de quo supra diximus. Quatuor paria ab eo omnino facta sunt: ac jam nullum exstare dicitur, Ephesiæ Dianæ templi, aut Capitolini incendiis. Varro & æreum signum ejus habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, & Boethus, & Mys fuere. Exstant hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boethi apud Lindiam Minervam: Acragantis in templo Liberi Patris in 20 ipsa Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in scyphis: Myos in eadem æde, & Silenus, & Cupidines. Acragantis & venatus in scyphis magna fama. Post hos celebratus est Calamis & Antipater, quique Satyrum in phiala gravatum somno collocavisse verius, quam cælasse dictus est, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pom-

Pompeii ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus Stratiates, qui prælia armatosque cælavit: Zopyrus, qui Areopagitas, & judicium Orestis, in duobus scyphis H-S XII æstimatis. Fuit dein Pytheas, cujus duæ[a] unciæ x venierunt. Ulysses & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium subripientes. Fecit idem & cocos magiriscia adpellatos, parvulis potoriis, sed e quibus ne exempla quidem liceret exprimere, tam opportuna injuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. 10 Subitoque ars hæc ita exolevit, ut sola jam vetustate censeatur, usque adeo adtritis cælaturis, ne, figura discerni possit, auctoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam adflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ.

LVI. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, sil & cæruleum. Sil proprie limus est. Optimum ex eo quod Atticum vocatur. Pretium in pondo libras, x, II. Proximum marmorosum, dimidio Attici pretio. Tertium genus est 20 pressum, quod alii Syricum vocant ex insula Syro. Jam quidem & ex Achaia, quo utuntur ad picturæ umbras. Pretium in libras, H-S bini. Dupondiis vero detractis, quod lucidum vocant, e Gallia veniens: hoc autem & Attico ad lumina utuntur: ad aba-

a) *binæ*.

cos, non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad xx ab Urbe lapidem, in montibus. Postea uritur, pressum adpellantibus qui adulterant. Sed esse falsum exustumque amaritudine adparet, quoniam resolutum in pulverem est. Sile pingere instituere primi Polygnotus & Micon, Attico dumtaxat. Hoc secuta ætas ad lumina usa est: ad umbras autem Syrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc
10 omittunt[a].

LVII. 13. Cæruleum arena est. Hujus genera tria fuere antiquitus: Ægyptium, quod maxime probatur. Scythicum, hoc diluitur facile: cumque teritur, in IV colores mutatur, candidiorem nigrioremve. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accessit his Puteolanum & Hispaniense, arena ibi confici cœpta. Tinguitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibitque succum. Reliqua confectura eadem, quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit, quod vo-
20 catur lomentum: perficitur id lavando terendove: hoc est cæruleo candidius. Pretia ejus, x, x in libras: cærulei, x, VIII. Usus in creta, calcis impatiens. Nuper accessit & Vestorianum ab auctore adpellatum. Fit ex Ægyptii levissima parte: pretium ejus, x, XI[b] in libras. Idem & Puteolani usus,

a) *obmutuit*. b) x, I:

præterque ad fenestras: vocant cyanon[a]. Non pridem adportari & Indicum est cœptum, cujus pretium x, VIII in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, umbras dividendas ab lumine. Est & vilissimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus æstimatum. Cærulei sinceri experimentum in carbone ut flagret: fraus, viola arida decocta in aqua, succoque per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis ejus in medicina, ut purget ulcera. Itaque & emplastris adjiciunt: item causticis. 10
Teritur autem difficillime sil. In medendo leviter mordet, adstringitque, & explet ulcera. Uritur in fictilibus, ut prosit. Pretia rerum, quæ usquam posuimus, non ignoramus alia in aliis locis esse, & omnibus pæne annis mutari, prout navigationes constiterint, aut ut quisque mercatus sit, aut aliquis prævalens manceps annonam flagellet: non obliti Demetrium a tota Seplasia Neronis Principatu accusatum apud Consules: poni tamen necessarium fuit, quæ plerumque erant Romæ, ut exprimeretur auctoritas rerum.

a) *cœlon*.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIÆ
LIBER XXXIV.

Æris metalla.

I. 1. PROXIMA dicantur æris metalla, cui & in usu proximum est pretium: immo vero ante argentum, ac pæne etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque auctoritas, ut diximus. Hinc æra mi-
5 litum: Tribuni ærarii, & ærarium, obærati, & ære diruti. Docuimus, quamdiu populus Romanus ære tantum signato usus sit. Sed & alia vetustas æqualem Urbi auctoritatem ejus declarat, a rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm instituto.

II. Vena quo dictum est modo effoditur, ignique perficitur. Fit & e lapide æroso, quem vocant

cadmiam. Celebritas in Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Feruntque nuper etiam in Germania provincia repertum.

2. *Fit* & ex alio lapide, quem chalciten vocant in Cypro, ubi prima fuit æris inventio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præstantiore, maxime aurichalco, quod præcipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. Nec reperitur longo jam tempore, effeta tellure. Proximum bonitate 10 fuit Sallustianum in Centronum Alpino tractu, non longi & ipsum ævi. Successitque ei Livianum in Gallia. Utrumque a metallorum dominis adpellatum: illud ab amico Divi Augusti, hoc a conjuge, velocis defectus. Livianum quoque certe admodum exiguum invenitur. Summa gloria nunc in Marianum conversa, quod & Cordubense dicitur. Hoc a Liviano cadmiam maxime sorbet, & aurichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiariisque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in 20 ære naturalis se habet.

III. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs confusum auro argentoque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est pejor hæc sit, an materia. Mirumque, cum ad infinitum operum pretia creverint, auctoritas artis

exstincta est. Quæstus causa enim, ut omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiam Deorum adscripta operi, cum proceres gentium claritatem & hac via quærerent: adeoque exolevit fundendi æris pretiosi ratio, ut jamdiu ne fortuna quidem in ære jus artis habeat.

Ex illa autem antiqua gloria Corinthium maxime laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cum caperetur, incensa: mireque circa id multorum adfe-
10 ctatio fuit: quippe cum tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnaverat, proscriptum esse[a] ab Antonio, quam quod Corinthiis se ei cessurum negavisset. At mihi major pars eorum simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se a ceteris magis, quam intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLVIII[b] anno tertio, nostræ Urbis DCVIII: cum ante sæcula fictores nobiles esse desissent, quorum ista omnia signa hodie Corinthia adpellant. Quapro-
20 pter ad coarguendos eos ponemus artificum ætates. Nam Urbis nostræ annos ex supradicta comparatione Olympiadum colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantum Corinthia, quæ isti elegantiores modo in esculenta transferunt, modo in lucernas, aut trulleos, nullo munditiarum despectu[c]. Ejus tria

a) *p. cum eo ab A.* b) CLVI. c) *respectu*. Sed vid. not. ad h. l.

genera: candidum, argento nitore quam proxime accedens, in quo illa mixtura prævaluit: alterum, in quo auri *fulva* natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cujus ratio non potest reddi, quamquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signisque, illud suo colore pretiosum ad jocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon adpellant, procul a Corinthio: longe tamen ante Ægineticum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum. 10

IV. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrisque. Ibi prima nobilitas æris. Pervenit deinde ad Deûm simulacra, effigiemque hominum, & aliorum animalium.

V. Proxima laus Æginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hoc erit exemplar Æginetici æris: Deliaci autem Juppiter in Capitolio in Jovis Tonantis æde. Illo ære Myron usus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Æmulatio iis & in materia fuit. 20

VI. 3. Privatim Ægina candelabrorum superficiem dumtaxat elaboravit, sicut Tarentum scapos. In his ergo juncta commendatio officinarum est.

Nec pudet Tribunorum militarium salariis emere, cum ipsum nomen a candelarum lumine impositum adpareat. Accessio candelabri talis fuit, Theonis jussu præconis, Clesippus fullo, gibber præterea & alio fœdus adspectu, emente id Gegania sestertiis quinquaginta: eademque ostentante convivio emptum, ludibrii causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum prædives, numinum vice illud candelabrum coluit, & 10 hanc Corinthiis fabulam adjecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cum esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipue in his celebratur, quoniam Mummii victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit.

VII. Prisci limina etiam ac valvas ex ære in templis factitavere. Invenio & a Cn. Octavio, qui de Perseo rege navalem triumphum egit, factam 20 porticum duplicem ad Circum Flaminium, quæ Corinthia sit adpellata a capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum a M. Agrippa posita. Quin etiam privata opulentia eo modo usurpata est. Camillo inter crimina objecit Sp. Carvilius Quæstor, quod ærata ostia haberet in domo.

VIII. Nam triclinia ærata, abacosque, & monopodia Cn. Manlium Asia devicta primum invenisse triumpho suo, quem duxit Urbis anno DLXVII, L. Piso auctor est. Antias quidem L. Crassum heredem L. Crassi Oratoris, multa etiam triclinia ærata vendidisse. Ex ære factitavere & cortinas, tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maxime Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes: qualis est in templo Apollinis 10 Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem Deo.

IX. 4. Transiit deinde ars ubique vulgo ad effigies Deorum. Romæ simulacrum ex ære factum Cereri primum reperio ex peculio Sp. Cassii, quem regnum adfectantem pater ipsius interemerat. Transiit & ab Diis ad hominum statuas, atque imagines * multis modis. Bitumine antiqui tinguebant eas, quo magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuerit [a] inventum: certe 20 etiam Romæ non habet vetustatem. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primo sacrorum certaminum victoria, maximeque Olympiæ: ubi omnium qui vicissent statuas dicari mos erat. Eorum vero,

*) *imagines* male abest in Ed. Brot. a) *fuit*.

qui ter ibi superavissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas vocant. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publice posuerint statuas. Hoc actum est eodem anno, quo & Romæ reges [a] pulsi. Excepta deinde res est a toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et jam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi æ-
10 vo basibus inscribi, ne in sepulcris tantum legerentur. Mox forum & in domibus privatis factum atque in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos.

X. 5. Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastam, ab epheborum e gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Græca res est, nihil velare: at contra Romana ac militaris, thoracas addere [b]. Cæsar quidem Dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam
20 Lupercorum habitu factæ, tam novitiæ sunt, quam quæ nuper prodiere pænulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab auctoribus, & L. Accium Poetam in Camenarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cum brevis admodum fuisset. Equestres vero statuæ Roma-

a) *reges Romæ.* b) *thoraca.*

nam celebrationem habent, orto sine dubio a Græcis exemplo. Sed illi celetas tantum dicabant in sacris victores. Postea vero & qui bigis vel quadrigis vicissent. Unde & nostri currus nati in his, qui triumphavissent. Serum hoc, & in his non nisi a Divo Augusto sejuges, sicut & elephanti.

XI. Non vetus & bigarum celebratio in his, qui Prætura functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Mænio, qui devicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias 10 prædæ Romanus populus præstabat, eodemque in Consulatu in suggestu rostra devictis Antiatibus fixerat anno Urbis CCCCXVI. Item Caio Duillio, qui primus navalem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in Foro. Item P. Minucio Præfecto annonæ, extra portam Trigeminam, unciaria stipe collata, nescio an primo honore tali a populo, antea enim a Senatu erat: præclara res, nisi frivolis cœpisset initiis. Namque & Atti Navii statua fuit ante Curiam, cujus basis conflagravit Cu- 20 ria incensa Publii Clodii funere. Fuit & Hermodori Ephesii in Comitio, legum, quas Decemviri scribebant, interpretis, publice dicata. Alia causa, alia auctoritas M. Horatii Coclitis statuæ, quæ durat hodieque, cum hostes a ponte Sublicio solus arcuisset. Equidem & Sibyllæ juxta Rostra esse non miror, tres sint licet: una, quam Sextus Pa-

cuvius Taurus Ædilis plebis instituit : duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Atti Navii, positas ætate Tarquinii Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

6. Ex his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorum fuit Q. Marcii Tremuli equestris, togata, qui Samnites bis devicerat, captaque Anagnia, populum stipendio liberaverat. Inter antiquissimas sunt & Tulli Clœ-
10 lii, Lucii Roscii, Spurii Nautii, C. Fulcinii in Rostris, a Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc a republica tribui solebat injuria cæsis, sicut & P. Junio, & Tito Coruncanio[a], qui ab Teusa Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod Annales adnotavere, tripedaneas his statuas in Foro statutas. Hæc videlicet mensura honorata tunc erat. Non præteribo Cn. Octavium ob unum scilicet verbum. Hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga quam tene-
20 bat forte circumscripsit, & prius quam egrederetur circulo illo, responsum dare coegit. In qua legatione interfecto Senatus statuam poni jussit quam oculatissimo loco in Rostris. Invenitur statua decreta & Taraciæ Caiæ, sive Suffetiæ virgini Vestali, ut poneretur ubi vellet : quod adjectum non

a) *Coruncano*. Mox: *Teuca*.

minus honoris habet, quam feminæ esse decretam. Meritum ejus in ipsis ponam Annalium verbis. „ Quod campum Tiberinum gratificata esset ea „ populo. “

XII. Invenio & Pythagoræ, & Alcibiadi, in cornibus Comitii positas, cum bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Graiæ gentis jussisset, & alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari: ea stetere, donec Sulla Dictator ibi Curiam faceret. Mirumque est, illos patres Socrati cunctis ab eo- 10 dem Deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quemquam utroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra ceteros mortales: quod & arcus significant novitio invento. Primus tamen honos cœpit a Græcis. Nullique arbitror plures statuas dicatas, quam Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX statuere, nondum anno hunc numerum dierum excedente, quas mox laceravere. Statuerant Romæ etiam in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, 20 ut diximus, easdemque subvertere Sullæ introitu.

XIII. Pedestres sine dubio Romæ fuere in auctoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquam vetus est, cum feminis etiam honore communicato. Clœliæ enim statua est equestris, ceu parum esset toga eam cingi: cum Lucretiæ, ac Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia

inter obsides fuerat, non decernerentur. Hanc primam cum Coclitis publice dicatam crediderim: Atto enim ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos posuisse verisimile est: nisi Clœliæ quoque Piso traderet ab his positam, qui una obsides fuerant, redditis a Porsena in honorem ejus. E diverso Annius fetialis, equestrem, quæ fuerit contra Jovis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eamque solam refugis-
10 se, Tiberimque tranavisse, ceteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebantur, interemptis Tarquinii insidiis.

XIV. L. Piso prodidit, M. Æmilio, C. Popilio II Coss. a Censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa Forum eorum, qui magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas, quæ populi aut Senatus sententia statutæ essent. Eam vero, quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius, qui regnum adfectaverat, etiam con-
20 flatam a Censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni providebant illi viri. Exstant Catonis in Censura vociferationes, mulieribus Romanis in provinciis statuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quominus Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris[a] filia.

a) *prioris* abest.

Sedens huic posita, soleisque sine amento insignis, in Metelli publica porticu: quæ statua nunc est in Octaviæ operibus.

XV. Publice autem ab exteris posita est Romæ C. Ælio Tribuno plebis, lege perlata in Stenium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis[a] infestaverat: ob id Ælium Thurini statua & corona aurea donaverunt. Iidem postea Fabricium donavere statua, liberati obsidione. Passimque gentes in clientelas ita receptæ: adeo discrimen omne sublatum, ut Annibalis etiam statuæ tribus locis visantur in Urbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

XVI. 7. Fuisse autem statuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetustam, indicant, Hercules ab Evandro sacratus, ut produnt, in Foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos vestitur habitu triumphali. Præterea Janus geminus a Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinque dierum nota, per significationem anni, temporis & ævi se Deum indicaret. Signa quoque Tuscanica per terras dispersa, quæ in Etruria factitata non est dubium. Deorum tantum putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius,

a) *bis* deest.

cui cognomen a Romani nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos objiceret. Mirumque mihi videtur, cum statuarum origo tam vetus in Italia sit, lignea potius aut fictilia Deorum simulacra in delubris dicata, usque ad devictam Asiam, unde luxuria. Similitudines exprimendi, quæ prima fuerit origo, in ea, quam plasticen Græci vocant, dici convenientius erit: etenim prior, quam statuaria, fuit. Sed hæc ad 10 infinitum effloruit multorum voluminum opere, si quis plura persequi velit: omnia enim quis possit?

XVII. In M. Scauri Ædilitate tria millia signorum in scena tantum fuere temporario theatro. Mummius devicta Achaia replevit Urbem: ipse excessit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa & Luculli invexere. Rhodi etiamnum tria millia signorum esse, Mucianus ter Consul prodidit: nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis superesse creduntur. Quis ista 20 mortalium persequi possit? aut quis usus noscendi intelligatur? Insignia tamen maxime, & aliqua de causa notata, voluptarium sit attigisse, artificesque celebratos nominavisse, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cum Lysippus DCX[a] opera fecisse dicatur, tantæ omnia artis, ut claritatem possent dare

a) M, D.

re vel singula. Numerum adparuisse defuncto eo, cum thesaurum effregisset heres: solitum enim ex manipretio cujusque signi denarios seponere aureos singulos. Evecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus unum exemplum adferam, nec Deorum hominisve similitudinis expressæ. Ætas nostra vidit in Capitolio, priusquam id novissime conflagravit a Vitellianis incensum, in cella Junonis, canem ex ære vulnus suum lambentem: cujus eximium mira- 10 culum & indiscreta veri similitudo, non eo solum intelligitur, quod ibi dicata fuerat: verum & nova satisdatione: nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cavere pro eo, instituti publici fuit.

XVIII. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colosseas vocant, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus a M. Lucullo ex Apollonia Ponti urbe, xxx cubitorum, quingentis talentis factus: talis in Campo Martio Juppiter a Divo Clau- 20 dio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeianus a vicinitate theatri: talis & Tarenti factus a Lysippo xl cubitorum. Mirum in eo, quod manu, ut ferunt, mobilis, (ea ratio libramenti est:) nullis convellatur procellis. Id quidem providisse & artifex dicitur, modico intervallo, unde maxime flatum opus erat frangi, opposita columna. Itaque propter

magnitudinem difficultatemque movendi [a], non attigit eum Fabius Verrucosus, cum Herculem, qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lindius, Lysippi supra dicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimum sextum annum terræ motu prostratum; sed jacens quoque miraculo est. Pauci pollicem ejus amplectuntur. Majores
10 sunt digiti, quam pleræque statuæ. Vasti specus hiant defractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliverat constituens. Duodecim annis tradunt effectum ccc talentis, quæ contulerant ex adparatu regis Demetrii relicto, moræ tedio. Sunt alii minores hoc in eadem urbe colossi centum numero: sed ubicumque singuli fuissent, nobilitaturi locum. Præterque hos Deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitavit colossos & Italia. Videmus certe Tuscanicum Apollinem in
20 bibliotheca templi Augusti, quinquaginta pedum a pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulcritudine. Fecit & Sp. Carvilius Jovem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, e pectoralibus eorum, ocreisque & galeis. Amplitudo tanta est, ut conspiciatur a Latiari [b] Jove. Reliquiis

a) *moliendi*. b) *Latiario*.

limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri ejus. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus Consul dicavit: alterum a Charete supradicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tantum victus, ut artificium minime probabilis artificis videatur.

Verum omnem amplitudinem statuarum ejus generis vicit ætate nostra Zenodorus, Mercurio facto in civitate Galliæ Arvernis, per annos decem, H-S cccc manipretio. Is[a] postquam satis ibi artem adprobaverat, Romam adcitus est a Nerone, ubi destinatum illius Principis simulacrum, colossum fecit, cx pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi est, damnatis sceleribus illius Principis. Mirabamur in officina non modo ex argilla similitudinem insignem; verum & ex parvis admodum surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicavit interisse fundendi æris scientiam, cum & Nero largiri aurum argentumque paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandique nulli veterum postponeretur. Statuam Arvernorum cum faceret, provinciæ Vibio Avito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Silano, avunculo ejus, præceptori suo Germanicus Cæsar adamata donaverat, æmulatus est, ut vix ulla differentia

a) *Is* deest.

esset artis. Quantoque major in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio potest.

8. Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, ut secum circumferant, sicut Hortensius Orator Sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo judicio in altercatione neganti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem domi haberet. Circumtu-
10 lit & Nero Princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulo ante C. Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexandri quoque Magni tabernaculum sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus duæ ante Martis Ultoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam.

XIX. Minoribus simulacris signisque innumera prope artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Jove Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro: sed & ex ære si-
20 gna fecit. Floruit autem Olympiade LXXXIII [a] circiter CCC nostræ Urbis anno. Quo eodem tempore æmuli ejus fuere Alcamenes, Critias, Nestocles, Hegias. Et deinde Olympiade LXXXVII Agelades, Callon, Polycletus, Phradmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius [b]. Ex his Po-

a) LXXXIV. b) *Parelius*.

lycletus discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem, Athenodorum, Demeam [a] Clitorium: Myron, Lycium. Nonagesima quinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomenes, Canachus, Patrocles. Centesima secunda, Polycles, Cephissodotus, Leochares, Hypatodorus. Centesima quarta, Praxiteles, Euphranor. Centesima septima, Echion, Therimachus. Centesima quartadecima, Lysippus fuit, cum & Alexander Magnus. Item Lysistratus, & frater ejus 10 Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion: in hoc mirabile, quod nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim, & Iadem. Centesima vicesima, Eutychides, Euthycrates, Lahippus [b], Cephissodotus, Timarchus, Pyromachus. Cessavit deinde ars, ac rursus Olympiade centesima quinquagesima quinta revixit, cum fuere longe quidem infra prædictos, probati tamen, Antæus, Callistratus, Polycles, Athenæus, Callixenus, Pythocles, Pythias, Timocles. Ita distinctis celeber- 20 rimorum ætatibus, insignes raptim transcurram, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autem & in certamen laudatissimi, quamquam diversis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quæ cum in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit

a) *Damiam*. b) *Dahippus*.

eligi probatissimam, ipsorum artificum, qui præsentes erant, judicio, cum adparuit eam esse, quam omnes secundam a sua quisque judicassent. Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Ctesilai, quarta Cydonis, quinta Phradmonis.

Phidias, præter Jovem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æque Minervam Athenis, quæ est in Parthenone adstans. Ex ære vero præter Amazonem supra dictam, Minervam
10 tam eximiæ pulcritudinis, ut formæ cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum, & aliam Minervam, quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ hujusque diei dedicavit. Ideo duo signa, quæ Catulus in eadem æde posuit palliata: & alterum colossicon nudum: primusque artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse merito judicatur.

Polycletus Sicyonius Ageladæ discipulus Diadumenum fecit molliter juvenem, centum talentis nobilitatum: idem & Doryphorum viriliter puerum.
20 Fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut a lege quadam: solusque hominum artem ipse fecisse, artis opere judicatur. Fecit & destringentem [a], & nudum talo incessentem. Duosque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes: & sunt in

a) *distringentem*.

Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique judicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ: alexetera, arma sumentem: Artemona, qui Periphoretos adpellatus est. *Hic* consummasse hanc scientiam judicatur, & toreuticen sic erudisse, ut Phidias aperuisse. Proprium ejusdem, ut uno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & pæne ad unum exemplum.

Myronem Eleutheris natum, & ipsum Ageladæ discipulum, bucula maxime nobilitavit, celebratis versibus laudata: quando alieno plerique ingenio magis, quam suo, commendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrum admirantem tibias, & Minervam: Delphicos pentathlos pancratiastas: Herculem etiam, qui est apud Circum maximum in æde Pompeii Magni. Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem a Triumviro Antonio sublatum restituit Ephesiis Divus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quam Polycletus, & in symmetria diligentior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque & pubem non emendatius fecisse, quam rudis antiquitas instituisset.

Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pan-

cratiaste Delphis posito. Eumdem vicit & Leontinus, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostenditur: & Libyn puerum tenentem tabellam, eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicantem: cujus ulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem, serpentemque ejus sagittis confici: citharœdum, qui Dicæus adpellatus est, quoniam cum Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum a fugiente conditum, 10 sinu ejus celatum esset. Hic primus nervos & venas expressit, capillumque diligentius.

Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cujus signa ad ædem Fortunæ hujusque diei septem nuda, & senis unum, laudata sunt. Hic supra dicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autem discipulus & filius sororis fuisse Sostratus.

Lysippum Sicyonium, Duris negat, *Tullius* fuisse discipulum adfirmat, sed primo ærarium fabrum, 20 audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatum, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, Naturam ipsam imitandam esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus, fecundissimæ artis, interque destringentem se, quem Marcus Agrippa ante Thermas suas dicavit, mire gratum Tiberio Principi: qui non quivit tempera-

re sibi in eo, quamquam imperiosus sui inter initia Principatus, transtulitque in cubiculum, alio ibi signo substituto: cum quidem tanta populi Romani contumacia fuit, ut magnis theatri clamoribus reponi Apoxumenon [a] flagitaverit, Princepsque, quamquam adamatum, reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac venatione. In primis vero quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, a pueritia ejus orsus. Quam statuam inaurari jussit Nero 10 Princeps, delectatus admodum illa. Dein cum pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiorque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque concisuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adscribunt, cum is centum prope annis ante fuerit. Idem Alexandri venationem, quæ Delphis sacrata est: Athenis Satyrum: turmam Alexandri, in qua amicorum [b] ejus imagines summa omnium similitudine expres- 20 sit. Has Metellus, Macedonia subacta, transtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contulisse, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quam antiqui: corpora graciliora, siccioraque, per quæ pro-

a) *Apoxyomenon*. b) *A. Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque*. Sed vid. not. ad h. l.

ceritas signorum major videretur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissime custodivit, nova intactaque ratione quadratas veterum staturas permutando: vulgoque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: a se, quales viderentur esse. Propriæ hujus videntur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus.

Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum[a], & Bedam, sed ante omnes Euthycra-
10 tem: quamquam is constantiam patris potius æmulatus, quam elegantiam, austero maluit genere, quam jucundo, placere. Itaque optime expressit Herculem Delphis, & Alexandrum, Thespin venatorem, & Thespiadas: prælium equestre: simulacrum Trophonii ad oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum fiscinis: canes venantium.

Hujus porro discipulus fuit Tisicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, ut vix discernantur complura signa: ceu senex Thebanus, De-
20 metrius rex, Peucestes Alexandri Magni servator, dignus tanta gloria.

Artifices, qui compositis voluminibus condidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum alias, quoniam in Thessalia habitaverit, ubi latuerint opera ejus: alioqui suffragiis ipso-

a) *Dabippum.*

rum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant ejus Larissam, & Spintharum pentathlon, & Apollinem. Alii non hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se regum Xerxis atque Darii officinis dediderit, existimant.

Praxitelés quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proserpinæ raptum: item Catagusam, & Liberum Patrem, & Ebrietatem, nobilemque una Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiam, 10 quæ ante Felicitatis ædem fuere, Veneremque, quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudii Principatu, marmoreæ illi suæ per terras inclytæ parem. Item Stephusam, Spilumenen, Oenophorum: Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos a Xerxe Persarum rege captos victa Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem Apollinem subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo signa ejus diversos adfectus exprimentia, 20 flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehenduntque in ea amorem artificis, & mercedem in vultu meretricis.

Habet & simulacrum benignitas ejus. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis & alias quadrigas bigasque fecit,

equis semper sine æmulo expressis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior.

Alcamenes Phidiæ discipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur Encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas, bigasque. Iphicratis[a] Leæna laudatur: scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, usque ad
10 mortem excruciata a tyrannis, non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis ejus fecere: atque ut intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt.

Bryaxis Æsculapium & Seleucum fecit, Bedas, adorantem. Batton, Apollinem, & Junonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo.

Ctesilaus vulneratum deficientem, in quo possit intelligi, quantum restet animæ: & Olympium
20 Periclem dignum cognomine. Mirumque in hac arte est, quod nobiles viros nobiliores fecit. Cephissodotus Minervam mirabilem in portu Atheniensium, & aram ad templum Jovis Servatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur in Didy-

a) *Tisicratis.*

mæo, Æginetica æris temperatura. Cervumque una ita vestigiis suspendit, ut linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calceque retinentibus solum, ita vertebrato dente utrisque in partibus, ut a repulsu per vices resiliat. Idem & Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum, & Philippum patrem ejus fecit.

Desilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lysimachen, quæ sacerdos Minervæ fuit annis sexaginta quatuor. Idem & Minervam, 10 quæ Musica adpellatur, quoniam dracones in Gorgone ejus ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Simonem, qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos [a] destringentes se fecit. Dinomenes Protesilaum, & Pythodemum luctatorem.

Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quod omnia simul intelligantur, judex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Hujus est Minerva Romæ, quæ dicitur Catuliana, 20 infra Capitolium a Quinto Lutatio Catulo dicata: & simulacrum Boni Eventus, dextra pateram, sinistra spicam ac papaver tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes sustinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasque, &

a) *duos* abest.

Cliduchon eximia forma: & Virtutem, & Græciam, utrasque colosseas: mulierem admirantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychydes Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere.

Hegiæ Minerva Pyrrhusque rex laudatur: & Celetizontes pueri, & Castor & Pollux ante ædem Jovis Tonantis, Hegesiæ. In Pario colonia Hercules Isidori.

10 Eleuthereus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes; & Argonautas. Leochares aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem unguibus etiam per vestem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Symposion scripsit: Jovemque illum Tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinem diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipse puerum 20 suffitorem.

Menæchmi vitulus genu premitur, replicata cervice: ipseque Menæchmus scripsit de sua arte.

Naucydes Mercurio, & Discobolo, & immolante arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Æsculapium, & Hygiam, qui sunt in Concordiæ templo Romæ.

Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Poly-

cles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam, & Minervam: Phœnix Lysippi discipulus, Epithersen.

Stipax Cyprius uno celebratur signo, Splanchnopte. Periclis Olympii vernula hic fuit, exta torrens, ignem oris pleni spiritu accendens. Silanion Apollodorum fudit, fictorem & ipsum, sed inter cunctos diligentissimum artis, & inimicum sui judicem, crebro perfecta signa frangentem, dum satiari cupiditate artis non quit, & ideo insanum 10 cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracundiam: Achillem nobilem. Item Epistaten exercentem athletas: Strongylion, Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon adpellant, ob id in comitatu Neronis Principis circumlatam. Item fecit puerum, quem amando Brutus Philippensis cognomine suo illustravit.

Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem fama magnæ subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, 20 læva tribus digitis quadrigulam tenuit, translatam Præneste, tantæ parvitatis, ut totam eam currumque & aurigam integeret alis simul facta musca.

Xenocrates Tisicratis discipulus: aut, ut alii, Euthycratis, vicit utrosque copia signorum, & de sua arte composuit volumina.

Plures artifices fecere Attali & Eumenis adver-

sus Gallos prælia: Isigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de sua arte. Boethi, quamquam argento melioris, infans eximie anserem strangulat. Atque ex omnibus, quæ retuli, clarissima quæque jam sunt dicata a[a] Vespasiano Principe in templo Pacis, aliisque ejus operibus, violentia Neronis in Urbem convecta, & in sellariis domus aureæ disposita.

Præterea sunt æqualitate celebrati artifices; sed 10 nullis operum suorum præcipui. Ariston, qui & argentum cælare solitus est: Calliades, Ctesias, Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus, Deliades, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus, argenti cælatores: Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus, Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ discipulus.

Nunc percensebo eos, qui ejusdem generis opera fecerunt, ut Apollodorus, Androbulus, Ascle- 20 piodorus, Alevas, philosophos: Apellas & adorantes feminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidasque supra dictos: Antimachus, Athenodorus feminas nobiles: Aristodemus & luctatores, bigasque cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam hujus quoque Doryphorus.

Ce-

a) *a* deest.

Cephissodoti duo fuere: prioris est Mercurius, Liberum Patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata: persona in incerto est. Sequens philosophos fecit. Colotes, qui cum Phidia Jovem Olympium fecerat, philosophos. Item Cleon, & Cenchramis, & Callicles, & Cephis: Chalcosthenes & comœdos, & athletas.

Dahippus Paralyomenon [a]. Daiphron, & Democritus, & Dæmon, philosophos.

Epigonus omnia fere prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blandiente. Eubolidis, digitis computans. 10

Micon athletis spectatur: Menogenes, quadrigis. Nec minus Niceratus omnia, quæ ceteri, adgressus, repræsentavit Alcibiadem, lampadeque accensa matrem ejus Demaraten sacrificantem.

Tisicratis bigæ Piston mulierem imposuit. Idemque fecit Martem & Mercurium, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat sæviorem Phalaride tyranno, cui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum justiore sævitia. In hoc a simulacris Deûm hominumque devocaverat humanissimam artem. Ideone tot conditores ejus elaboraverant, ut ex ea tormenta fierent? Itaque una de 20

a) *Perixyomenon*.

causa servantur opera ejus, ut quisquis illa videat, oderit manus.

Sthenis Cererem, Jovem, Minervam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Idem flentes matronas, & adorantes, sacrificantesque. Simon canem & sagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philosophos: Scopas utraque.

Athletas autem, & armatos, & venatores, sacrificantesque, Batton, Euchir, Glaucides, Helio-
10 dorus, Hicanus, Lophon, Lyson, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clarissimus, ut dicemus: Patrocles, Polis, Posidonius, qui & argentum cælavit nobiliter, natione Ephesius, Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, Tisias, Thrason.

Ex omnibus autem maxime cognomine insignis est Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habens diligentiæ, ob id Cacizotechnos adpellatus,
20 memorabili exemplo adhibendi curæ modum. Hujus sunt saltantes Lacænæ, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam & pictorem fuisse tradunt. Non ære captus, nec arte, unam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato, sed quia philosophi erat, ut obiter hoc quoque noscatur tam inane exemplum.

In mentione statuarum est & una non prætereunda, quamquam[a] auctoris incerti, juxta Rostra, Herculis tunicati, Oetæ[b] habitu, Romæ, torva facie, sentienteque suprema in tunica. In hac tres sunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S. C. dedicasse: tertius, T. Septimium Sabinum Ædilem curulem ex privato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæque dignationis simulacrum id fuit.

XX. 9. Nunc revertemur ad differentias æris & 10 mixturas. In Cyprio coronarium tenuatur in laminas taurorumque felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet. Idemque in uncias additis auri scrupulis senis, prætenui pyropi bractea ignescit. Regulare & in aliis fit metallis: itemque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantum, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile adpellatum, quale omne Cyprium est. Sed & in ceteris metallis, cura distat a caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, 20 excoctisque, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ, provinciisque. Sed octonas plumbi libras addunt, & bene recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ adferat, in Gallia maxime sentitur,

a) *licet a.* b) *Eleo b.*

ubi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura nigrum atque fragile conficitur. Praeterea semel recoquunt: quod saepius fecisse, bonitati plurimum confert. Id quoque notasse non ab re est, aes omne frigore magno melius fundi.

Sequens temperatura statuaria est, eademque tabularis, hoc modo: massa proflatur in primis: mox in proflatum additur tertia portio aeris collectanei, hoc est, ex usu coempti. Peculiare in eo condi-
10 mentum adtritu domiti, & consuetudine nitoris veluti mansuefacti. Miscentur & plumbi argentarii pondo duodena ac selibrae, centenis proflati. Adpellatur etiamnum & formalis temperatura aeris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarii vicesima[a]: maximeque ita colorem bibit, quem Graecanicum vocant. Novissima est, quae vocatur ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas aeris additis. Cyprio si addatur plumbum, co-
20 los purpurae fit in statuarum praetextis.

XXI. Æra extersa rubiginem celerius trahunt, quam neglecta, nisi oleo perungantur. Servari ea optime in liquida pice tradunt. Usus aeris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus est, tabulis aereis, in quibus publicae constitutiones inciduntur.

a) *vigesima*.

XXII. 10. Metalla æris multis modis instruunt medicinam, utpote cum ulcera omnia ibi ocyssime sanentur. Maxime tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Namque ut ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis: sic rursus in fornacibus exsistit, aliamque nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu tenuissima parte 10 materiæ, cameris lateribusve fornacum pro quantitate levitatis adplicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, qua flammæ eructantur, adpellata capnitis, exusta, & nimia levitate similis favillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botryitis cognominata: ponderosior hæc priore, levior [a] secuturis. Duo ejus colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorumque medicamentis utilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter gravitatem ad cameras perveni- 20 re non potuit. Hæc dicitur placitis, & in [b] ipsa argumentum [c] planitie, crusta verius, quam pumex, intus varia, ad psoras utilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt ex ea duo alia genera: onychitis extra pæne cærulea, intus onychis [d] maculis similis.

a) *l. porro s.* b) *in* abest. c) *ab argumento*, *c.* absque *planitie*. d) *oniychitæ*.

Ostracitis tota nigra, & e ceteris sordidissima, vulneribus maxime utilis. Omnis autem cadmia in Cypri fornacibus optima, iterumque a medicis coquitur carbone puro, atque ubi in cinerem rediit, exstinguitur vino amineo, quæ ad emplastra præparatur: quæ vero ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusam urunt, ac lavant in mortariis, postea siccant. Nymphodorus lapidem ipsum quam gravissimum spississimumque urit pruna, & exustum Chio
10 vino restinguit, tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluvia macerat, iterumque terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat, nulla dentium offensa. Eadem Iollæ actio: sed quam purissimum lapidem eligit.

XXIII. Cadmiæ effectus siccare, persanare, sistere fluxiones, pterygia & sordes oculorum purgare, scabritiem extenuare, & quidquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem uritur: præterque, albugines oculorum & cicatrices.
20 Ulcera quoque oculorum cum lacte sanat, idque Ægyptii collyrii modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones e melle sumptum. Uritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circumlito spiramento, in caminis, donec vasa ipsa percoquantur. Quidam & salem addunt, alii alumen pro sulphure, alii nihil, sed aceto tantum adspergunt. Ustum teritur mortario Thebaico, aqua

pluvia lavatur, iterumque adjecta largiore teritur, & dum considat, relinquitur; hoc sæpius, donec ad speciem minii redeat. Tunc siccatum in Sole, in ærea pyxide servatur.

XXIV. 11. Et scoria æris simili modo lavatur, minore effectu, quam æs ipsum. Sed & æris flos medicinæ utilis est. Fit ære fuso, & in alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milii squamæ, quas vocant florem. Cadunt autem, cum panes æris aqua refrigerantur rubentque. 10 Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, & sic adulteratur flos, ut squama veneat decussa vi clavis, in quos panes ærei ferruminantur. In Cypri maxime officinis omnia. Differentia hæc est, quod squama excutitur ictibus iisdem panibus: flos cadit sponte.

XXV. Squamæ est alterum genus subtilius, ex summa scilicet lanugine decussum, quod vocant stomoma. Atque hæc omnia medici (quod pace eorum dixisse liceat) ignorant, pars major & nomina: in 20 tantum a conficiendis medicaminibus absunt, quod esse proprium medicinæ solebat. Nunc quoties incidere in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri commentaria, credunt Seplasiæ omnia fraudibus corrumpenti. Jam quidem facta emplastra & collyria mercantur: tabesque mercium, aut fraus Seplasiæ sic

exteritur. Et squama autem & flos uruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lavantur, ut supra, ad eosdem usus: & amplius ad narium carnosa vitia: itemque sedis: & gravitates aurium per fistulas in eas flatu impulsa: & uvas oris, farina admota. Tollit & tonsillas cum melle. Fit & ex candido ære squama longe Cypria inefficacior. Nec non urina pueri prius macerant clavos, panesque. Quidam vero excussam squamam terunt, & aqua plu-
10 via lavant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulsi hemina & illinunt cum polline.

XXVI. Æruginis quoque magnus usus. Sed pluribus fit ea modis. Namque & lapidi[a], ex quo coquitur æs, deraditur: & ære candido perforato, atque in cadis super acetum suspenso, æreo obturatis operculo: multo probatiore, quam si hoc idem squamis fiat. Quidam vasa ipsa candidi æris fictilibus condunt in aceto, raduntque x die. Alii vinaceis contegunt, totidemque post dies radunt. Alii
20 delimatam æris scobem aceto spargunt, versantque spathis sæpius die, donec absumatur. Eamdemque scobem alii terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyssime vero contingit coronariorum recisamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maxime Rhodiam æruginem, alii pumice, aut

a) *N. & e lapide.*

gummi. Præcipue autem fallit atramento sutorio adulterata. Cetera enim dente deprehenduntur, stridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ sincera est, suum colorem retinet: quæ mixta atramento, rubescit. Deprehenditur & papyro, galla prius macerato: nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehenditur & visu, maligne virens. Sed sive sinceram, sive adulteratam, aptissimum est siccatam in patina nova uri & versari, donec favilla fiat: postea teritur & reconditur. 10
Aliqui in crudis fictilibus urunt, donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculum admiscent. Lavatur autem ærugo, sicut cadmia. Vis ejus collyriis oculorum aptissima, delacrymationibus mordendo proficiens. Sed ablui necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat.

XXVII. Hieracium vocatur collyrium, quod ita maxime constat: temperatur autem id Hammoniaci unciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, atramenti sutorii, quod chalcanthum vocant, totidem: 20
misyos vero una, croci sex. Hæc omnia trita aceto Thasio colliguntur in pilulas, excellentis remedii, contra initia glaucomatum & suffusionum, contra caligines, & scabritias, & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplastris miscetur. Oris gingivarumque ulcerationem mirifice emendat, & labiorum ulcera cum oleo.

Quod si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fistularum erodit, vitiorumque, quæ circa sedem, sive per se, sive cum Hammoniaco illita, vel collyrii modo in fistulas adacta. Eademque cum resinæ terebinthinæ tertia parte subacta, lepras tollit.

XXVIII. 12. Est & alterum genus æruginis, quam vocant scoleca: in Cyprio ære hoc, trito alumine & sale, aut nitro pari pondere, cum aceto
10 albo quam acerrimo. Non fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, contrahatque se vermiculorum specie, unde & nomen. Quod vitium ut emendetur, duæ partes, quæ fuere aceti, miscentur urina pueri impubis. Idem autem in medicamentis & santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, ususque utriusque, qui æruginis. Scolecia fit & per se, derasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus.

XXIX. Chalcitin vocant lapidem, ex quo ipsum
20 æs coquitur. Distat a cadmia, quod illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item quod chalcitis friat se statim, mollis natura, ut videatur lanugo concreta. Est & alia distinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris, & misyos & soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum discursu, friabilis,

nec lapidosa. Putant & recentem utiliorem esse, quoniam inveterata sory fiat. Vis ejus ad excrescentia in ulceribus, sanguinem sistere, gingivas, uvam, tonsillas farina compescere. Vulvæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum succo vero porri verendorum additur emplastris. Maceratur autem in fictili ex aceto circumlito fimo diebus XL, & colorem croci trahit. Tunc admixto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, psoricon dictum. Quod si duæ partes chalcitidis tertia cadmiæ temperentur, acrius hoc idem fiet: etiamnum vehementius, si aceto, quam vino temperentur. Tosta vero efficacior fit ad eadem omnia. 10

XXX. Sory Ægyptium maxime laudatur, multum superato Cyprio, Hispaniensi, & Africo: quamquam oculorum quoque curationi quidam utilius Cyprium putant: sed in quacumque natione optimum, cui maximum virus in olfactu, trituque pinguiter nigrescens, & spongiosum. Stomacho res contraria in tantum, ut quibusdam olfactu modo vomitiones moveat. Et Ægyptium quidem tale: alterius nationis contritum splendescit, ut misy, & est lapidosius. Prodest autem & dentium dolori, si contineatur, atque colluat: & oris ulceribus gravibus, quæque serpunt. Uritur carbonibus, ut chalcitis. 20

XXXI. Misy aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flori ejus luteo miscente se ligni

pinei favilla. Revera autem e supradicto fit lapide, concretum natura, discretumque, & optimum in Cypriorum officinis: cujus notæ sunt friati aureæ scintillæ, & cum teratur, arenosa natura, sive terrea, chalcitidi similis. Hoc admiscent, qui aurum purgant. Utilitas ejus infusi cum rosaceo auribus purulentis: & in lana impositi, capitis ulceribus. Extenuat etiam scabritias oculorum inveteratas. Præcipue utile tonsillis, contraque anginas, & sup-
10 purata. Ratio, ut sedecim drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad supradicta utile est. Quoties opus sit molliri vim ejus, mel adspergitur. Erodit & callum fistularum, ex aceto foventium: & collyriis additur. Sistit & sanguinem, ulceraque quæ serpant, quæve putrescant. Absumit & excrescentes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis utile: & feminarum profluvium sistit.

XXXII. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento sutorio. Adpellant enim chal-
20 canthum. Nec ullius æque mira natura est. Fit in Hispaniæ puteis stagnisve, id genus aquæ habentibus. Decoquitur ea, admixta dulci pari mensura, & in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus, vitreis acinis imaginem quamdam uvæ reddit. Exemptum ita siccatur diebus xxx. Color est cæruleus, perquam spectabili nitore, vi-

trumque esse creditur: diluendo fit atramentum tinguendis coriis. Fit & pluribus modis: genere terræ eo in scrobes cavato: quarum e lateribus destillantes hiberno gelu stirias, stalagmian vocant: neque est purius aliud. Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, lonchoton adpellant. Fit & in saxorum catinis, pluvia aqua corrivato limo gelante. Fit & salis modo, flagrantissimo Sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile, aut factitium adpellant hoc: pallidius, 10 & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maxime Cyprium in medicinæ usu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, & [a] naribus instillatum: item stomachum, cum melle aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorum scabritiei dolorive, & caligini, & oris ulceribus. Sistit & sanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit ossa fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in 20 emplastris ad purganda ulcera, & excrescentia ulcerum. Tollit & uvas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quodque ex eo candicat, in eo usu præfertur violaceis, si gravitati aurium per fi-

a) *ac n.*

stulas inspiretur. Vulnera etiam per se illitum sanat, sed tinguit cicatrices. Nuperque inventum, ursorum in arena & leonum ora inspargere illo: tantaque est vis in adstringendo, ut non queant mordere.

XXXIII. 13. Etiamnum in ærariis reperiuntur, quæ vocant pompholygem & spodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur; spodos illota est. Aliqui id, quod sit candidum levissimumque, pom-
10 pholygem dixere: & esse æris & cadmiæ favillam. Spodon nigriorem ponderosioremque esse, derasam parietibus fornacum, mixtis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tangatur lingua, saporem horridum. Convenit oculorum medicamentis, quibuscumque vitiis occurrens, & ad omnia, quæ spodos: hoc solum distat, quod hujus elutior vis est. Additur & in emplastra, quibus lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Utilior ad omnia, quæ vino lota est.

20 XXXIV. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia, & ærario lapide. Levissimum hoc efflatur & ocyus, evolatque e fornacibus, & tectis adhærescit, a fuligine distans candore. Quod minus candidum ex eo, immaturæ fornacis argumentum est: hoc quidam pompholygem vocant. Quod vero rubicundius ex iis invenitur, acriorem vim habet, exulceratque adeo, ut cum lavatur, si oculos

attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcumque genus lavando fit utilius: purgatur ante penna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media vis *ejus* est, quæ vino lavatur. Est aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorum minus apta putatur. Eadem efficacior ulceribus, quæ manant, vel oris, quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur contra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus spodos, quam vocant lauriotin. Utilissima autem oculis adfirmatur, quæ fiat in aurariis: nec in alia parte magis est vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirenda essent metalla, vilissimis rebus utilitates easdem excogitavit.

XXXV. Antispodon vocant cinerem fici arboris, vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleastri, vel cotonei mali, vel lentisci. Item ex moris immaturis, id est, candidis, in Sole arefactis: vel e buxi coma, vel pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, similiter pollere inventum est. Uruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur.

XXXVI. In ærariis officinis & psegma[a] fit, jam

a) *spegma*.

liquato ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatuque accensis: ac repente vehementiori flatu exspuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, esse stratum debet.

XXXVII. Facile ab ea discernitur, quam in iisdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo, quod bis torreatur. Cujus origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex
10 luto cujusdam specus arefacto prius, mox paulatim circumdatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce subsidente. Differentiæ siquidem, quod æs ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. Quidam tradunt in fornacibus globos lapidis, qui coquantur, ferruminari: circa hunc æs fervere, ipsum vero non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, & esse nodum quemdam materiæ. Id quod ex cocto supersit, diphryges vocari. Ratio ejus in medicina simi-
20 lis supra dictis: siccare, & excrescentia consumere, & perpurgare. Probatur lingua, ut eam siccet tactu statim, saporemque æris reddat.

XXXVIII. Unum etiamnum æris miraculum non omittemus. Servilia familia illustris in Fastis, trientem æreum pascit auro & argento, consumentem utrumque. Origo atque natura ejus incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis

ponam.

ponam. „ *Serviliorum* familia habet trientem sa-
„ crum, cui summa cum cura magnificentiaque sa-
„ cra quotannis faciunt: quem ferunt alias crevis-
„ se, alias decrevisse videri, & ex eo aut honorem
„ aut deminutionem [a] familiæ significari “.

XXXIX. 14. Proxime indicari debent metalla ferri, optimo pessimoque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus juvenescere. Hoc exstruimus tecta, cædimus saxa, omnesque ad alios usus ferro utimur. 10 Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solum, sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc vero pennato: quam sceleratissimam humani ingenii fraudem arbitror. Siquidem, ut ocyus mors perveniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennasque ferro dedimus. Quamobrem culpa ejus non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis re- 20 gibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum invenimus, ne ferro nisi in agricultura uterentur. Et cum [b] stilo scribere intutum, ut vetustissimi auctores prodiderunt. Magni Pompeii in tertio Consulatu exstat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis ullum telum esse in Urbe.

a) *diminutionem*. b) *cum* deest.

XL. Et tamen vita ipsa non defuit honorem mitiorem habere ferro quoque. Aristonidas artifex cum exprimere vellet Athamantis furorem, Learcho filio præcipitato, residentem pœnitentia, æs, ferrumque miscuit, ut rubigine ejus per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum exstat Thebis hodierno die. Est in eadem urbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus &
10 Romæ scyphos e ferro dicatos in templo Martis Ultoris. Obstitit eadem naturæ benignitas, exigentis a ferro ipso pœnas rubigine: eademque providentia nihil in rebus mortalibus faciente, quam quod infestissimum mortalitati.

XLI. Ferri metalla ubique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilva gignente: minimaque difficultate cognoscuntur, ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantum quæstio est, aquæ an
20 terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluvio terra, neque aliter ferrum e fornacibus reddit.

Differentia ferri numerosa. Prima in genere terræ cælive. Aliæ molle tantum, plumboque vicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarumque usibus & clavis maxime fugiendum, cui prior ratio convenit. Aliud brevitate sola placet, clavisque caligariis: aliud rubiginem celerius sentit. Stricturæ

vocantur hæ omnes, quod non in aliis metallis, a stringenda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est: nucleusque quidem ferri excoquitur in his ad indurandam aciem: aliquæ modo ad densandas incudes, malleorumve rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi utilior nobilitavit loca gloria ferri, sicut Bilbilin in Hispania & Turiassonem, Comum in Italia, cum ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem ge- 10 neribus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis pellibusque mittunt. Secunda Parthico: neque alia genera ferri ex mera acie temperantur: ceteris enim admiscetur mollior complexus. In nostro orbe aliubi vena bonitatem hanc præstat, ut in Noricis: aliubi factura, ut Sulmone aqua, uti diximus. Quippe cum in exacuendo oleares cotes, aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cum excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, postea in spongias frangi. Tenuiora 20 ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se ulciscitur. Contactum namque eo, celerius subinde rubiginem trahit.

XLII. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiaque, quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinetque longo

tempore, aliud adprehendens ferrum, ut anulorum catena spectetur interdum: quod imperitum vulgus adpellat ferrum vivum, vulneraque tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nascitur, non ille magnes verus caute continua, sed sparsa bullatione, ita adpellant: nescio an vitro fundendo perinde utilis: nondum enim expertus est quisquam: ferrum utique inficit eadem vi. Magnete lapide Dinochares architectus Alexandriæ Arsinoes templum con-
10 camerare inchoaverat, ut in eo simulacrum ejus e ferro pendere in aere videretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolemæi, qui id sorori suæ jusserat fieri.

XLIII. 15. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus adluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, ut in ambitu Oceani diximus. Ferrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile tundendo, ne-
20 que antequam albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri simile. A rubigine vindicatur cerussa, & gypso, & liquida pice. Hæc est temperatura a Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et exstare ferream catenam apud Euphratem amnem, in urbe, quæ Zeugma adpellatur, qua Alexander Magnus ibi junxerat pontem, cujus anulos, qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus.

XLIV. Medicina e ferro est & alia, quam secandi. Namque circumscribi circulos, terve circumláto mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & præfixisse in limine e sepulcro evulsos clavos adversus nocturnas lymphationes. Pungique leviter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorumque subitos, qui punctionem adferant. Quædam ustione sanantur: privatim vero canis rabidi morsus. Quippe etiam prævalente morbo, expavescentesque po- 10 tum, usta plaga illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua,[a] multis vitiis, privatim vero dysentericis.

XLV. Est & rubigo ipsa in remediis, & sic Telephum proditur sanasse Achilles, sive id ærea, sive ferrea cuspide fecit. Ita certe pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clavis veteribus. Potentia ejus ligare, siccare, sistere. Emendat alopecias illita. Utuntur & ad scabritias genarum, pusulasque totius corporis, 20 cum cera & oleo myrteo: ad ignes vero sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia, in linteolis. Sistit & feminarum profluvia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha subacta, & condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita lenit.

a) *in m.*

XLVI. Squama quoque ferri in usu est ex acie, aut mucronibus, maxime simili, sed acriore vi, quam rubigo: quamobrem & contra epiphoras oculorum adsumitur. Sanguinemque sistit, cum vulnera maxime ferro fiant. Sistit & feminarum profluvia. Imponitur & contra lienum vitia. Hæmorrhoidas compescit, ulcerumque serpentia. Et genis prodest, farinæ modo adspersa paulisper. Præcipua tamen commendatio ejus in hygremplastro ad purganda
10 vulnera fistulasque, & omne [a] callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: Picis oboli sex, Cimoliæ cretæ drachmæ duæ [b]: æris tusi drachmæ duæ: squamæ ferreæ, totidem: ceræ, sex: olei sextarius. His adjicitur, cum sunt repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

XLVII. 16. Sequitur natura plumbi. Cujus duo genera, nigrum, atque candidum. Pretiosissimum candidum, a Græcis adpellatum cassiteron, fabuloseque narratum in insulas Atlantici maris peti, vi-
20 tilibusque navigiis circumsutis corio advehi. Nunc certum est, in Lusitania gigni, & in Gallæcia: summa tellure arenosa, & coloris nigri: pondere tantum ea deprehenditur. Interveniunt & minuti calculi, maxime torrentibus siccatis. Lavant eas arenas metallici, & quod subsedit [c], coquunt in for-

a) *omnem*. b) *sex*. c) *subsidit*.

nacibus. Invenitur & in aurariis metallis, quæ alutia [a] vocant: aqua immissa eluente calculos nigros paulum candore variatos, quibus eadem gravitas, quæ auro: & ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo: postea caminis separantur, conflatique in album plumbum resolvuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, cum vicina Cantabria nigro tantum abundet: nec ex albo argentum, cum fiat ex nigro. Jungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne 10 album quidem secum sine nigro. Album habuit auctoritatem & Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictum.

Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua provenit vena, nec quidquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Ejus, qui primus fluit, in fornacibus liquor, stannum adpellatur: qui secundus, argentum: quod remansit in fornacibus, galena, quæ est tertia portio additæ venæ. Hæc rursus conflata, dat nigrum 20 plumbum deductis partibus non [b] duabus.

XLVIII. 17. Stannum illitum æneis vasis, saporem gratiorem facit, & compescit æruginis virus: mirumque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, ut diximus, Brundisii temperaban-

a) *aluta*. b) *non* abest.

tur, donec argenteis uti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur stannum addita æris candidi tertia portione in plumbum album. Fit & alio modo: mixtis albi plumbi nigrique libris. Hoc nunc aliqui argentarium adpellant. Iidem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones sunt, & tertia albi. Pretium ejus in libras, x, x. Hoc fistulæ solidantur. Improbiores ad tertiarum additis æquis partibus albi, argentarium vocant: & eo quæ volunt in-
10 coquunt. Pretia hujus faciunt in pondo c, lx, x. Albo per se sincero pretia sunt x, x, nigro, *septem*. Albi natura plus aridi habet: contraque, nigri tota humida est. Ideo album nulli rei sine mixtura utile est. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam prius liquescit argentum. Confirmant, quod si minus albo nigri quam satis sit, misceatur, erodi ab eo argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum invento, ita ut vix discerni possit ab argento, eaque incoctilia vocant. Deinde & argentum
20 incoquere simili modo cœpere equorum maxime ornamentis, jumentorum jugis, in Alesia[a] oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & esseda, & vehicula, & petorita exornare: similique modo ad aurea quoque, non modo argentea staticula inanis luxuria pervenit: quæque in scyphis cer-

a) *Alexia.*

ni prodigium erat, *hæc* in vehiculis adteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, ut liquefactum pondere videatur, non calore, rupisse. India neque æs neque plumbum habet, gemmisque suis ac margaritis hæc permutat.

XLIX. Nigro plumbo ad fistulas laminasque utimur, laboriosius in Hispania eruto, totasque per Gallias: sed in Britannia summo terræ corio adeo large, ut lex ultro dicatur, „ ne plus certo modo „ fiat ". Nigri generibus hæc sunt nomina: Ove- 10 tanum, Caprariense, Oleastrense. Nec differentia ulla scoriæ, modo sit excocta diligenter. Mirumque in his solis metallis, quod derelicta fertilius revivescunt. Hoc videtur facere laxatis spiramentis ad satietatem infusus aer, æque ut feminas quasdam fecundiores facere abortus. Nuper id compertum in Bætica Santarensi metallo, quod locari solitum x, cc M annuis, postquam obliteratum erat, CCLV locatum est. Simili modo Antonianum in eadem provincia pari locatione pervenit ad pondo cccc[a] vecti- 20 galis. Aqua addita non liquescere vasa e plumbo constat: eadem, si[b] in aqua calculus æreusve quadrans addatur, peruri.

L. 18. In medicina per se plumbi usus est cicatrices reprimere: adalligatisque lumborum & re-

a) cccc *v. Et mirum, aqua a.* b) *si* legitur ante *addatur*, postque illud, *vas p.*

num parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Visaque in quiete Venerea sponte naturæ erumpentia usque in morbi genus, his laminis Calvus Orator cohibuisse traditur, viresque corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita Diis placuit) Princeps, lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstravit rationem. Coquitur ad medicinæ usus, patinis fictilibus, substrato sulphuris minuto, lami-
10 nis impositis tenuibus, opertisque sulphure & ferro mixtis. Cum coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus convenit: alioqui plumbi fornacium halitus noxius sentitur, & pestilens, & canibus ocyssime: omnium vero metallorum, muscis & culicibus: quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent: alii cerussam potius, quam sulphur. Fit & lotura plurimi usus in medicina, cum se ipso teritur in mortariis plumbeis addita aqua
20 cælesti, donec crassescat. Postea supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit, siccatum dividitur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscent: alii vero acetum, alii vinum, alii adipem, alii rosam. Quidam in mortario lapideo, & maxime Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt: candidiusque fit ita medicamentum. Id autem, quod ustum est

plumbum, lavatur, & teritur, ut cadmia. Potest adstringere, sistere, contrahere cicatrices. Usus enim ex eodem, & in oculorum medicamentis, & maxime contra procidentiam eorum, & inanitatem ulcerum, excrescentiave, rimasque sedis, aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maxime lotura plumbi facit: cinis autem usti ad ulcera serpentia, aut sordida: eademque, quæ chartis, ratio profectus. Uritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure, versatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alii limatam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerussam miscent pari mensura, aut hordeum, teruntque, ut in crudo dictum est, & præferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio.

LI. Scoria quoque plumbi in usu est, optimaque, quæ ad luteum maxime colorem accedit, sine plumbi reliquiis, aut sulphuris specie, & terra carens. Lavatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, idque sæpius, usque dum subsidat, quod utilissimum est: eosdemque effectus habet, quos plumbum, sed acriores. Mirari succurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excrementorumque fœditate intentata tot modis.

LII. Fit & spodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lavatur in linteis raris aqua cælesti, separaturque terrenum transfusione, cribratumque teritur. Quidam pulverem pennis detergere malunt, ac terere in vino odorato.

LIII. Est & molybdæna, quam alio loco galenam vocavimus, vena argenti plumbique communis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoque minus plumbosa, friabilis, & modice gravis.
10 Cocta cum oleo, jocineris colorem trahit. Adhærescit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatissima, quæ in Zephyrio fiat. Probantur minime terrenæ, minimeque lapidosæ: coquuntur lavanturque scoriæ modo. Usus in liparas, ad lenienda refrigerandaque ulcera: emplastrisque, quæ non adligantur: sed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimisque partibus. Compositio ejus est libris tribus, & ceræ libra una, olei tribus heminis, quod in senili cor-
20 pore cum fracibus additur. Temperatur & cum spuma argenti, & scoria plumbi, ad dysenteriam, & tenesmum, fovendo calida.

LIV. Psimmythium quoque, hoc est, cerussam, plumbariæ dant officinæ. Laudatissimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque ita destillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum, arefactum

molitur & cribratur, iterumque aceto mixto in pastillos dividitur, & in Sole siccatur æstate. Fit & alio modo: addito in urceos aceti plumbo, obturatos per dies decem, derasoque ceu situ, ac rursus rejecto, donec deficiat materia. Quod derasum est, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, misceturque rudiculis, donec rubescat, & simile sandaracæ [a] fiat. Dein lavatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur similiter postea, & in pastillos dividitur. Vis ejus eadem, quæ supra 10 dictis: levissima tantum ex omnibus: præterque ad candorem feminarum adhibetur [b]. Est autem letalis potus, sicut spumæ argenti. Postea cerussa ipsa si coquatur, rufescit.

LV. Sandaracæ quoque propemodum dicta natura est. Invenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis: melior quo magis rufa, quoque magis virus redolens, ac pura, friabilisque. Valet purgare, sistere, excalfacere, perrodere. Summa ejus dos septica. Explet alopecias ex aceto illita. Addi- 20 tur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle sumpta. Suspiriosis tussientibusque jucunde medetur, cum resina terebinthina in cibo sumpta. Suffita quoque cum cedro, ipso nidore iisdem medetur.

a) *sandarachæ*, & sic alibi. b) *adhibetur* deest.

LVI. Et arrenicum[a] ex eadem est materia. Quod optimum, coloris etiam in auro excellentis[b]: quod vero pallidius aut sandaracæ simile est, deterius existimatur. Est & tertium genus, quo miscetur 5 aureus color sandaracæ. Utraque hæc squamosa. Illud vero siccum, purumque, gracili venarum discursu fissile. Vis eadem quæ supra, sed acrior. Itaque & causticis additur, & psilothris. Tollit & pterygia digitorum, carnesque narium, & condylomata, & quidquid excrescit. Torretur, ut validius prosit, in nova testa, donec mutet colorem.

FINIS TOMI SEPTIMI.

a) *arsenicum.* b) *auro, excellentius.*

N O T Æ

IN LIBRUM XXIX.

Pag. 1, lin. 2 *Instantium ac præteritorum.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Sic quoque Cl. Rezzonicus ex Ambrosian. Mox: *Nullis ante hæc.* Mss. Reg. 1, Ambrosian. editio princeps, & Cl. Rezzonicus.

Ib. 8 *Qui hæc noscant.* Mss. Reg. Ambrosian. editio princeps & Cl. Rezzonicus.

2, 20 *Clinice vocatur.* Sic dicta medicina, quod ἐν κλίνῃ, in lecto, invisuntur curanturque ægri. Mox: *Instituit quam vocant Iatralepticen.* Ms. Reg. 2, & editio princeps. Iatraleptice autem medicina est, quæ unguentis & perfrictionibus medetur. Porro: *Et unctoribus.* Male Ms. Reg. 2, *& ultoribus.* Editio princeps, *auctoribus.* In Ms. Reg. 5, & recentioribus editionibus, *reunctoribus.* Tum: *Ac mediastinis.* Mediastini, ex Nonio sunt balneatores.

3, 2 *Centum talentis.* Vel sunt talenta Syriaca, vel Attica, quæ a Syriacis pretio longe distant.

Ib. 13 *Ut retulimus.* Libr. XXVI, sect. 7, & 8. Mox: *Themison.* Is fuit auctor sectæ Methodicorum. De eo Juvenalis, Satyr. X, 221,

Quot Themison ægros autumno occiderit uno.

4, 1 *Vectius Valens.* De eo vide Tacitum, Annal. XI, 31, & 35.

Ib. 5 *Ad Thessalum.* Thessalus, Trallianus, Methodicorum sectam renovavit & propagavit.

Ib. 10 *Iatronicen.* Medicorum victorem. Mox: *Arte geminata.* Inde illi medici appellabantur ἰατρομαθηματικοὶ.

Ib. 16 *Mœnibusque aliis.* Aliorum oppidorum mœnibus.

Ib. 23 *Annæi Senecæ adstipulatio.* Vide Senecam, Epist. 53, & 83.

5, 5 *Interpolis.* Hominibus, qui omnia interpolant & immutant.

Ib. 17 *M. Livio Coss.* Bene Ms. Reg. 1. Male Ms. Reg. 2, editio princeps & eruditus Harduinus in altera sua editione

L. Livio. M. Livius Salinator & L. Æmilius Paulus Consules fuere anno Urbis conditæ DXXXV. Mox: *Vulnerarium*. Vulneribus curandis.

6, 4 *Vincam*. Evincam & demonstrabo.

Ib. 11 *Quam alios opicos*. Opici dicuntur rudes & impoliti.

7, 1 *Excepisse medicos*. Nominatim appellasse medicos cum ceteris Græcis Italia pellendos.

Ib. 22 *Arcessitur*. Mss. Reg. 1, & 2, & editio princeps. *Accersitur*, Hard.

8, 10 *Eudemi in Livia*. Eudemus, amicus ac medicus Liviæ, Drusi uxoris, a Sejano corruptæ, & in conscientiam criminis adscitus. Vide Tacitum Annal. IV, 3, & 11. Mox: *Valentis, in qua dictum est regina*. Vectii Valentis, dicti in Messalina, supra sect. 5.

Ib. 19 *Pretia summittunt*. Pretia minuunt.

9, 8 *Externa pretia*. Externarum medicinarum pretia. Vide supra Libr. XXIV, sect. 1.

Ib. 19 *Vulgo, pro cinnabari Indica*. Vide infra Libr. XXXIII, sect. 38, & 39.

10, 8 *Pectines in feminis*. Pili feminarum a medicis publicati.

Ib. 19 *Virgilio*. Virgil. Georgic. I, 186, & IV, 243. Mox: *Homero*. Homer. Iliad. ρ′. vers. 570.

11, 3 *Ex cinere phœnicis*. Fabulas phœnicis vidimus supra Libr. X, sect. 2.

12, 18 *In labellis*. In vasculis. Mox: *Reponunt*. Recondunt. Porro: *Genas purgat*. Genæ sunt palpebræ; ut jam supra monui.

13, 10 *Genarumque callum*. Palpebrarum callum. Mox: *Duris genis*. Duris palpebris, angulis oculorum scabiosis & lacrymantibus.

Ib. 22 *Cæcis doloribus*. Doloribus internarum partium, & quorum causæ ignotæ.

14, 4 *Lanæ habent & cum ovis*. Idem habet Plinius Valerianus, I, 14. *Lana carminata cum albo ovi, & thuris polline, fronti applicatur contra epiphoras oculorum*. Epiphora est catarrhi species in angulis oculorum. Mox: *Radicula*. De radicula herba, qua lavantur lanæ, dictum supra Libr. XIX, sect. 18.

16, 4 *Sitista*. Quasi altilia, σιτιστά.

17, 21 *Rhum diximus*. Supra Libr. XXIV, sect. 54.

18, 10 *Sibilis id dicunt in sublime jactari*. Is a Druidis acceptum videtur ex reconditiore Ægyptiorum doctrina, apud quos serpentes bicornes, ovum apprehendentes ore, gene-

generationis rerum omnium symbolum erant; & ovum, mundi figura. Vide gemmas apud Cl. Gori, Museum Florentinum, Tom. II, Tabul. XXIII.

Ib. 18 *Id ovum mali orbiculati*. Videtur Druidas credulæ multitudini echinitas pro anguinis ovis vendidisse.

19, 5 *Commagenorum clarissimæ rei*. Est unguentum medicamentumque Commagenum. Mox: *Herba, quæ Commagene*. Herba Commagene aliis creditur esse nardus Indica, vel spica nardi, de qua dictum supra Libr. XII, sect. 26. Aliis vero est cinnamum comacum, de quo etiam supra Libr. XII, sect. 63.

Ib. 11 *Acopis curantur*. De acopis dixi supra.

Ib. 19 *Anser corvusque*. De hoc corvi morbo dictum supra Libr. X, sect. 15. Mox: *De anserum honore — diximus*. Supra Libr. X, sect. 26.

Ib. 24 *Juventatis & Summani*. Prope Capitolium in VIII regione Urbis fuere ædes Juventatis, seu Juventæ, & Summani, seu Summi Dei Manium.

20, 4 *Genitæ Manæ*. Genita Mana Dea erat, quæ menstruis feminarum præerat.

Ib. 15 *Siderum, ut diximus*. Supra Libr. II, sect. 41, & Libr. XI, sect. 74.

21, 26 *Vincatur aspidum*. Quoniam vincit soporem, quem aspidum vis solet adferre.

22, 1 *Fistulæ imposuere*. Fistulæ veretri. Sic Marcellus Empiricus Cap. 26. *Cimex foraminibus veretrorum confricatus dolores vesicæ penitus tollit*.

Ib. 15 LXXXIII *vitæ anno*. Ita Mss. Reg. Colb. & editio princeps.

23, 8 *Primum spondylum*. Primum spinæ articulum, qua cervici committitur.

Ib. 23 *Ajunt enim præcanere*. Ajunt viperam tum recanere; seu incantationem repellere.

24, 3 *Ternis digitis utrimque amputatis*. Adhuc in Pharmacopæa Persica ferme quatuor digiti utrimque amputantur, ne noceat, quæ in iis partibus est, malignitas. Persæ autem viperas eligunt feminas, juvenes, & gracilentas, quæ aquatica loca non incolant: statim quoque eas occidunt, ne, si serventur, agitatione se crucient & macilescant. Plura vide apud P. Angelum de S. Josepho, *Pharmacopæa Persica*, pag. 245. De viperis agit adhuc Plinius infra sect. 38.

Ib. 6 *Addita similagine*. Quadruplam panis candidissimi &

antea tosti partem addunt Persæ, teste eodem Patre Angelo de S. Josepho.

Ib. 24 *Anguis Æsculapius — Romam advectus est*. Anno Urbis conditæ CCCCLXXVIII.

25, 2 *Hydri vocantur*. Sunt boæ serpentes, de quibus plura dicam infra sect. 38.

Ib. 5 *Stellionum veneno*. Stelliones illi lacertæ venenatæ. Alii enim sunt sine veneno.

Ib. 12 *Salamandræ*. Frequentes sunt in Neustria salamandræ. De salamandra ejusque veneno vide eruditos Academicos Parisienses, *Mémoires pour servir à l'Histoire des Animaux*, Tom. III, part. 3, pag. 77, & seqq. Magis nocet saliva, quam morsu.

26, 10 *E volucribus*. Mss. Reg. 1, & 2. *Ex v.* Hard.

Ib. 16 *Ut tepebunt*. Mss. Reg. & editio princeps.

27, 13 *E ramentis*. Ita editio princeps; idemque suadet Ms. Reg. 2. At in Mss. Reg. 1, & 5 *e sarmentis*. Ramenta auri sæpe memorat Plinius.

28, 11 *Phalangium*. Ad araneas pertinent phalangia. Inter araneas autem adnumeratur & tarantula, inter Italos celebratissima. At nec nota fuisse videtur Plinii temporibus, nec ad Plinii phalangium est referenda.

Ib. 14 *Albis intercursantibus guttis*. Bene editio princeps. In Mss. Reg. 1, & 2 *albis guttis*. In Mss. Reg. 5 *albis respersus guttis*. Unde recentiores editiones, *albis incursantibus respersum guttis*.

Ib. 21 *Tertium genus —— araneus lanuginosus*. Tales sunt multi aranei lanuginosi.

29, 2 *Atocio*. Atocium medicamentum est ad sterilitatem inducendam. Mox: *Tali venia indiget*. Nos meliora docuit religio. Christiane vereque dixit Tertullianus, Apologetic. Cap. 8. *Homicidio semel interdicto, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissolvere non licet. Festinatio est homicidii, prohibere nasci: nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet: homo est, & qui est futurus, & fructus omnis jam in semine est*. Porro: *Vocatur & rhagion*. Græcis ῥάγιον est parvus acinus.

Ib. 7 *Urina similis*. Urina demorsi hominis plena est filis araneosis.

Ib. 11 *Vomitus araneosos*. Vomitus filis araneosis implexos.

Ib. ult. *In serpentibus dictum est*. Supra sect. 16.

30, 16 *In Italia non nascitur*. Nec in Gallia reliquaque Europæ

31, 10 *Attelebos vocant*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 16 *Diximus resistere*. Supra sect. 23.

32, 12 *Per linteolum vaporentur*. Vapore aceti ferventis necentur.

Ib. 19 *In auctione regia*. Cum Cato vendidit bona Ptolemæi, regis Cypri. Vide Plutarchum in Catone, pag. 777.

Ib. 22 *Sestertiis* xxx. Maximo sane pretio, cum id videatur fuisse in singulas libras. Mox: *Diximus & mellis*. Supra Libr. XXI, sect. 44.

33, 1 *In canis rabiosi morsu*. Veteribus omnibus remediis remedium certius in frictionibus mercurialibus reperit Cl. Dusault, medicus Burdigalensis; multisque experimentis apud Indos etiam in confirmata rabie comprobavit Frater du Choisel. *Nouvelle méthode sûre, courte & facile, pour le traitement des personnes attaquées de la rage*. Paris. Guérin. 1756 in-12.

34, 19 *Veneficiis ex mustela*. Venenis ex mustelæ felle paratis. Vide supra sect. 16.

35, 8 *Anatum Ponticarum*. Quæ veneno vivunt, & in antidotis valent. Vide supra Libr. XXV, sect. 3.

Ib. 21 *Muscerdas*. Muscerda, stercus muris; ut apud Festum sucerda, suis.

36, 3 *Deo quem Myiodem*. De Deo Myiode, vel Myagro, jam dictum supra Libr. X, sect. 40. Olympiæ apud Eleos fiebat id sacrum.

Ib. 13 *In hystrice*. Hystrix, est silvestre herinaceorum genus, de quo dictum supra Libr. VIII, sect. 53. *Amplior* enim, in medicis usibus, *potentia est feris ejusdem generis*, ut jam monuit Plinius, sect. 42. Mox: *Lacertæ quoque, ut docuimus*. Supra sect. 31.

37, 15 *Nondum peractæ*. Nondum plane conformatæ, & sine testa.

38, 5 *Vulneribus tonstrinarum*. Vulneribus quæ tondendo & radendo fiunt in tonsorum officinis. Aranei tela adhuc utimur in his aliisque id genus vulneribus.

Ib. 13 *Palpebras gignere*. Pilos palpebrarum genarumve gignere.

Ib. 18 *Ad crassitudinem acopi*. Acopum, est medicamentum, quo confricantur membra itinerum lassitudine vexata.

Ib. 25 *Glaucomata*. Glaucoma, morbus est oculorum, mutatioque humoris crystallini in glaucum colorem, humore per exsiccationem condensato.

39, 1 *Noctuarum est id genus*. De eo dictum supra Libr. X, sect. 33.

Ib. 9 *Adeps soricis combusti*. Ita quidem libri omnes scripti & editi. Videtur tamen emendandum, ut conjicere est ex sequentibus, *adeps soricis cum stibi*. Quod jam monuit eruditus Harduinus. Mox: *Dicemus in metallis*. De stibi vide infra Libr. XXXIII, sect. 33.

Ib. 14 *Solatis, id est, Sole correptis*. Nos nunc dicimus, *i colpi di sole*; de quibus Celsus, I, 3. *Si quis exustus in Sole est, huic in balneum protinus eundum est, perfundendumque oleo corpus & caput: deinde in solium bene calidum descendendum est, tum multa aqua per caput infundenda, prius calida, deinde frigida*. Simpliciter & utiliter nos loco solato inversam applicamus aquæ lagenam. Mox: *Manna una*. Mica una.

40, 5 *Donec liquescat: mox quatuor digitorum*. Bene Ms. Reg. 2, & editio princeps. Vide quæ jam dixi supra de viperis, Cap. 4.

Ib. 18 *Boæ quoque*. Festo teste, *boa serpens est, aquatilis quem Græci ὕδρον vocant; a qua icti obturgescunt*.

Ib. 21 *Aquilæ, quam diximus*. Supra Libr. X, sect. 3.

41, 11 *Invidentes hominum utilitatibus*. Ad tollendas nempe oculorum albugines. Et juxta Sextum Platonicum, II, 7. *Pavonis fimus potatus, caducos mirabiliter sanat*.

Ib. 17 *Postea œsypo*. De œsypo dictum supra sect. 10.

42, 3 *Ut in capris diximus*. Supra Libr. XXVIII, sect. 47.

Ib. 8 *Fimum cenchridis*. Cenchris est tinnunculus. Vide supra Libr. X, sect. 52.

Ib. 21 *Lapillos, qui vocantur cinædia*. Ita dicti sunt hi lapilli a piscibus cinædis, de quibus infra Libr. XXXII, sect. 53. Memorantur adhuc hi lapilli infra Libr. XXXVII, sect. 56.

43, 7 *Punctu erutis*. Non ut penitus eruantur oculi, sed ut mustelæ excæcentur.

Ib. 12 *Aranei muscarii*. Araneus est, qui telas capiendis muscis tendit.

44, 16 *Strigili*. Strigil, instrumentum erat una parte conchatum, altera fistulosum, quo succi in aurem immittebantur.

Ib. 24 *Millepeda*. Millepeda, animal pilosum, multis pedibus arcuatim repens, quod & eruca appellatur. Millepeda autem, tactu se contrahens, oniscon Græci vocant, alii tylon. Hæc non satis distinxit Plinius. Crediderim hic non agi de eruca, sed de onisco tantum.

45, 5 *Sepa Græci vocant*. Seps illa, seu scolopendra, tarde movetur & segniter. Eam inter plantas tithymali deprehendit & observavit Constantinus in Lexico. Venenata est; ejusque venenum, quod morsu infligit, putredinem parit.

Ib. 17 *Gryllus*. Est gryllus domesticus.

Ib. 26 *Blattæ*. Blatta ad insecta coleoptera pertinet.

46, 10 *Alterum genus mylœcon*. Est blatta molendinaria, Linn. Mox: *Tertium genus*. Est blatta fœtida, Linn.

IN LIBRUM XXX.

Pag. 49, lin. 16 *Zoroastrem*. Ea est magiæ natura, ut ad antiquissimas hominum ætates pertineat. At quis sit ille Zoroastres, quando prodierit, incompertum. Cl. Anquetil Zoroastris cujusdam scripta edidit, quæ ad antiquissimum Zoroastrem non pertinent, nec magiam illustrant. Mox: *Azonacem*. Ita Ms. Reg. 1.

50, 2 *Apusorum*. Ita Mss. Reg. 1, & 2. In Ms. Reg. 5, & editione principe, *Apulorum*.

Ib. 12 *Telmessum*. De Telmesso urbe dictum supra Libr. V, sect. 28. Ibi celeberrima fuit Aruspicum disciplina, ut tradit Cicero Libr. I, de Divinat. num. 91. Mox: *Thessalas matres*. Sagarum & veneficarum artibus famosas.

Ib. 17 *Achillis populis*. Thessalis, quibus imperavit Achilles.

Ib. 21 *E propinquo*. E Thracia, Orphei patria.

52, 3 *A ccc Urbis nostræ anno*. Rotunde dictum. Cœpit enim bellum Peloponnesiacum anno Urbis conditæ cccxxiii. Mox: *A Mose & Janne & Lotape ac Judæis*. Ita, & totidem literis Ms. Reg. 1. Tantum pro *Janne* habet *Janna*. Ms. Reg. 5, habet quoque *Lotape ac Judæis*. In editione principe *Jane & Jorapata*. Patet hic agi de Janne, qui cum Mambre Mosi restitit, ut videre est apud D. Paulum Ep. II, ad Timotheum, III, 8. Male emendatum in plurimis Plinii editionibus, *Jamne & Jotape Judæis*. Pessime eruditus Harduinus in altera sua editione, *etiamnum & Lotapea Judæis*. Miror quoque eum testari se in his secutum esse Mss. codices & vetustissimas editiones. Minime autem mirum est Mosem a Plinio inter Magos recenseri. Quam ignari fuerint Romani rerum Mosaicarum ac Judaicarum demonstravi in Notis & Dissertationibus ad Tacitum Hist. V, 3.

Ib. 6 *Recentior est Cypria*. Hæc sane dicta sunt de sacerdotibus Paphiæ Veneris, cujus cultus multa magiæ veteris arcana complectebatur.

Ib. 13 *Quæ priore volumine*. Supra Libr. XXVIII, sect. 4.

Ib. 19 *Tiberii Cæsaris Principatus*. Maxime Tiberii Claudii Principis; ut videre est apud Suetonium in Claud. Cap. 25.

53, 17 *Aliaque non patiente mundo*. Aliaque, quæ mundus pati non poterat.

54, 18 *Cynocephaliam herbam — osyrites*. Est antirrhinum, de quo jam dictum supra Libr. XXV, sect. 80.

55, 7 *Dente talpæ — sanari dentium dolores*. Novi, qui, suffocata in manu talpa, dentium dolores sanarent.

Ib. 12 *Orbitis (ut diximus)*. Supra Libr. XXIX, sect. 27.

Ib. 19 *Item enhydridis*. De enhydride agitur adhuc infra Libr. XXXII, sect. 26. Ejus imaginem vide in Musivo Prænestino, cum nomine ΕΝΥΔΡΙϹ.

56, 12 *Is quoque vermiculus*. De eo jam dictum supra Libr. XXV, sect. 108. Labrum Veneris est dipsacus silvestris, qui differt a dipsaco sativo, quod silvestri aculei sint molles & sursum recti, sativo duri & inferne recurvi. Mox: *Nam crucæ brassicæ, ejus contactu*. Vel *ejus* redundat, vel intelligendum, quod ad erucam pertinet, dentes ejus contactu cadunt.

57, 17 *Marathri radices*. De marathro, sive feniculo, dixi supra Libr. VIII, sect. 41.

58, 12 *Smectica vi*. Abstergendi & purgandi vi; a verbo σμήχω, detergo.

Ib. 15 *Buprestis animal*. Proscarabæus est e genere cantharidum, de quo jam dictum supra Libr. XXII, sect. 36. Tanta est acrimonia, ut intus exulceret.

Ib. 20 *Septica vi, ut supra dictum est*. Libr. XIX, sect. 30. Mox: *Quam herbam esse diximus*. Lib. XXII, sect. 21.

59, 1 *Gravedinem*. Gravedo illa, Græcis κορύζα.

Ib. 4 *Uva succo cochleæ*. Uva mitigatur succo cochleæ.

Ib. 12 *Demptoque tantum terreno*. Dempta tantum terra, quæ iis adhæret. Mox: *Astypalæicas*. Astypalæicæ vocantur cochleæ ab Astypalæa insula. De iis dictum supra Libr. VIII, sect. 59.

Ib. 18 *Cinere hirundinis*. Cinere quoque hirundinis gargarizant & illinunt Persæ; ut videre est in Pharmacopæa Persica, pag. 83.

60, 7 *Millepedam*. De hac millepedæ medicina Plinius Valerianus, I, 52. *Millepedæ, numero viginti & una, tritæ*

in aquæ mulsæ hemina, aut aceti, melle addito, decoquuntur, donec lentescat totum quod coquitur, & sic imponitur.

Ib. 10 *Nihil prosint.* Immo, si dentes tetigerint, eos nigrificant, teste Marcello Empirico, Cap. 35. Vide & infra Plinium, sect. 16.

Ib. 15 *Surculus viticis.* De vitice dictum supra Lib. XXIV, sect. 38.

61, 7 *Triduo non abluunt.* Ut magis vis penetret. Idem observant, qui intra digitos labri Venerei vermiculos conterunt ad sanandos dentium dolores, vel talpas in manu suffocant.

Ib. 11 *Pyxide stannea.* Condunt pyxide stannea, ut adserventur.

Ib. 14 *Tauri vocantur scarabæi terrestres.* Hi sunt scarabæus bicornis, nec confundendi cum scarabæo lucano. De quo dictum supra Libr. XI, sect. 34.

Ib. 19 *In gryllis retulimus.* Supra sect. 11.

Ib. 23 *Circumcidunt, ut diximus.* Ternis utrimque, a cauda nempe & capite, digitis amputatis, ut dictum est Libr. XXIX, sect. 21. Mox: *Cinerem eum dant.* Ms. Reg. 2.

62, 19 *Melitæos vocamus.* A Melita insula Illyrici. Vide supra Libr. III, sect. 30. Mox: *Transire morbos.* Mss. Reg. & ed. pr.

63, 10 *Solitanæ.* De his jam dictum supra Libr. IX, sect. 82.

Ib. 20 *Aceratæ vocantur.* Cochleæ sunt perfectæ, & penitus peractæ, ἀκήρατοι. Alias nudas & nondum peractas vidimus supra Libr. XXIX, sect. 36.

65, 7 *Pecudis lien.* Ovis lien.

Ib. 10 *Tectorio includi.* In pariete cubiculi dormitorii, calce vel gypso, includi.

Ib. 21 *Araneus — qui lycos vocatur.* Est araneus lupus, de quo dictum supra Libr. XI, sect. 28. At cum Dioscorides 68, dicat *araneum, quem raptorem, aut lupum, alii nominant, cum emplastro subactum,* ἀράχνη ... συμμαλαχθεῖσα σπληνίῳ, *& linteolo inductum, ac fronti, aut temporibus, impositum, tertianas febres sanare.* Forte Plinius σπλήνιον, emplastrum, pro splene lieneve, accepit. Certe, ut multis experimentis certum scio, araneis magna vis est adversus tertianas aliasque febres. Immo & gravissimæ febres pilulis telæ aranearum mirum in modum sunt sanatæ.

66, 7 *In aversum a suffragine.* In partem aversam a flexu pedum.

Ib. 10 *Quam oniscon adpellavimus*. Supra Libr. XXIX, sect. 39.
Ib. ult. *Cochleæ nudæ, de quibus diximus*. Supra Libr. XXIX, sect. 36.
67, 3 *Ex eo cinere*. Mss. Reg. 1, & 2.
Ib. 6 *Infundunt*. Clystere immittunt. Mox: *Si major fluxis sit*. Si sit major alvi fluxus.
Ib. 10 *Illinitur*. Ventri illinitur.
Ib. 19 *In quo apes sint immortuæ*. Mss. Reg. 1, & 2. Mox: *Vitium ileos*. Morbus est intestini tenuioris; de quo vide Celsum II, 8, & IV, 13.
Ib. 23 *Diximus in suspiriosis*. Supra sect. 16.
68, 6 *Ossifragi*. De ossifrago dictum Libr. X, sect. 8.
Ib. 19 *Ave galerita*. De hac vide supra Libr. X, sect. 70. XI, sect. 44.
69, 15 *Aquam per pedes fluentem*. Si quis sustineat bibere aquam, qua pedes laverit. Mox: *Illinere ventrem*. Mss. Reg. 1, & 2.
70, ult. *Pompholygem*. De Pompholyge vide infra Libr. XXXIV, sect. 33.
71, 5 *Procidentia ibi*. In ano sedeve procidentia.
Ib. 8 *Et anserinus*. Videtur emendandum, *adeps anserinus*; ut jam monuit eruditus Harduinus. Sic enim Marcellus Empiricus, Cap. 31. *Adeps anserinus cum ejus cerebro, & œsypo, & alumine subigitur, & imponitur ani omnibus causis*.
72, 6 *In Africa gigni diximus*. Supra sect. 19, & Libr. XXIX, sect. 36. Mox: *Tricesimo die resolvunt*. Mss. Reg. & editio princeps.
73, 12 *Illinere malunt*. Mss. Reg. & editio princeps.
74, 1 *Incussos articulos*. Ita libri omnes scripti & editi. Sic quoque Marcellus Empiricus, Cap. 34. & Q. Serenus, Cap. 54. At Plinius Valerianus *incisos* legisse videtur. *Incisos articulos aranei tela commodissime curat*. Viget adhuc passim ille usus.
Ib. 5 *Præsentaneum est sevum*. Ms. Reg. 2, & editio princeps.
75, 16 *Quoniam uni*. Vide supra Libr. XI, sect. 40.
76, 2 *Nocturnis Diis Faunisque*. De iis jam dixi supra Libr. XXV, sect. 10.
Ib. 19 *Ut in anginis diximus*. Supra sect. 12.
77, 14 *Stellionum nomen — in maledictum translatum*. Inde dictum stellionatus crimen. Fraus omnis, omnis impostura, quæ proprium nomen non habet, stellionatus appel-

latur. Mox: *In loricis ostiorum fenestrarumque*. Loricæ sunt projecturæ in summis ostiorum fenestrarumque partibus.

Ib. 20 *Circumdatum torporem*. Torporem, seu senectam.

Ib. 24 *Coriandro, ut diximus*. Supra Libr. XXIX, sect. 16.

78, 8 *Detur incipienti*. Incipienti, id est, cum morbus incipit.

Ib. 19 *In cerino calyce*. Ita Mss. Reg. & editio princeps.

79, 8 *Avis icterus*, De ave ictero dictum supra Libr. X, sect. 50.

80, 18 *Scarabæum, qui pilulas volvit*. Ita Ms. Reg. 1, & editio princeps. Hic scarabæus parvus. De scarabæo magno, qui ingentes pilas volvit, dictum supra Libr. XI, sect. 34.

Ib. 21 *Solis operum similitudinem*. Ægyptii scarabæos venerabantur, ut symbolum Solis, qui omnia generat fovetque suo cursu ab Oriente in Occidentem; quodque genus illud expers feminæ in fimi pilam semen emittat, eamque viginti & octo dierum spatio volutet & concalefaciat, ut fetum procreet. Qua de re, vide Horum Apollinem, Libr. I. Hierogl. 10, & maxime Ælianum, X, 15. Scarabæi in gemmis aliisque Ægyptiorum monumentis sæpe occurrunt. Insignem scarabæum ex ophite lapide exhibet Cl. Gori, Inscript. antiq. Tab. XVII, & pag. LXXXI. Mox: *Alium — cui sunt cornicula reflexa*. Hic est lucanus, de quo dictum supra Libr. XI, sect. 34.

Ib. 24 *Qui vocatur fullo, albis guttis*. Hic est scarabæus nigrocærulescens, maculis albis sparsis, ordine macularum abdominalium longitudinali, Geoffroi.

81, 5 *Post tertium circuitum*. Post tertium febris circuitum id humo condat.

Ib. 24 *Phryganion*. Quod sit illud animal magis adhuc incompertum, quam Plinii ætate. Nunc quidem inter insecta novimus phryganeam. Sed an eadem, ac phryganion?

82, 5 *Tela cum ipso*. Tela cum ipso araneo lupo, de quo jam dixi supra.

82, 22 *Toto eo anno careat*. Qui gryllum in manibus conterit, ut igni sacro medeatur, debet id præstare, antequam incipiat ignis sacri vitium morbusve; debet & ipse toto anno carere eo morbo.

83, 5 *In melle sunt mortuæ*. Mss. Reg. 1, & 2.

Ib. 19 *Digito medico*. Digitus est minimo proximus, dictus

quoque auricularis, quod eo mundentur aures. Plinius tamen Valerianus, III 32, ait, *digito minimo*.

85, 18 *Sub testo calefacto*. Testum, vas fuit æreum, sub quo panis aliaque coquebantur. Adhuc memoratur infra Libr. XXXII, sect. 26.

86, 9 *Simblio melle*. Mel Siciliæ dicebatur simblium, teste Dioscoride, II, 101.

Ib. 13 *Herpes quoque animal*. Est reptile animal; sed quod proprie sit, ignotum. Et ut puto, incertæ virtutis, ut & nominis.

Ib. 21 *Antonius quidem*. Antonius Musa, Augusti medicus, sæpe supra memoratus.

87, 13 *Mollita rosaceo*. Rosaceo oleo. Mox: *Quæ subinde suffundantur*. Quæ subinde oleo suffundantur; ut habet Plinius Valerianus, III, 48.

Ib. 23 *Donec formicet cutis*. Donec pruriat cutis.

88, 9 *Et vel caput ejus*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 18 *In capris retulimus*. Supra Libr. XXIII, sect. 77.

89, 11 *Lac devocant*. Sic Ms. Reg. 1, & editio princeps. In Ms. Reg. 2 *evocant*.

90, 10 *Si sine adservata transcenderit*. Ita fuisse emendandum patet ex Mss. Reg. 1, & 2, in quibus legitur, *sine adservata*. Male editio princeps aliæque, *si non asservatam*. Mox: *Innoxium fieri*. Mss. Reg. 1, & 2, & editio princeps. *Innoxiam* Hard.

Ib. 21 *Quod si redeuntem*. Si araneum in sublime redeuntem.

91, 1 *Abortum per os faciat*. De hac vulgi fabula jam dictum supra Libr. X, sect. 15.

Ib. 10 *Stantes mammas*. Perpetuo stant, nec tument.

92, 15 *Siriasis*. Est inflammatio membranarum cerebri. Mox: *Ramex infantium*. Mss. Reg. 1, & 2, & editio princeps.

93, 15 *Bovæ capiti*. Ita Mss. Reg. 1, & 2. De bova, vel boa, serpente jam dictum supra Libr. XXIX, sect. 38.

95, 11 *Verminatio*. Vermibus confestim liberatur jumentum.

Ib. 14 *Ebriosis ova noctuæ*. Juxta Apollonium, ova noctuæ mediocriter elixata infanti, antequam vinum degustaverit, comedenda danda sunt, ut vini aversatio fiat. Philostrat. Vit. Apollon. III, 40.

Ib. 19 *Horus Assyriorum rex*. In Ms. Reg. 1 *Orus Massiorum rex*. Mox: *Gromphenam avem*. Ignota hæc avis.

Ib. 23 *Ophion*. De hoc animali ignoto jam dictum supra Libr. XXVIII, sect. 42. Mox: *Subjugum*. Ita Ms. Reg. 2.

Ignotum quoque animal. In Ms. Reg. 1 *siruluggum*. In editione principe, *sirulugum*.

96, 1 *Biuros vocari*. Ita Ms. Reg. 2. In editione principe, *binturos*. Videtur esse vermis, qui vites erodit. Id sane tradiderat Cicero in libro *de Admirandis*, qui periere.

Ib. 6 *Muliones*. Mulis infesti. Vide supra Libr. XI, sect. 19. Mox: *Arborarii pici*. Pici Martii, de quo dictum supra Libr. X, sect. 20.

Ib. 21 *Ungulas tantum mularum*. Eadem habet de Stygis aqua Vitruvius, VIII, 3 Hanc quoque aquam in Arcadia e rupe stillantem, omnibus animalibus lethalem, quæ nullo vase contineri potest, memorat Pausanias, VIII, 18.

Ib. 24 *Magna Aristotelis infamia*. Magna certe infamia, si id Aristoteles suaserit. Sed forte id tantum ex ejus libris haustum. Nec illa aqua, sed vino & ebrietate periisse Alexander Magnus vulgo fertur. De aqua Stygis, quæ pota illico necat, dictum supra Libr. II, sect. 106.

IN LIBRUM XXXI.

Pag. 98, lin. 16 *In Tarbellis*. In Tarbellis erant aquæ Augustæ. Ibi adhuc manent Romanæ magnificentiæ rudera.

Ib. 23 *In Baiano sinu*. Exstant adhuc fontium illorum plurimi, licet multi terræ motibus perierint, aut disturbati fuerint. Celebrantur *i bagni di Cantarelli*, *di Fontana*, *di S. Maria dell' Archìtello*, *de' Colombi selvaggi*.

99, 2 *Posidianæ*. Ita dictæ a Poside spadone, Claudii Imperatoris liberto, de quo Suetonius in Claud. Cap. 28, & Juvenalis, Satyr. XIV, 90.

Ut spado vincebat Capitolia nostra Posides.

Ib. 10 *Oculis vero Ciceronianæ*. Exstant quoque oculis & colicis torminibus saluberrimæ. De iis, & ruderibus Academiæ Ciceronis, quæ ibi manent, vide Cl. Hamilton, *Phlegræi campi*, Tab. XXVI. Mox: *Quam & vocabat M. Cicero*. Bene Cl. Rezzonicus. In Ms. Reg. 1 *quam evocabat M. Cicero*.

Ib. 16 *Et in toto terrarum orbe*. Bene editio princeps, & Cl. Rezzonicus. *Et* non habet Hard.

Ib. 21. *Ministeriorum haustus*. Bene Mss. Reg. 1, & 2. Frustra Cl. Rezzonicus e Ms. Ambrosian. 2 emendat, *mi-*

nistrorum. Ut noscatur quantum ministeria, id est ministri, ex illa majestate ingenii hauserint.

100, 10 *Sinuessanæ aquæ*. Ubi nunc turris dicta *Torre de' Bagni*, juxta ædem appellatam *S. Maria a Caudara*.

Ib. 13 *In Ænaria insula*. Nunc *isola d'Ischia*; ubi adhuc fons ille, & alii multi. Mox: *Acidula, ab Teano Sidicino*. Celebratissimæ illæ aquæ ad discutiendos calculos, juxta castellum *Francolici*.

Ib. 23 *Juxta Romam Albulæ aquæ*. Nunc *Bagni di Tivoli*. Mox: *Cutiliæ in Sabinis*. De iis jam supra Libr. III, sect. 17. Porro: *Suctu quodam*. Videntur quodam modo sugere & mordere corpora.

101, 1 *Thespiarum fons*. De Thespiis vide Lib. IV, sect. 12. Mox: *Flumen Elatum*. Ita libri scripti & edit. At Pausanias VIII, 36 amnem illum vocat Ἔλαφον. Rivus est potius, quam amnis, nec perennis.

Ib. 12 *Tungri civitas Galliæ*. Exstat hodieque fons ille extra muros urbis Tungrorum, qualis hic describitur, sed neglectior. Errant qui aquas Arduennates, sive Spadanas huc referunt; in quibus bullæ quidem, sed non ut in Tungrensi stellantes videntur. Quod eruditus Langius observavit.

Ib. 20 *In Estiæotide*. Ita Ms. Reg. 1, & editio princeps. Memorat quoque Strabo Libr. IX, pag. 337. Ἑστιαιῶτιν. Pars est Thessaliæ, ita dicta ab Estiæis, qui eo commigrarunt. *Hæstiæotide* Hard.

102, 8 *Aleos amnis*. De illo supra Libr. V, sect. 31.

Ib. 12 *Inde nominibus inventis*. Alter fons Μνημοσύνης, Memoriæ, alter Λήθης, Oblivionis dicitur. De his fontibus antroque & Deo Trophonio vide Pausaniam, IX, 39. Mox: *Rivus fluit Nus*. Ita appellatus a νοῦς, mens.

Ib. 19 *Ex Clitorio lacu*. In Arcadia. Vide & Vitruvium VIII, 3. Mox: *Fontibus iis, quos diximus*. Supra Libr. II, sect. 106. Porro: *Mucianus Andri*. Id jam dictum supra ibid.

103, 2 *In Scotusa*. Juxta Scotusam, in Thessalia. Male Ms. Reg. 2 *Scotusei*. Mox. *In Trogodytis*. Ita libri scripti & editi. Ab Isidoro, Origin. XIII, 13, appellantur *Troglodytæ*.

Ib. 12 *Clæon & Gelon*. Duo illi fontes ita dicti, alter a κλαίειν, flere, alter a γελᾶν, ridere.

Ib. 18 *Martiaci in Germania fontes*. Fervent adhuc illi fontes in ditione Moguntina, & dicuntur *Wysbad*.

Ib. 22 *Fide carere ex his aliqua*. Immo plura & mirabiliora nos docuere susceptæ per quatuor mundi partes peregrinationes, & comperta passim aquarum miracula, quæ vide apud Cl. Varenium, *Géographie générale*, Tom. II, pag. 345. Mox: *Inter initia operis*. Supra Libr. II, sect. 106.

104, 15 *In unum alveum*. Bene Mss. Reg. & editio princeps. Frustra emendat Cl. Rezzonicus, *in unum amnem*. De horum fontium situ vide supra Libr. IV, sect. 34. Mox: *Siccantur duodecies diebus, aliquando vicies*. Ita Mss. Reg. 1 Mediolan. editio princeps, & Cl. Rezzonicus. Non ita dissimilis in Britannia fons *Lay-Well*, prope *Torbay*, in Devonia. Sæpissime singulis horis fluit & refluit, altitudine quinque sexve pollicum, aliquando sedecies, aut vicies, ut videre est in *Transact. Philosoph.* num. 104, pag. 909.

Ib. 19 *Dirum est*. Diri est ominis. Mox: *Legato post Præturam*. Ita libri scripti & editi. Crediderim tamen Plinium scripsisse, *legato Prætorio*. De Lartio Licinio jam dictum supra Libr. XIX, sect. 11. Porro: *Post septem dies accidit*. Ita Mss. Reg. Mediolan. & editio princeps. Eruditus Harduinus ex uno Ms. Chiffl. emendavit, *post septem enim dies occidit*. Porro: *Rivus sabbatis omnibus siccatur*. Sabbaticus est fluvius, de quo contra Josephus, Bell. Jud. VII, 24, ait eum sex diebus siccari, die autem septimo fluere.

105, 6 *Necat, ut diximus*. Supra Libr. II, sect. 106, & XXX, sect. 53.

Ib. 16 *Ad Nonacrin Arcadiæ*. Vide supra Libr. II, sect. 106.

Ib. 21 *Profluit (ut indicavimus)* Libr. IV, sect. 15. Mox: *Siliqua silvestris*. Arbor illa est siliquastrum, seu siliqua silvestris, rotundifolia, C. B.

106, 6 *In Scyretico metallo*. In metallicis fodinis insulæ Scyri.

Ib. 10 *Pendentes in ipsis cameris*. Talia antra multa nunc novimus, quorum celeberrima, *le Grotte d'Antiparos*. Apud Burgundos *le Grotte d'Arcy*.

107, 1 *Nullo pæne momento ponderis*. Illud momentum nunc diligentissime & accuratissime deprehendimus. Nec aquas tantum, sed ipsum aerem pendimus; & aquarum aerisque diversum pondus per diversa anni, maxime æstatis & hiemis, tempora.

Ib. 14 *Rore nimio scabiem*. Scabies illa, est ipsa rubigo, frugibus vineisque exitiosissima; de qua dictum Libr. XVII, sect. 44, & XVIII, sect. 48. Mox: *Pruina uredinem*. Pruinæ ut & nivis cognatæ sunt causæ.

Ib. 21 *Aut animalium*. Vermiculorum, qui ibi nascuntur & putrescunt.

108, 6 *Tænias in fonte*. In Ms. Reg. 1 *tæneas*. In editione principe aliisque, *tineas*. Tæniæ sunt vermiculi.

Ib. 13 *Si vasa ærea inficiunt*. Pessimum aquæ signum, si perfusa aqua nitidissimum vas æneum ærugine inficit. Contra vero, si maculam non fecerit, optima erit, teste Vitruvio, VIII, 5.

109, 4 *Ne manus pendeant, depositisque in humum*. Crediderim aliter distinguendum, & legendum: *quin & haustam vasis, depositisque, ne manus pendeant, in humum, tepescere adfirmant*.

Ib. 13 *Illa e vado*. In Ms. Reg. 1 *ille vado*. Emendandum fuit, *illa e vado*; non, *illa vado*, ut habent recentiores editiones.

110, 15 *Et Virginem adduxit*. Aquam Virginem adhuc habet Roma in egregio fonte *Trevi*. Immo Marcia pridem intercepta, Virgo tactu pariter atque haustu nunc præcellit: non solum publicis, sed privatis etiam civium usibus totam per urbem distributa.

111, 6 *In Creta Albi montes*. De his supra Libr. IV, sect. 20.

Ib. 10 *Aut herba, de qua dictum est*. Herba bechion, quæ & tussilago, ut dictum est supra Libr. XXVI, sect. 16.

112, 7 *Tanto efficaciore*. Si locus igne prius excoquatur, tanto efficacius est vasorum, de quibus modo dictum est, argumentum.

Ib.. 15 *Colando continet sordes*. Dum aqua per tofum colatur, sordes continentur. Mox: *Sabulum masculum*. Est sabulum durius & compactioris naturæ: alterum est mollius. Porro: *Carbunculus*. Carbunculus est genus arenæ, quæ nimio Solis ardore & subterraneorum ignium vi carbonis colorem induit. Multus est in Etruria aliisque Italiæ locis, & sæpissime vulcanicas terras arguit. Vide Vitruvium, II, 6, & Plinium supra Libr. XVII, sect. 3.

113, 14 *Circa Arcturum*. Circa Arcturi exortum, qui fere accidit Idibus Septembris, seu die 13. Septembris; ut dictum est supra Libr. XVIII, sect. 74. Mox: *Quatriduo eo*. Romani ab exortu Arcturi ad æquinoctium Autumni numerabant aliquando dies XIV, ut videre est apud Plinium, XI, 16. Aliquando dies XI, ut habet idem Plinius, II, sect. 47. Inde illud quatriduum.

114, 3 *Qualesque herbarum, quas lavant*. Si herbæ illæ putruerint. Nam si non putruere, aquas non inficiunt, ut observavit Cl. de Jussieu.

Ib. 18 *Oppido, quod vocabatur Arcadia*. Nunc cœnobium est, dictum quoque *Arcadi*. Videtur illa siccitas contigisse nimio æstu, quod & sæpe alias contigit.

115, 15 *Aquas graviores post brumam fieri*. Id certissimum est; experientia & ponderibus compertum. Mox: *Fictilibus tubis*. Fictiles tubos salubriores esse fistulis plumbeis, quod e plumbo cerussa nascatur, corporibus humanis nocens, docet Vitruvius VIII, 7.

Ib. 19 *Lævigatis*. Illitis. Mox: *Sicilici minimum erit*. Declivitas aquæductus, a fonte usque in centenos pedes, ut minimum debet esse sicilici, hoc est quartæ partis unciæ, seu pollicis, ut vulgo loquimur. Hæc est minima & sufficiens tamen declivitas aquæductuum. Majorem, toto nempe semipede, adsignat Vitruvius, VIII, 7, *ne minus in centenos pedes semipede*. Plinianam ferme rationem sequuntur hac ætate libratores, qui in pedes quadringenos pollice tantum uno aquæductum deprimunt. Paulo minor est Pliniana mensura, cum pes Romanus habuerit solum pedis Parisiensis pollices 10, lineas 10 & paulo amplius. Porro: *In binos actus lumina*. Bini actus sunt pedes Romani ccxı, ut dictum est supra Libr. XVIII, sect. 3.

Ib. 26 *Si quinariæ erunt*. Observandum est nos æstimare fistularum diametrum: Romanos vero æstimasse circuitum. Quinariæ ergo fistulæ, octonariæ, denariæve, sunt quæ ante curvaturam, seu in circuitu habent quinque, octo, vel decem digitos latitudinis. Pes autem Romanus dividebatur in 12 uncias, vel in 16 digitos.

116, 7 *Homerum calidorum fontium*. Homerus tamen Iliad. χ′ vers. 147 memorat duos Scamandri fontes, quorum alter vel æstate est grandini & nivi frigidæ similis; alter tepidus, cujus & fumus velut ignis ardentis est. Mox: *Lavari calida*. Vide supra Libr. XXV, sect. 38.

Ib. 11 *Sulphurata nervis, aluminata paralyticis*. Sulphuratæ aquæ adhuc commendantur infra Libr. XXXV, sect. 50. In insula Melo & vitriolicis aquis ferventibus sanantur paralytici, teste Cl. Galland, *Voyage Ms. du Levant*. Mox: *Qualis Cutilia*. De qua vide supra Libr. III, sect. 17.

Ib. 17 *Frigida dulcedine*. Ms. Reg. 2, & ed. pr.

Ib. ult. *Utuntur & cœno*. Utimur & nos; celebratumque cœnum S. Amandi in Belgio Gallico.

117, 14 *Phthisi affectis, ut diximus*. Libr. XXIV, sect. 19, & XXVIII, sect. 14. Mox: *Sanguinem exscreantibus*. Ms. Dalecamp. & editio princeps. Porro: *Annæum Gallionem*.

Senecæ fratrem Consulem suffectum; de quo vide Tacitum Annal. XV, 63.

Ib. 18 *Instabili volutatione*. Instabili navis agitatione.

Ib. ult. *Infusa crebro ictu*. Illam aquarum illisionem, qua patientes partes percutiuntur, embregma medici appellant.

118, 5 *Articularibus morbis*. Mss. Reg. 1, 3, & ed. princeps.

Ib. 11 *Ut ad vomitiones revocent*. Ut sit vomitus facilior, qui tenesmi causas effundat.

Ib. 20 *Ptyade aspide*. De ea jam dictum supra Libr. XXVIII, sect. 18.

Ib. 24 *Mammas sororiantes*. Ex Festo, *sororiare mammæ dicuntur puellarum, cum primum tumescunt, ut fraterculare puerorum*. Laudat Plautum in Frivolaria.

120, 6 *Luxata corpora*. Viget adhuc apud nos ille usus.

Ib. 12 *Muscus, qui in aqua fuerit*. Muscus est marinus, seu corallina. Tournefortius. Novis experimentis compertum est eum esse optimum adversus infantium vermes.

Ib. 21 *Sal omnis*. De sale terrestri, marino, & coctili erudite scripsit Cl. de Francheville, *Mémoires de l'Académie de Berlin*, anno 1760.

121, ult. *Cæditur renascens*. Tales sunt montes salis in Hispania, maxime in Catuliana, pagoque Cardona. Vide Cl. Bowles, *Histoire naturelle d'Espagne*, pag. 406.

122, 1 *Effoditur & e terra*. Sic effoditur in Polonia ad Wiliscam, in Hungaria prope Eperias, in Hispania prope Cordubam.

Ib. 24 *Egelestæ*. Sic Ms. Reg. 2 & supra Libr. III, sect. 4, dicti sunt *Egelestani*. Egelesta, nunc *Uniesta* prope *Cuença*, in nova Castilia.

123, 2 *Omnis locus — sterilis est*. In Hispania tamen montibusque Tarraconensibus cæditur sal, & vertex illorum montium celsissimis pinis vestitur. In his quoque montibus coluntur vineæ optimi vini feraces. Mox: *Et in totum sponte nascens*. Et hæc sunt nativi salis genera.

Ib. 8 *Africa circa Uticam*. Acervi illi salis magis pertinere videntur ad terrenum nativumque salem, quam ad factitium.

Ib. 12 *Sine riguis*. Sola marina adfusa in salinas, sine dulcis aquæ riguis. Mox: *Nilo succosum*. Nili aquis nitrosis irrigatum solum; ut recte explicat eruditus Harduinus.

Ib. 15 *Prima densatio Babylone*. Aqua, e puteis Babylone hausta, & in salinas ingesta, primum densatur in liquidum bitumen.

Ib. 19 *Aquam ex fonte*. Talis quoque fons in provincia nostra Nivernensi, agroque Vezeliacensi. Mox: *Ardentibus lignis*. De illo sale, qui combusta quercu aliisque lignis paratur, vide & Tacitum, Annal. XIII, 57.

124, 5 *E mænis*. E mænis sale conditis. De mænis dictum supra Libr. IX, sect. 42, & alias sæpe.

Ib. 10 *In laterculis*. Explicat eruditus Harduinus, in tabulis e laterculo coctili, aut simili vase. Forte tamen laterculi illi dicendi sunt patinæ ligneæ. Lateres enim & laterculos dixere antiqui, quod in quatuor tabulis inclusum.

Ib. 19 *Tragasæus*. Tragasa in Troade, haud procul Hamaxisto, de quo supra Libr. V, sect. 33. De Acantho, Macedoniæ oppido, vide Libr. IV, sect. 17. Mox: *Nec ullius spuma*. Nec ullius salis spuma ramentumve, nec tenuis tenuesque in partes attritus sal crepitat.

125, 11 *Ita ut sit peculiaris*. Ita ut inter innumera condimenta vis salis peculiariter sentiatur. Idcirco sal ille conditus odoribus in gari esu in primis quæritur.

Ib. 19 *Ad voluptatem animi*. Mss. Reg. 1, & 3.

126, 8 *Favillam salis*. Favilla illa salis, quæ & flos dicebatur, differt a flore salis, de quo supra dictum est. Videtur hæc favilla salis fuisse admixta nitro; unde & peculiaris est Ægypto, & nostris pharmacopolis ignota.

Ib. 14 *Fontibus tamen quibusdam*. Dioscorides V, 129, ait, stagnis quibusdam, λίμναις τισί.

Ib. 21 *Canitia in vasis*. Hujusce floris salis pars snmma in vasis cana est; media humidior, ut modo supra dictum est.

127, 7 *Pisce, quem Græci garon*. Piscis ille nobis dicitur smaris, ex quo olim conficiebatur garum. Est in mari mediterraneo. Mox: *E scombro*. Nunc autem in maritimis Provinciæ ovis piscium mulli & lupi paratur garum. Porro: *Carthaginis Spartariæ*. De eo Carthaginis cognomine vide supra Libr. XIX, sect. 7. De cetariis vide Libr. IX, sect. 19. Tum: *Sociorum id adpellatur*. Forte quod sociatim, ut exquisito cibo, vescerentur. Sic certe Scholiastes Galeni, in Libr. κατὰ τόπους.

Ib. 14 *Bæticæque Carteia*. In freto Herculeo, prope Calpem, Occidentem versus, olim fuit Carteia. Mox: *Ad nihil aliud utiles*. Nunc scombri nobis sunt in optimis cibis. Burdigalæ tamen adhuc viles habentur.

Ib. 19 *Vitium hujus est alex*. Alex est nondum perfecta, nec bene colata gari fæx. Inde optimum garum a Martiale, Epigramm. XIII, 102 dicitur *fæcosum garum*. Mox:

Apuam nostri. Apua neque e pluvia, neque e spuma maris nascitur. Vide supra Libr. IX, sect. 74.

Ib. 23 *Lupum adpellant*. Hodieque piscis lupi paratur garum, ut modo supra dixi.

128, 3 *E piscibus squama carentibus*. Patet ex his sacris, quorum nullum exstat vestigium in sacris Libris, Judaicos ritus ad multa superstitiosa declinasse. Ex Levitic. XI, 10, abominabiles sunt Judæis & immundi pisces, qui pinnulas & squamas non habent.

Ib. 5 *Mullorum jocinera*. Inde videre est initia garorum nostrorum. In Ægypto lacuque *Menzale* ovis mugilis paratur garum.

131, 4 *Batuerentur ante ictuum ulcera*. Ita Ms. Reg. 3. In Ms. Reg. 5, *batuerentur ante ictum ulcera*: In Mss. Reg. 1, & 2, *battuerentur ante hic ulcera*. Emendavit eruditus Harduinus; *paverentur ante hic ulcera*. At nimis audacter. Videtur tantum priscos, antequam salem morsibus crocodilorum imponerent, ulcera, morsibus facta, ante batuisse. Ex illo autem verbo oritur verbum Italicum *battere*.

Ib. 15 *Nitri natura*. Nitrum apud Plinium Romanosque scriptores duo diversa significat: nitrum proprie dictum, & natrum: quæ diligenter sunt distinguenda, & facile possunt distingui, cum hic Plinii locus legitur.

Ib. 18 *Nec quemquam Theophrasto*. In Libris sane Theophrasti deperditis. Mox: *Canescentibus siccitate convallibus*. Nullæ sunt terræ, quæ magis nitro canescant, quam Tartaria Sinensis & Boreales Sinarum Imperii partes.

Ib. 22 *Quercu cremata*. Vulgo ex arboribus plantisque sal, non nitrum conficitur; & quod hic habet Plinius videtur esse *la potassa*. Est tamen in Arabia arbor nomine *Garab*, qua multum nitri conficitur, teste Avicenna, Libr. II, Tract. II, Cap. 326. Idem testatur Cl. Rauwolf, qui in urbe *Idi* ad Euphratem vidit in molendinis pulveris pyrii illud usurpari. Vide & Cl. Schelhamer, de Nitro, Cap. 5. Mox: *Aquæ vero nitrosæ*. Aquæ illæ infectæ sunt natro.

132, 1 *In Litis Macedoniæ*. Est Lete oppidum Macedoniæ, de quo dictum supra Libr. IV, 17. Et forte emendandum, *in Lete Macedoniæ*. Corrupte enim Mss. Reg. *inclitis Macedoniæ*. Mox: *Chalastricum*. Ita dictum ab oppido Chalastra in ora sinus Macedonici. Vide supra Libr. IV, 10.

Ib. 14 *In Ægypto autem*. Nitrum quoque illud, quod natrum appellamus. Et ibi celeberrimæ nitrariæ.

Ib. 19 *Si etiam imbres adfuerunt*. Mss. Reg. 1, & 5.

Ib. 24 *In lacu Ascanio*. In Bithynia.

133, 2 *Spuma melior*. Spuma illa nitri, dicta Græcis ἀφρὸς νίτρυ, differt ab aphronitro, ἀφρόνιτρον. Hoc utebantur balneatores, illo medicina. Ea quoque distinguunt Dioscorides, Galenus, aliique. Mox: *Ad inficiendas purpuras tincturasque omnes*. Indi nitrosas puteorum aquas tingendis suis telis adhuc adhibent. Porro: *Magnus & vitro usus*. Vide infra Libr. XXXVI, sect. 65, & 66. Nos vero nunc kali utimur. Tum: *Nitrariæ Ægypti*. Nunc adhuc visuntur celeberrimæ nitrariæ inter lacus Mareotim & Mœrim. Alium nitrarium lacum vidit P. Sicard prope *Damanebour*, quem nemo veterum & recentiorum memoravit. *Lettres Mss. du P. Sicard.*

Ib. 11 *Quæ inveterari volunt*. Nitro, vel natro, ut sale utebantur ad condienda, quæ inveterata adservataque volebant. Eo quoque condita defunctorum corpora, ut habet Herodotus, Libr. II, in Euterpe, pag. 121.

Ib. 17 *Acervorum fermento gigni*. Ita Ms. Reg. 2, & editio princeps. In Mss. Reg. 1, & 5 *operimentorum*. Sed idem est sensus *acervorum*, aut *operimentorum*. Iis adhuc paratur tum nitrum nativum, tum factitium. De utroque vide Cl. Bowles, *Introduction à l'Histoire naturelle d'Espagne*, pag. 67, & seqq. Mox: *In speluncis mollibus*. Ita Mss. Reg. 2, 3, & 5. Talis est spelunca in urbe *Weinssenfelds* in Saxonia. Aphronitrum ibi destillat, & in tantam duritiem concrescit, ut resistat malleo.

Ib. 20 *Collicas vocant*. In Mss. Reg. 1, 2, 3, 5, & editione principe, *colligas*. Recentiores editiones, *colycas*. Melius, *collicas*. Sunt enim κόλλικες, panes rotundi.

134, 6 *Igni non exsilit nitrum*. Ita libri omnes scripti & editi. At cum nitrum igni exsiliat, particulam negativam demptam vellet eruditus Michaelis, *Commentationes de nitro Plinii*, num. 21. Mox: *Nihil gignit, aut alit*. Certe in deserto Nitriæ, ubi natrum, locus est sterilissimus. Arbores nullæ sunt, nulla arbusta, nullæ præter kali herbæ, teste Cl. Huntingtono, Epist. pag. 69. Sterilis quoque est in Imperio Mogolico provincia *Asner*, ubi tanta est nitri copia, ut proventus annuus sit singulis annis librarum 32, aut 33,000,000. Vide Cl. Schelhamer, Cap. 7. Porro: *Tantum algæ*. Maria, quæ tot animalia gignunt, ex herbis vero tantum algas. Tum: *Majorem esse acrimoniam nitri*. Insigne acrimoniæ natri exemplum videre est in juve-

ne filio S. Carionis, *qui in Seta nudus descendit in lacum nitrosum, corpusque narium tenus mersit, tinxitque ad integram pæne horam, quoad omnem corporis florentis elegantiam corrumperet, formamque penitus deleret, atque in senilem speciem degeneraret*. Patricius apud Raderum, *Viridarium Sanctorum*, Part. III, pag. 245.

Ib. 12 *In nitrariis non lippiunt*. Certe & nostri nitrarii non lippiunt, nec umquam oculorum morbis laborant. Vide Cl. Ramazzini, *De morbis artificum*, Cap. I, pag. 24.

Ib. 16 *Ad raphanos Ægyptio*. Immo, teste Humingtono, Epist. pag. 68, carnem insulsam natro gratam reddunt Ægyptii. Et apud nos quidam nitro carnes condiunt.

Ib. 19 *Exulcerat*. Id videtur intelligendum de nitro, *la potassa*, quod exulcerat. Contra natrum, allata sanat ulcera. Nec exulcerat nitrum.

135, 24 *Pruritus suffusorum felle*. Morbo regio laborantium. Mox: *Cum aceto in usu datum*. Ita Ms. Rg. 3. Sic & infra Plinius Libr. XXXII, sect. 14 *excellens in usu*. In Mss. Reg. 1, & 2, & editione principe, *cum aceto insudatum*.

136, 2 *Sanguinem tauri*. Priscis venenum fuit sanguis tauri. Recentem nempe & calidum bibebant; & inde suffocatio, cum in intima corporis admissus concresceret. Sale alkalino nitri diluitur sanguis & fluidus manet.

Ib. 6 *Renium dolori*. Mss Reg & ed. pr.

Ib. 17 *Porriginem*. Est prurigo in capite, ut habet Plinius, Libr. XXV, sect. 87.

Ib. 24 *Sal nitrum sulphuri concoctum*. Et ex eo facta vasa, de quibus dictum supra. Talia crediderim esse vasa Sinensia, quæ penes me sunt.

137, 1 *Spongiarum genera diximus*. Supra Libr. IX, sect. 69. Spongiæ quidem plantis accensentur. Sunt tamen polyporum aliorumque animalculorum sedes. Nec earum natura adhuc satis explorata. „ De spongiis peculiarem commentarium „ nunc parat summus vir Lazarus Spallanzanius, qui illas „ firmissimis argumentis, duce præsertim experientia, ani- „ malibus asserere nullus dubitat “. ED. VEN. Mox: *Alias ex his mares*. Nos, mutatis nominibus, spongias tenui fistula spongias feminas dicimus: spongias majoribus fistulis, mares. Porro: *Tenui fistula*. Est spongia ad usum præstantissima, foraminibus exiguis pervia. Tournefortius. Tum: *Persorbentes*. Colorem, quo tinguntur, persorbentes avideque bibentes. Et: *Majoribus fistulis*. Hæc est spongia compressa, magna, C. B.

Ib. 11 *Animal esse docuimus.* Supra Libr IX, sect. 69.

138, 2 *Dum aliud imponatur.* Splenium, aliudve, imponitur, ut sidat spongia.

Ib. 5 *Sanguis rapitur in secando.* Dum fit sectio, sanguis spongia absorbetur.

Ib. 11 *Fluctione occulta* Ita Ms Reg. 2, & editio princeps. Fluctio idem est ac fluxio. In Mss. Reg. 1, 3, 5 *fluctuatione.*

Ib. 17 *Nunc ex eadem* Ita quidem Mss Reg. 3, 5, & editio princeps Forte tamen scripserat Plinius, *ex aqua.*

139, 12 *Aliqui raras.* Species illa spongiarum rararum dicta est supra Libr IX, sect. 69 *manon.* Græcis enim *μάνον*, Romanis rarum dicitur. Mox: *Scabritias genarum.* Palpebrarum.

Ib. 16 *Destringere, spissare.* Destringere, id est, detergere; siccare, spissare.

Ib. 23 *Antiphelli urbis.* In Lycia. Vide supra Libr. V, sect. 28.

IN LIBRUM XXXII.

Pag. 140, lin. ult. *Echeneis.* Echeneidis quidem magna singularisque vis est; sed non ea quam prisci exaggeravere. De hoc pisciculo dictum supra Libr. IX, sect. 41.

141, 18 *Auspicalis pisciculus.* Quartum post mensem occisus est Caius Caligula. Mox: *Suis telis.* Suorum nempe libertorum, Præfectorumque Prætorii.

142, 7 *Conchas quoque ejusdem potentiæ.* Conchæ adhærent quoque navibus; &, cum plurimæ adhæserint, pondere suo cursum retardant.

Ib. 13 *Odynolytem.* Ita dictum a doloribus solvendis, τὰς ὠδύνας λύειν.

Ib. 19 *Torpedo.* De hac dictum supra Libr. IX, sect. 67. Nobis nunc nota & anguilla tremens majore adhuc vi insignis.

Ib. 23 *Odore tantum & quadam aura.* Non odor, non aura, sed elastica simul & electrica corporis vis torpedini & anguillæ trementi vim illam indidere.

Ib. ult. *De lepore marino.* De quo supra Libr. IX, sect. 72.

143, 10 *Quibus impactus est.* Quibus in cibo datus, venenum id deprehenditur.

Ib. 20 *Mitulos marinos*. In Mss. Reg. 1, 3, & editione principe tantum, *vitulos*. In Ms. Reg. 2 *vitulos marinos* De hemina vide Lib. XXI, sect. 109. Mox: *Cetos*. De cetis balænisve dictum supra libr. IX, sect. 5. Porro: *In flumen Arabiæ*. Flumen Salsum, de quo supra Libr. VI, sect. 32. Tum: *Asilos*. De hoc insecto vide supra Libr. IX, sect. 34.

144, 22 *Anthiam tradit*. De anthia vide Libr. IX, sect. 85.

Ib. 26 *E serpentibus, ut diximus*. Supra Libr. IX, sect. 39.

149, 1 *Pinguescere jactatu*. Pinguescere aquæ agitatione. Mox: *Ferula protinus*. Ut jam dictum Libr. XX, sect. 98.

Ib. 6 *Orbis vocetur*. A Venetis dicitur, *pesce Colombo*. Mox: *Milvago*. Est milvus, de quo supra Libr. IX, sect. 43. Idem autem & de loligine tradit Plinius Lib. XVIII, sect. 87.

Ib. 12 *Qui Cotta vocetur*. Supra Libr. V, sect. 1.

Ib. 18 *Labrandei Jovis*. Ita dicti a Labranda, Cariæ vico, ubi Jovis templum, de quo plura habet Ælianus, Hist. Animal. XII, 30. Mox: *Juxta Senum delubrum*. Hac de re Ælianus, loc. cit. In Chio insula ad portum nuncupatum Senum est mansuetorum piscium numerus, quos Chii ad solatium senectutis alunt. Porro: *De quo diximus*. Libr. XXXI, sect. 22. Tum: *In Lycia Myris*. Ita editio princeps. Myra autem est urbs Lyciæ. Ælianus, Hist. Animal. VIII, 3, ait pisces illos fatidicos esse Syrrhæ, in vico Lyciæ, inter Myra & Phellum. Et: *Apollinis, quem Curium*. A cæsarie, κȣρᾶ, Apollo Curius appellabatur.

150, 13 *Esse tradit porcum*. Porcus, seu orthragoriscus diversus est a porculo marino, de quo supra Libr. IX, sect. 17. Piscium autem maximus dicitur, quod balænas aliaque id genus Plinius non pisces, sed bestias appellet.

Ib. 17 *Adposito occurrit exemplo*. Pisces alibi esse amaros, vel salsos, naturæ vi evenit. Nec mirum; cum quibusdam etiam in locis aliquid affine contingat, ut adposito probatur exemplo. Constat enim salsamenta omnium generum in Italia Beneventi esse reficienda, vel iterum sale condienda.

Ib. 23 *Ni pollucerent*. Antiquitus dictum, pro ne Diis apponerent.

150, 26 *Ni qui ad pollunctum*. Ne qui ad polluctum, seu opipara Deorum epula emerent. Pulvinaria autem sunt lecti, qui Diis in templis sternebantur.

151, 2 *De quibus suo loco*. Supra Libr. IX, sect. 54. Mox: *In curalio*. Hujus adhuc maximum pretium in Sinensi Imperio, maxime si sit carnei coloris, pallentisque rosæ, non rubicundioris: tunc auro rependitur.

Ib. 16 *Curalium vocitatum*. Curalium dicitur, quod tondetur in mari, κουρᾶται ἐν ἁλί.

Ib. 19 *Auctoritas baccarum ejus*. Sic adhuc a Sinensibus viris gestantur corollaria e curalio, collo appensa, ita ut in pectus diffluant.

152, 13 *Necari diximus*. Supra Libr. IX, sect. 72. Mox: *Persequitur galeos*. De galeo dictum Libr. IX, sect. 70.

Ib. 21 *Fibris, quos castores*. De fibro, seu castore dictum supra Libr. IX, sect. 70.

153, ult. *Adversus chalcidas*. Chalcis lacerta est, de quâ dictum Libr. XXIX, sect. 32.

154, 16 *Honore habendo*. Testudinibus honor habendus.

Ib. ult. *Suffusionesque oculorum tollit*. In Ms. Reg. 1 manu ipsius scriptoris margini additum: *cura vera, probata in meis oculis*.

157, 4 *Sistitur ab eo remedio*. Post illud remedium sistitur alvus aquæ frigidæ potu.

Ib. 12 *Perungi tradunt*. In Ms. Reg. 3, & editione principe omissum, *tradunt*; & omitti potest. Mox: *Instillatus cerebro*. Cerebro, id est sincipiti, seu anteriori parti capitis; ut habet Archigenus apud Galenum Lib. II, κατὰ τόπους, Cap. 2, ἐπί τὸ βρέγμα.

Ib. 16 *Cujuscumquegeneris*. Testudinum cujuscumque géneris.

Ib. 25 *Contributa habere remedia*. In morborum ordinem digesta habere remedia. Contributa nempe, quod sunt ejusdem utilitatis. Mox: *Venenatum mel diximus*. Supra Libr. XXI, sect. 44.

158, 5 *Qui esset scincus diximus*. Supra Libr. VIII, sect. 38. Mox: *Ut diximus, mullus*. Supra Libr. XXVIII, sect. 23.

160, 10 *In solium addi*. Ossa singula addi in solium aquæ calidæ, experimenti causa.

161, 2 *Scytalen*. Scytale est mus araneus, de quo dictum supra Libr. XXIX, sect. 27.

Ib. 22 *Porci marini*. Est porculus marinus, qui dictus est supra Lib. IX, sect. 17.

162, 10 *Succum carpati*. De eò jam dictum Libr. XXVIII, sect. 45.

Ib. 20 *Sideris quidem ratione*. Lunæ ratione, ut dictum est supra Libr. IX, sect. 60. Mox: *Circa initia æstatis*. Aliam quam nos, ostrea, edendi rationem sequebantur prisci. Teste enim Athenæo Libr. III, pag. 92, verno tempore, æsta-

teque ineunte, meliora sunt ostrea, plena maris aqua, suavia, utiliaque ventriculo.

163, 6 *Spondylo brevi*. Spondylus ille est pars media ostreorum, ubi eorum stomachus aliæque vitales partes. Mox: *Ambiente purpureo crine fibras*. Purpureus ille crinis est quoque apud nos generositatis & saporis optimi indicium.

Ib. 10 *Calliblepharata*. Sic fuit emendandum ex Mss. Reg. & editione principe, in quibus *calliblepharatu*. Id est, pulchris genis insignia.

Ib. 19 *Suaviora Medulis*. Lucrina autem sunt e lacu Lucrino, prope Baias; Lucensia, forte a Lucento, Hispaniæ oppido; Leptica, a Lepti in Africa; Coryphantena, a Coryphante oppido Æolidis; Istrica, ab Istria; Circensia, a Circeiis.

164, 1 *Tridacna*. Quod ter essent mordenda; τρὶς, ter, & δάκνω, mordeo.

Ib. 12 *Mammarumque duritias*. Mss. Reg. & ed. pr.

Ib. 19 *Theriacen esse*. Contra serpentes prodesse. Mox: *Genera, uti diximus*. Supra Libr. XXVI, sect. 56.

Ib. 22 *Quæ in Creta — nascitur*. Fucus ille est Creticus lactucæ folio sesquipedali, & bipedali. Tournefortius.

165, 8 *Diebus* XL. Ita Mss. Reg. 2, 3, & editio princeps.

166, 9 *Diopetas & calamitas*. Mss. Reg. & editio princeps. Ranæ Diopetæ, a διοπετὴς, quod per imbres de cælo dilapsæ dicerentur: calamitæ vero, quod in arundinetis viverent, omnium viridissimæ; ut dicetur infra sect. 42.

Ib. 13 *Invertunt itaque genas*. Genas, id est, palpebras.

Ib. ult. *Ichthyocolla*. Videtur esse piscis esox, de quo dictum supra Libr. IX, sect. 15.

167, 8 *Et tetanothris*. Τετάνωθρα sunt pharmaca lævigandis vultus rugis apta.

169, 5 *Cybia vetera usta in novo vase*. Male Mss. Reg. *eluta*, vel *luta*. Emendandum fuit *usta*, vel *exusta*; ut patet ex Marcello Empirico, Cap. 12. *Cybium optimum ac vetustissimum ollæ inditur atque argilla circumlinitur, & furno ardenti objicitur, ut ad cinerem cybium excoquatur: tunc adjecto Pario lapide contuso, salsamenti supra dicti favilla conteritur: hoc dentifricium ita bonum est*.

170, 3 *Enhydris vocatur*. De hac colubra dictum supra Libr. XXX, sect. 8.

Ib. 10 *Mænarum cinis*. Bene Ms. Reg. 3.

171, 8 *Lentitudo mellis*. Bene Mss. Reg. 3, Chiffl. & editio princeps. Mox: *Halcyoneum*. Halcyoneum neque est ex nidis halcyonum, ceycumve, qui sunt mares halcyonum, neque ex sordibus & lanugine maris; sed est, ut nos docuit Cl. Peyssonel, polyporum quorumdam cavernulæ.

Ib. 20 *Cum lupino*. Ita quidem libri scripti & editi. Merito tamen visum est erudito Harduino emendandum, *cum glutino*. Glutinum enim laudavit supra Plinius Libr. XXVIII, sect. 50.

172, 1 *Rana in mari*. Cum rana aculeo careat, mallet eruditus Harduinus, *raia*. At paulo supra raia dicta est batia. Mox: *Ossiculo de cauda*. Mss. Reg. & ed. pr.

Ib. 10 *Sauri piscis*. Saurus est lacerta maris Rubri aureis argenteisque lineis viridibusque oculis insignis; de qua vide Ælianum, Libr. XII, 25.

173, 22 *Olus marinum*. Brassica est marina, de qua Plinius Libr. XX, pag. 38.

174, 9 *Interanea destringere*. Destringere, id est detergere.

Ib. 13 *Item prodesse*. Verbum, *prodesse*, non habet editio princeps, & omitti potest.

Ib. 21 *Opocarpaton*. Est succus carpati, de quo supra sect. 20. Mox: *Qui salem virusque*. Ita quidem libri scripti & editi. At certe pro *salem* emendandum *scillam*, ut patet ex Athenæo Libr. III, pag. 87. εἰσὶ δ' αὐτῶν ἔνιοι καὶ σκιλλώδεις. Quod jam monuere Cll. Gesnerus & Harduinus.

175, 14 *Taposirin maxime Ægypti*. Taposiris prope lacum Mareotin, haud procul finibus Ægypti, occidentem versus.

176, 11 *Blendiorum cinis*. Ita Mss. Reg. editio princeps, & recentiores. In mediis editionibus, *blenniorum*. Inde Cl. Linnæo aliisque pisciculus ille pelagius dicitur blennius.

Ib. 26 *Aquaticæ colubræ*. Est enhydris, de qua dictum supra sect. 19 & 26. De hydro autem vide Libr. XXIX, sect. 22.

177, 7 *Procidentis interanei*. Procidentis sedis.

Ib. 25 *Hæc est, qua diximus*. Supra Libr. IX, sect. 14. Mox: *Quia & e mari*. Quia & mare suppeditat quæ fabrilibus usibus inserviunt.

178, 19 *Bryon, de quo diximus*. Supra Libr. XXVII, sect. 32. Mox: *Alga, de qua ipsa dictum est*. Supra Libr. XXVI, sect. 66, & XXXII, sect. 22.

179, 3 *Comitiales, ut diximus*. Supra Libr. VIII, sect. 49.

Ib. 17 *Adalligantur ægris*. Ms. Reg. 3, & editio princeps.

180, 16 *Spondylus percæ*. Spondylus est vertebra spinæ dorsi.

Ib. 22 *Tethea utilia sunt*. Ita Ms. Reg. 3, & editiones recentiores. In Ms. Reg. 2, & editione principe, *& ea utilia sunt*. Quod forte melius. Tethea enim, de qua dictum est supra sect. 30, est feminini generis. Mox: *Gravitati saporis*. Ita adhuc, cum pungit sinapi, gravitati saporis odore panis occurrimus.

181, 11 *Et quæ ferventi aqua*. Ms. Reg. 3.

182, 1 *Mullos in cibo inutiles*. Hebetant enim aciem oculorum, teste Plinio, sect. 24. Nervis quoque noxii, ex Dioscoride, II, 21.

Ib. 7 *Natura desinente*. Tunc natura bonitasque succi desinit. Mox: *Sanguinem arefactum*. Bene Mss. Reg. Male editio princeps, *sanguine inarefactum*: unde in recentioribus emendatum, *sanguinem inarefactum*.

Ib. 22 *Decidunt satiatæ*. Bene Mss. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus.

183, 1 *Ad genu admisisset*. Ms. Reg. 3, & ed. pr. Mox: *Remedio verso* Remedium, quod afferebant, vertitur in venenum. Porro: *Sugentium ora*. In Ms. Dalecamp. *Sugentium inferiora*. Sine auctoritate recentiores editiones, *sugentia ora*.

Ib. 6 *Natura earum*. Vide supra Libr. XXIX, sect. 17.

184, 6 *Alex purgat*. De alece dictum supra Lib. XXXI, sect. 44.

Ib. 12 *Glani jecur*. Idem glanis appellatur supra Libr. IX, sect. 67. Mox: *Ad thymia*. Thymia, verrucæ sunt fabæ magnitudine, quæ a thymi colore nomen habent. Porro: *Crudis utuntur*. Crudis mænis.

Ib. 17 *Glauciscus*. Idem est qui dictus est glaucus, supra Libr. IX, 16. Mox: *Mammas ipsas*. Mammarum inflammationes.

186, 17 *Pueros mangonizavit*. Ornavit & composuit pueros, ad alliciendos emptores. *Mangones* enim sunt, teste Quintiliano, II, 15, *qui colorem fuco, & verum robor inani sagina mentiantur*. Mox: *Eadem vis est*. Ms. Reg. 3, & ed. pr.

Ib. 22 *Ranæ parvæ*. De qua supra sect. 24.

187, 1 *Vasis eadem mensura*. *Alii*. Ita Ms. Reg. 2, & editio princeps. In Ms. Reg. 3, & recentioribus editionibus, *vasis*. *Eadem mensura alii*. Mox: *In oculis diximus*. Supra sect. 24.

Ib. 5 *Hic & suffitus*. Mss. Reg. Chiffl. & ed. pr. Mox: *Cimices invectos*. Male Ms. Reg. 2, *invecta*. Ms. Reg. 3, *invectas*. Emendandum fuit *invectos*.

Ib. 16 *Siriasim infantium.* Ita Mss. Reg. & ed. pr. Siriasis est in infantibus adustio membranarum cerebri, quæ accidit vulgo ardente Sirio. Mox: *Spongia frigida crebro humefacta.* In Mss. Reg. 2, 3, & editione principe, *spongia frigida cerebro humefacto.*

Ib. 20 *Piscis rubellio.* Rubellio Græcis dictus erythinus, de quo dictum Libr. IX, sect. 23. Mox: *Uva marina.* De qua vide Libr. IX, sect. 1.

188, 13 *Calamochnus, Latine adarca.* Vide Libr. XVI, sect. 66.

Ib. 19 *Phragmitis radix.* De phragmite aliisque calamorum generibus vide supra Libr. XVI, sect. 66, & XXIV, sect. 50.

189, 4 *Ita præluceat.* Et pro facula habeatur.

Ib. 9 *Centum septuaginta quatuor.* Mss. Reg. alii habent, CLXXIV, alii CXLIV. Plura nunc novimus piscium genera. Trecenta numerat Cl. Linnæus.

189, 2 *Homines, qui marini vocantur.* Anno 1560, prope insulam Manariam, ducentis ferme leucis ab urbe Goa, capti marini homines septem & feminæ novem, quos Cl. Bosquès, medicus, anatomice secuit.

190, 13 *Cybium, ita vocatur.* Pelamis cum ætate mutat nomina: cum pusilla est, appellatur cordyla; cum major est, nominatur Cybium. Dicitur quoque pelamis, cum parvus, qui, cum maximus est, thynnus vocatur.

Ib. ult. *Actinophoræ.* Ms. Reg. 2, & Chiffl. Cochleæ actinophoræ sunt buccinum.

191, 2 *Cynopus, caminarus.* Ms. Reg. 3, & editio princeps. Cynopus, aut ut habet editio princeps, *cynops*, non notus piscis, ni sit cancer marinus. Caminarus idem videtur ac cammarus, vel gammarus.

Ib. 6 *Elephanti.* Elephanti e genere sunt locustarum. Differunt colore nigro. Alii sunt elephanti, supra inter majores pisces annumerati.

Ib. 13 *Lepris.* Ita Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 16 *Melanurus.* Melanurum & oculatam distinxit Plinius. Sic infra distinxit porcum & orthragoriscum, licet unus & idem sit piscis. Mox: *Meryx.* Videtur esse piscis, qui ab Hispanis dicitur *Meros*, e mugilum genere, sed majore, præstantiore, & pelagio. Porro: *Muræna.* Vide supra Libr. IX, sect. 23. Tum: *Mys.* E concharum genere, quæ rufas margaritas ferunt; ut dictum supra Lib. IX, sect. 56. Et: *Myiscus.* Videtur esse minor mys. — *Murex.* Ad cochleas pertinet, quas inter eminet purpura. — *Otia.* Est auris marina. — *Orcynus.* Orcynus, qui

pro varia sua ætate varia habet nomina. — *Orbis*. A figura sua rotunda nomen ducit. A Venetis appellatur *Pesce Colombo*. — *Orthragoriscus*. Jam dictus supra sect. 9.

Ib. 22 *Porcus*. Ita Mss. Reg. & ed. pr. Idem est qui jam dictus est orthragoriscus Mox: *Pitiarus*. Ita Ms. Reg 3. Nec aliter editio princeps. Non notus piscis. Porro: *Pastinaca*. Pungit & veneno inficit. Vide supra Libr IX, sect. 48.

192, 2 *Pegrides*. Ita Ms. Reg 2, & ed. pr. In Ms. Reg. 3 *pigrides*. Quæ sit illa concha ignotum. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *percides*. Mox: *Pinna*. De ea dictum supra Libr IX, sect 66. Pinnæ hærent tenuissimis filis, quæ texuntur. Et videtur hic byssus memorari in Sacra Scriptura, Exod. XXVI, 1. Terrestrem quoque byssum memorat Plinius XIX, 1. Porro: *Pinnoteræ*. Pinnotera, e cancrorum genere est; & quasi pinnæ satelles, eam periculorum, quæ a polypis imminent, admonet. Vide supra Libr. IX, sect. 66. Tum: *Rhina*, *quem squatum*. Piscis ille dictus est supra Libr. IX, sect. 40, squatina. Et: *Rhombus*. Vide supra Libr. IX, sect 36 — *Scarus*. De hoc jam supra Libr. IX, sect. 29. — *Solea*. De ea jam dictum Libr. IX, sect. 36. — *Sargus*. Vide Libr IX, sect 30. — *Sarda*. Unum est e multis nominibus thynni. Sarda dicitur, cum sardiniam præternatat. — *Scomber*. De hoc jam dictum Libr. IX, sect 19, & XXXI, sect. 43. — *Salpa*. Vide adhuc Libr. IX, sect. 32.

Ib. 6 *Sciadeus*, *Sciæna*. Sciadeus, mas videtur. Sciæna femina. Sciæna autem Romæ dicitur *Umbrina*. Mox: *Scolopendra*. Vide Libr. IX, sect. 67. Porro: *Smyrus*. Smyrus est muræna mas, ut dictum supra Libr. IX, sect. 39. Tum: *Sepia*. De hac vide Libr. IX, sect. 45. Et: *Strombus*. Strombus est concha longa, qua utebantur vice tubæ, ut habet Nicandri Shcoliastes. De ea jam dictum supra sect. 30. Quare ad buccinum pertinet. — *Solen*. Solen, sive aulos, sive donax, sive onyx, pertinet ad conchas. De solene jam dictum supra sect. 32. — *Dactylus*. Ad conchas quoque pertinet. — *Spondylus*. Spondylus pertinet ad ostrea, ut videre est apud Athenæum, Libr III, pag 87. *Smarides*. Smarides ferme similes sunt mænis. — *Stella*. Vide supra Libr. IX, sect. 86. — *Spongia* Vide supra Libr. IX, sect. 69. — *Turdus*. Romæ frequens. Vide supra Libr. IX, sect. 20. — *Thranis*, *quem alii xiphian*. Vide supra sect. 6. — *Torpedo*. Vide Libr. IX sect. 67. — *Tethea*. De hac jam supra sect. 30. — *Triton*. Unum e nominibus thynni.

Ib. 12 *Uræa cybia*. E parte tritonis caudæ proxima, in quadrata frusta cubosve secta, fiebant pulpamenta salsamentaque, quæ ὡραῖα κύβια dicebantur. Mox: *Veneriæ*. Est concha Venerea De conchis illis Veneriis, quæ navigant, jam dictum Libr IX, sect 52. Porro: *Uva*. Ad polypos pertinet. Vide supra Libr IX, sect. 1. Tum: *Xiphias*. Ms. Reg. 2. Xiphias. Vide supra sect. 6.

Ib. 16 *Bovem* Bos ad raias pertinet; tantæ autem magnitudinis, ut aliquando duodecim cubitos impleat Mox: *Cercyrum*. Videtur esse e genere canum marinorum, & forte carcharias. Porro: *Orphum*. De hoc Ovidius, Halieutic. vers. 103:

Cantharus ingratus succo, tum concolor illi
Orphus, cæruleaque rubens erythinus in unda.

Tum: *Rubentemque erythinum*. Corrupte quidem Mss. Reg. *rubentemque acynum*. Pessime recentiores editiones, *orbum rubentem*, *rhamnumque pullum*. Emendandum fuit, ut patet ex versibus Ovidii, *orphum*, *rubentemque erythinum*. Et: *Sparulum*. Corrupte adhuc libri scripti & editi, *pulum*, vel *pullum*. Emendandum fuit, *sparulum*, ut constat ex Ovidio, Halieutic. vers. 106.

Et superaurata sparulus cervice refulgens.

Sparulus ad sparos pertinet — *Chrysophrin*. Male Mss. Reg. *criso*, vel *crisopretem*. Emendandum, *chrysophryn*, docuit Ovidius. Halieutic vers. 110:

Et pictæ mormyres, & auri
Chrysophrys imitata decus. — *Permeca*, *tragum*. Sic quoque Ovid. Helieutic. vers. 112. Pessime Mss. Reg & editio princeps, *parum tergum*. Nec melius recentiores, *præterea parvum tragum*. Mæna mas dicitur tragus, cum ejus color obscuratur, & tunc mænarum caro pessimus est cibus. Id contingit hieme. — *Placentem cauda labrum*. Labrus ab Ovidio, Halieut. ver. 113, appellatur melanurus:

Quin laude insignis caudæ melanurus.

Ib. 20 *Epodas lati generis* Ovid. ibid. vers. 126.

Tunc epodes lati.

Epodes ad planos pisces pertinent, ut solea. Mox: *Channen*. Sic & Ovid. vers. 108.

Et ex se
Concipiens channe gemino fraudata parente.

Channe valde similis est percæ. Vide Libr. IX, sect. 23. Porro *Glaucus* Ovidius quoque vers. 117.

Ac numquam æstivo conspectus sidere glaucus.

Glaucus æstate latet per sexaginta dies. Valde similis est sciænæ, umbræve. Cum timet glaucus, parvulos in ore accipit, & aufugit. Inde apud Oppianum patris amantis symbolum est. Vide Libr. IX, sect. 25. Tum: *Pompilum*. De hoc quoque Ovidius, vers. 100.

Terque comes ratium, tractique per æquora sulci,
Qui semper spumas sequeris, pompile, nitente.

Et: *Chromin, qui nidificet in undis*. Apud Ovidium, ibid. vers. 121.

Atque immunda chromis, merito vilissima salpa,
Atque avium dulces nidos imitata sub undis.

Certe nunc corruptus hic Ovidii locus. In exemplaribus, quibus usus est Plinius, vel fuit scriptum:

Atque immunda chromis nidos imitata sub undis.

vel quod potius crediderim, memoria lapsus est Plinius, & chromi tribuit, quæ ipse phyci attribuit supra Libr. IX, sect. 42. Unde forte scripserat Ovidius, ut conjicit eruditus Harduinus:

Atque avium phycis nidos imitata sub undis.

Chromis ad sparos pertinet, & similis est glauco parvo. Verno tempore piscium optimus habetur.

Ib. ult. *Elopem quoque*. Ovid. ibid. vers. 96.

Et pretiosus helops nostris incognitus undis.

De elope vide supra Libr. IX, sect. 79. Multis creditur esse anthias. In mari Pamphylio sacer habetur, & cum magna piscatorum lætitia capitur, teste Æliano, Hist. Animal. VIII, 18.

193, 5 *Sphyræna*. Sudis, seu sphyræna, ab Italis adhuc dicitur, *spirena*, & ab Etruscis *sfirena*.

IN LIBRUM XXXIII.

Pag. 194, lin. 5 *Parietum digitorumque pigmenta*. Inaurabantur parietes, digitique gemmis nitebant.

195, 12 *Haberetque nonnisi quod secum est*. Bene Mss. Reg. 2, & 3.

Ib. 16 *Auri etiam sanies*. Chrysocolla illa Plinii, ut & priscorum, differt multum a nostra chrysocolla. Pliniana, species est spati viridis, quod in auri, æris, aliorumque metallorum fodinis reperitur. Vide Cl. Hill, *Traité des Pierres de Théophraste*, pag. 100.

Ib. 19 *O prodiga ingenia*. Ms. Reg. 3, & editio princeps. Mox: *Et aurum argentumque cælando carius fecimus*. Ms. Reg. 3, & editio princeps.

Ib. 23 *Libidines celebraverunt*, *ac per obscenitates bibere*. Ita Mss. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus. Huc autem spectat Juvenalis, Satyr. II, 95.

Vitreo bibit ille Priapo.

196, 9 *Abdicari auri sacra fames*. Ms. Reg. 3, & editio princeps. Mox: *Proscissum est conviciis*. Ms. Reg. 3.

Ib. 14 *Homero credi*. Homer. Iliad. η'. vers. 472.

Ib. 18 *Centum boum*. Homer. Iliad. ζ'. vers. 234.

Ib. 21 *Multa legum antiquarum*. Multatio, pœnave. Qua de re Festus. *Ovibus duabus multabantur apud antiquos in minoribus criminibus*, *in majoribus autem*, *bubus: nec extra hunc numerum excedebat multatio*.

197, 2 *Midæ quidem anulum*. Vel Plinius, vel ejus librarii erravere. Gygæ est anulus, ut videre est apud Platonem, & Ciceronem, de Officiis, III, 38.

Ib. 6 *Quarum in more ferreum*. Mss. Reg. 2, 3, & editio princeps. Frustra in recentioribus emendatum, *quarum mere ferreum*.

Ib. 15 *In prætextæ annis*. Ante annum quintumdecimum. Anno enim quartodecimo completo, bulla suspendebatur Laribus.

Ib. 21 *Ungulum vocabant*. Ungulus, Oscorum lingua, anulus; ut docet Festus ex Pacuvio.

198, 5 *Æqua fortuna triumphantis*. Bene Ms. Reg. 3. Mox quoque editio princeps, & *servi coronam*.

Ib. 8 *Ante tertium Consulatum*. Marius fuit tertium Consul anno Urbis conditæ DCLI.

Ib. 13 *Nec Iliacis temporibus*. Multo ante Iliaca tempora, Hebræi anulos habuere, ut videre est in Genesi XXXVIII, 18, & 25. In picturis quoque Herculanensibus anulum habet Theseus. Vide *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I, Tab. V, & Tom. III, Tab. XIV, not. 6. Mox: *Conditas arcis*. Homer. Odyss. θ'. vers. 424. Porro: *Vasa aurea*. Homer. Ibid. vers 443, & 447.

Ib 17 *Non anuli*. Postea enim sortes anulo obsignatæ; ut videre est apud Suetonium in Tiber. Cap. 63.

Ib. 22 *Lævis manibus*, *latentibusque*. In læva anulum habet Theseus, sed non latet.

199, 1 *Apud eumdem Homerum*. Homer. Iliad. ρ'. vers. 52.

Ib. 7 *M. Crassum*. Bene Ms. Reg. 3. Perperam hæc nomi-

na omisit eruditus Harduinus in altera sua editione. Mox: *Duo millia pondo auri rapuisse*. In Mss. Reg. *reperisse*. Recte emendatum, *rapuisse*. Male emendavit eruditus Harduinus, *perisse*. Porro: *Suo & Pompeii secundo Consulatu*. Male Mss. Reg. 3, editio princeps, & eruditus Harduinus in altera sua editione *tertio Consulatu*. Id contigit Crassi & Pompeii secundo Consulatu anno Urbis conditæ CCLXXXXIX.

Ib. 20 *Statim exspirasse*. Hausto, quod sub gemma erat, veneno.

200, 8 *Cn. Flavium*. Ita libri scripti & editi. Melius tamen Livius in fine Libri IX. *Cn. filium*. Annius enim fuit familiæ nomen, non prænomen. Mox: *Diebus fastis*. Fasti dies dicebantur, quibus sine piaculo Prætoribus licebat tria verba fari, *do*, *dico*, *addico*. Nefasti vero, quibus non licebat fari. Vide Ovidium, Fast. Libr. I.

Ib. 19 *Anulos ab eo abjectos*. In publico luctu deponebantur, abjiciebanturve, anuli. Vide & Livium in fine Libr. IX. Mox: *Adjectum hoc quoque*. Hoc quoque adjectum in antiquissimis Annalibus & phaleram positam esse; unde postea ab aliis adjectum est equitum nomen, quod phalera eorum esset insigne.

Ib. ult. *P. Sempronio, P. Sulpicio Consulibus*. Bene Ms. Reg. 2. P. Sulpicius Saverrio & P. Sempronius Sophus Consules fuere anno Urbis conditæ CCCCL. Male eruditus Harduinus in altera sua editione, *P. Sempronio Longo, L. Sulpicio*.

201, 6 *Ducentis quatuor annis*. Capitolina ædes dedicata fuerat ab Horatio Pulvillo iterum Consule, anno Urbis conditæ CCXLVII. Ergo ab Horatio Pulvillo ad P. Sempronium & P. Sulpicium Consules interjecti sunt anni CCIV. Male itaque Mss. Reg. editio princeps & eruditus Harduinus in altera sua editione, CCCIV *annis*. Observa autem Flavium in sua Inscriptione secutum esse calculos Varronianos. Contra vero Plinius sequitur Verrianos calculos, cum mox numerat annum CCCCXLIX. Mox: *Ita* CCCCXLIX *a condita Urbe*. Bene Mss. Reg consentientibus & Fastis. In editione principe aliisque CCCCXLVIII, quas immerito sequitur Harduinus in altera sua editione.

Ib. 16 *In ferreo consenuerint*. Mss. Reg. & ed. pr.

Ib. 19 *De vita sua scripsit*. Mss. Reg. & editio princeps, *scribit*. De Scauri vita satis dixi ad Tacitum, Vit. Agric. Cap. I.

Ib. 24 *Literis contenta solis*. Viget adhuc mos ille Constantinopoli, & in toto Oriente. Non cælatis figuris, sed literis signant,

202, 20 *Medio dicuntur usæ*. Bene Mss. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

205, 9 *Anno Urbis conditæ* DCCLXXV. Verrianos calculos & hic sequitur Plinius; ut jam monui paulo supra. Mox: *C. Sulpicius Galba*. Imperatoris hic frater fuit, & Ædilis. Vide Suetonium in Galba, Cap. 3. Ejus officium erat popinas ganeasque inhibere, pœnasque ab iis, qui eas exercerent, exigere.

Ib. 16 *Lege Julia theatrali in XIV ordinibus*. De hac lege & in quatuordecim ordinibus sedendi jure multa dixi ad Tacitum, Annal. XV, 32.

206, 4 *Instituere Graeci*. Ita Mss. Reg. & nummi veteres.

207, 9 *Quis primum donatus sit*. Mss. Reg. & editio princeps. Mox: *Equidem quis primus donaverit*. Mss. Voss. & Reg. 3. In Ms. Reg. 2, & editione principe legitur quoque, *equidem*. Porro: *A. Postumius Dictator*. Dictator fuit anno Urbis conditæ CCCXXIII.

208, 7 *Et in secreto margaritarum sacculi*. Ita Mss. Reg. 2, 3, & editio princeps. Frustra eruditus Harduinus in altera sua editione emendavit, *& inserta margaritarum pondera*. In secreto, id est in secretioribus ædibus dormitoriisque. Mox: *E collo dominarum aureo*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 10 *Inter stolam plebemque*. Matronæ stola in pedes demissa utebantur. Brevior plebeiarum feminarum amictus. Libertinæ, altius quoque succinctæ, pedes circulis aureis nitentes ostentabant, mediumque quemdam, ac veluti equestrem, feminarum ordinem faciebant. Mox: *Pædagogiis id damus*. Pædagogia, pueri sunt unguentarii. Aureo suo cultu, minus ad balineas publicas, quam ad Principum domos pertinere videbantur.

Ib. 16 *Insolens bis*. Mss. Reg. Dalecamp. & editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus editionibus, *in solis bis*. Mox: *Magna criminum occasione*. Tum adversus eos, qui imaginem Principis Claudii, non dato jure, ferrent, tum, vel dato jure, qui ferrent sine debita Principi reverentia. In recensendis his criminibus frequens est Tacitus.

Ib. 20 *Æqualiter publicando Principem*. Dato omnibus jure ferendi imaginem Principis, eumque adeundi.

209, 1 *Ante Pyrrhum regem devictum*. Anno Urbis conditæ CCCCLXXIX.

Ib. 14 *Q. Ogulnio, C. Fabio Coss.* Bene Mss. Reg. Male eruditus Harduinus in altera sua editione, *C. Fabio Consule*.

Ib. 18 *Bello Punico primo*. Quod cœpit anno Urbis conditæ CCCCXC. Mox: *Sextantario pondere*. Tunc ergo as non fuit librale, seu duodecim unciarum: sed tantum fuit sextantarium, seu duarum unciarum. Inde manifestum est factas fuisse a republica quinque partes lucri, dissolutumque æs alienum.

Ib. 22 *Janus geminus*. Janus bifrons. Tales adhuc multi exstant nummi ærei.

Ib. ult. *Annibale urgente Marcum Minucium*. Vide Livium XXII, 18, & 24. Male in editione principe omissa nomina *Marcum Minucium*; quod secutus est eruditus Harduinus in altera sua editione.

210, 4 *In militari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus datus*. Cum denarius valeret asses sedecim, dabatur tamen militibus in stipendio pro decem assibus: unde milites lucrabantur sex asses. Postea sub initiis Tiberii Principis, non denarius, sed deni asses Pannonicis legionibus dati sunt. Tumultuatæ sunt illæ legiones, quod in diurno stipendio senis assibus fraudarentur. Qua de re satis dixi ad Tacitum, Annal. I, 17. Mox: *Notæ argenti bigæ atque quadrigæ*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Plurimi nummi familiarum Romanarum notati bigis atque quadrigis adhuc exstant. Porro: *Lege Papiria*. Ita Mss. Reg. Voss. & editio princeps. Male eruditus Harduinus in altera sua editione, *lege Papiriana*. Papirius ille creditur fuisse Papirius Turdus, qui Tribunatum plebis gessit anno Urbis conditæ DLXXXVI. Tum: *Livius Drusus*. Tribunus fuit plebis anno Urbis conditæ DCXXIX. Alius fuit Tribunus quoque plebis anno U. C. DCLXIII.

Ib. 10 *Lege Clodia*. Est Clodius Pulcher, Tribunus plebis, qui Ciceronem in exsilium egit anno U. C. DCXCVI. Victoriati ita dicti a Victoriæ signo. Idem autem valor fuit, ac quinarii; eademque nota Q.

Ib. 13 *Post annum* LXII *percussus est*. Percussus est aureus nummus anno U. C. DXLVII. Mox: *Scripulum valeret sestertiis vicenis*. In libra Romana erant scripula 288. Scripulum valebat sestertios vicenos. Tales adhuc exstant aurei nummuli, qui notam habent XX, qua significantur sestertii viceni. In Mss. Reg. & editione principe, *sestertius vice-*

nus: unde forte legendum, *sestertios vicenos*. Sic & Varro accusativo usus est. Porro: *Quod effecit — sestertios* DCCCC. Ita libri omnes scripti & editi. Unde explicat eruditus Harduinus rempublicam in singulas auri libras sestertios DCCCC, quales erant anno DXLVII esse lucratam.

Ib. 17 *Placuit* X, XL *signari*. Placuit denarios quadragenos signari in singulis auri libris. Mox: *Minutissime Nero ad* XLV. Id est quadragenos quinos denarios.

Ib. 21 *Nec paulatim exarsit*. Ita Mss. Reg. 2, & 3.

Ib. ult. *Plumboque in os addito*. Cum Gracchi caput auro esset rependendum, plumbum in ejus os addidit Septimuleius, ita ut caput pependerit libras $17\frac{3}{4}$ ἑπτακαίδεκα λίτρας καὶ δίμοιρον. Plutarch. In Gracch. pag. 842. Sic parricidio suo Septimuleius rempublicam etiam circumscripsit; id est, fraude decepit.

211, 11 *Aureis usum vasis*. Bene Mss. Reg. editio princeps & Cl. Durand.

Ib. 23 XII M *pondo annua*. Optime hunc locum eruditus Gronovius ex Appiano & Livio restituit.

212, 8 *Terram virginem nactus*. Terram intactam, & nondum effossam. Talem terram virginem nuper reperere Hispani in America. Campos leucarum 14 auriferos in America, provincia *Sonora*, invenerunt anno 1771. Mox: *In Suanorum gente*. De Suanis vide supra Libr. VI, sect. 4. Porro: *Velleribus aureis inclyto regno*. Hoc est vellus aureum fabulis celebratum in Colchide. Tum: *Columnæ atque parastaticæ*. Adhuc ex Orientis usu, Constantinopoli solium Imperatoris Turcici columnas habet aureas; hujusque solii pedes nitent smaragdis. Parastaticæ autem sunt pilæ quadratæ. Et: *Sesostri Ægypti rege*. Mss. Reg. & ed. pr.

Ib. 13 *Argenteis hastis*. Bene Ms. Dalecamp. & eruditus Gronovius. Mox: *Scena argentea*. Scena illa intelligi debet scenicus omnis apparatus, qui totus argenteus fuit.

Ib. 23 *Pondo* CXXIV M. Ita quidem emendavit Cl. Durand. Quod nimium est. At Mss. & editi libri habent tantum, *pondo* CXXIV. Quod quoque minimum est. Forte scripserat Plinius, *pondo* M CXXIV. Certe aliquid portentosum exhibuit insanus Caligula. Mox: VII M *pondo habere*. Ita adhuc Cl. Durand. Pessime certe scripti & editi libri, VII *pondo*. Immo Ms. Reg. 2, VI *pondo*. At librarii, ut passim occurrit in Mss. Plinii codicibus, omisere millesimi aut centenarii numeri notas. Crediderim tamen Plinium non scripsisse VII M *pondo*, *sed* VII C *pondo*. Jam multo ante legati Philip-

pi regis, de victoria gratulantes, in æde Jovis Capitolini *centum pondo coronam auream* posuerant, ut videre est apud Livium XXXVI, 35. *Legati* quoque *ab rege Attalo coronam auream* CCXLVI. *pondo in Capitolio posuere*, teste eodem Livio, XXXII, 27.

213, 1 IX C *quam Gallia Comata*. Cl. Durand, IX M.

Ib. 5 *Aureæ domus ambientis urbem*. Tanta erat aureæ domus, quam Nero exstruxit, amplitudo, ut urbs potius, quam domus videretur. De hac domo disserui ad Tacitum, Annal. XV, 42.

Ib. 8 *L. Aurelio Coss.* Anno U. C. DXCVII.

Ib. 11 *L. Marcio Coss.* Anno Urbis conditæ DLXIII. Mox: *Civili bello suo*. Mss. Reg. Id contigit anno Urbis conditæ DCCV.

Ib. 14 *Laterum aureorum* XV M. Mss. Reg. 2, & 3. Quod fuerit laterum illorum aureorum pondus, quæ magnitudo, incompertum. Mox: *Argenteorum* XXXV M. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 17 *Perseo rege victo*. Mss. Reg. & editio princeps. Perseus ab Æmilio Paulo victus est anno DLXXXV.

Ib. 22 *Censura L. Mummii*. Anno Urbis conditæ DCXII.

214, 1 *De Catulo*. Qui capitolium dedicavit, ut dictum est supra Libr. XIX, sect. 6.

Ib. 4 *Septimo volumine*. Libr. VII, sect. 57.

Ib. 12 *Cedat per utrumque plumbo*. Hæc incogitanter scripsit Plinius. Aurum nec pondere nec facilitate materiæ plumbo cedit. Pes cubicus auri pendet libras 1326. Plumbi vero, libras 828. De facilitate materiæ satis compertum est, & mox dicetur. Immo ipse Plinius paulo infra ait nihil auro laxius dilatari.

Ib. 25 *In septingenas & quinquagenas*. Nostri bractearii inauratores adhuc exercitatiores unam auri unciam in 2750 bracteas spargunt; & si in longitudinem extendant, filum argenteum inaurant longum pedes 1,440,000.

215, 3 *Auri parvulas massas*. Detecto novo terrarum orbe non parvulæ tantum, sed magnæ reperiuntur massæ. Teste Francisco Oviedo, in Hispaniola reperta massa auri 3600 *Reales* ponderantem. Recenter Hispani in provincia *Cinaloa*, fodinaque Yecorato, auri massam invenere octo libras Hispanicas ponderantem & amplius.

Ib. 15 *Agrippinam Claudii Principis*. Agrippinam uxorem Claudii Principis. Illam non paludamento, sed chlamyde aurata, indutam dixit Tacitus, Annal. XII, 56. Mox: *Si-*

ne alia materia. Mss. Reg. & editio princeps. Porro: *Attalicis vero*. De iis dictum supra Libr. VIII, sect. 74.

Ib. 22 *Suo loco docebimus*. Infra Libr. XXXV, sect. 17. Mox: *Ut dicemus*. Infra sect. 32, & 41. Porro: *Exarenatur*. Desquamatur, tolluntur que arenæ.

216, 5 *Vim habet, qualem*. Mss. Reg. & editio princeps. Mox: *A formicis*. Vide supra Libr. XI, sect. 36. Porro: *Apud Scythas gryphis*. De gryphis jam dictum supra Libr. VII, sect. 2. Et formicæ & dracones fodiendo terram aurum forte monstrarunt; tunc id crevit in fabulam antiquis scriptoribus, Herodoto maxime, celebratam.

Ib. 15 *Segullum tollunt*. Hispanis manet antiquum hoc nomen. Plinianam auri effodiendi rationem adhuc sequimur. Mox: *Conjectura capitur*. Quantum sit auri conjicitur & æstimatur.

Ib. 21 *Gummi inventum est*. Ita quidem scripti & editi libri. At, ut opinor, vocula excidit, & legendum: *Si gummi inventum est*. Gummi illud est ipsa telluris concretæ crusta, metalli nuntia. Mox: *Talutatium*. Ita Mss. Reg. 2, 3, & Voss. In Ms. Reg. 5, *alutationem*. In recentioribus editionibus, *alutatium*.

Ib. 25 *Puteis foditur*. Rotundi putei a Romanis effossi visuntur adhuc in multis Hispaniæ locis, ut *Riotento*, &c. Vide Cl. Bowles, *Introduction à l'Histoire naturelle d'Espagne*, pag. 37.

217, 1 *Atque Thebaico*. Thebaico lapide, de quo infra Libr. XXXVI, sect. 13. Tale marmor auro scintillans videre est in regiis ædibus Luparæ.

Ib. 7 *Pilis cuditur*. Bene Ms. Reg. 3.

Ib. 10 *Ex tasconio*. Manet adhuc Hispanis & Italis nomen *tasco*, *tasconio*, expurgatio. Mox: *Alia flatum*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 16 *Eadem mensura vigiliarum est*. Quantum tempus insumitur cavandis montibus, tanta est mensura vigiliarum. Semper enim ibi nox; numquam dies. Mox: *Arrugias*. Manet quoque id nomen Italis & Hispanis, apud quos *arrugia* dicitur fodina metallica profundissima.

Ib. 24 *Vapor & fumus*. Aceti ignisque vapor & fumus.

219, 3 *Lineas itineri præducunt*. Lineis signant quid in rupe cædendum, qua parte corrivandi torrentes. Nulla sunt hominis vestigia, cum e funibus pendeat. Mox: *Manus trahunt*. Ita hunc locum desperatissimum emendavit eruditus Harduinus: nec infeliciter. Mallem tamen *manu tra-*

hunt. Nam cum per funes eundum sit, & plenis sportis graves ascendant, manibus superiora funium apprehendunt, & se suaque onera trahunt. In Mss. Reg. & editione principe, *manes*.

Ib. 14 *Agangas vocant*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 18 *Jam promovit Hispania*. Hispania propius mari puteos suos fossasque & canales admovit. Mox: *In priore genere*. Cum per puteos aurum quæritur, ut dictum est paulo supra.

Ib. 23 *Palacas Hispani vocant, alii palacurnas*. Ita Mss. Reg. 2, & 3.

220, 6 *Interdicto patrum diximus*. Supra Libr. III, sect. 24.

Ib. 8 *Ictimulorum aurifodinæ*. Ictimuli, vicus fuit prope Vercellas. Ibi aurifodinæ, quas memorat & Strabo Libr. V, pag. 218.

Ib. 22 *Vario pondere, alibi nona*. Mss. Reg. & editio princeps. Mox: *Albucrarense*. Ita Ms. Reg. 2, & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *Albicratense*. Ditissimæ Galliarum aurifodinæ fuerunt in Tarbellis; ut videre est apud Strabonem, Libr. IV, pag. 490. Mihi videtur ibi fuisse aurum Albucrarense. Fuere quoque aurifodinæ, in Cemmeno monte, ubi confluunt Isara & Rhadanus. Vide & Strabonem, Libr. III, pag. 146, & Libr. IV, pag. 128.

221, 1 *Electrum vocatur*. Tale electrum videre est in multis nummis, ac maxime Carthaginiensibus.

Ib. 5 *Homero teste*. Odyss δ'. vers. 73.

Ib. 13 *Gemina ratione*. Cælestibus nempe arcubus & igneo stridore.

Ib. 17 *Holosphyraton*. Id est, plenum ac solidum, ὁλοσφύρατον Mox: *Significavimus*. Supra Libr. V, sect. 20. Porro: *Antonii Parthicis rebus*. Anno Urbis conditæ DCCXVIII.

222, 10 *Triplici miseos*. Misy lapis est vitriolicus.

Ib. 15 *Lomento*. Lomentum farina est fabacea.

Ib. 21 *Chrysocolla*. Chrysocolla Plinii non confundenda est cum nostra chrysocolla. Mox: *Puteis, quos diximus*. Supra sect 21.

223, 6 *Quam vena putris*. Recte dictum. Est enim æris metallum, quod resolvitur, & veluti putrescit. Mox: *Quam lutum adpellant*. Herba illa lutum est luteola herba salicis folio, C. B.

Ib. 18 *Scytanum*. In Ms. Reg. 5. *Schytanum*. *Servatur in lomentum*. In pulverem.

Ib. ult. *Colorem in herba segetis*. Talem colorem egregie *red-*

dit orobitis Sinensis; ut videre est in pictura, quæ penes me est.

224, 9 *Parætonio*. Parætonium ita dictum a Parætonio urbe portuque Marmaricæ, ubi reperiebatur. Vide & infra Libr. XXXVI, sect. 12.

Ib. 23 *Acesin adpellant*. Id est, medicinalem; ab ἄκεσις, curatio. Non est orobitis, quæ tinctoria est, ut dictum superiore sectione.

Ib. 26 *Adglutinando auro*. Loco chrysocollæ adglutinando auro nunc adhibetur borax; & priscorum chrysocolla melius adglutinat.

225, 7 *Ad supradicta additis*. Ad supradicta, id est, ad æruginem Cypriam, urinamque pueri impubis, & nitrum.

225, 23 *Quæ sequens insania*. Argentum est altera post aurum insania. Mox: *Nullaque sui spe nascitur*. Nunc novimus argentum nativum.

226, 9 *Unde metalla Græci*. Nempe quod μετ᾽ ἄλλων, cum aliis; vel μετ᾽ ἄλλα, post alia, reperiuntur.

Ib. 12 *Bebulo adpellatur*. Cum Annibal uxorem duxisset Castulone, videntur ibi fuisse Annibalis putei. Quam multi vero ibi fuerint aperti vide apud Cl. Bowles, *Introduction à l'Histoire naturelle d'Espagne*, pag. 411.

Ib. 15 *Aquitani stantes*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus emendatum, *Accitani*. Cur Aquitani non essent operati in Hispanicis fodinis, cum hodieque fodinas minii, quæ sunt in vico *Almadén*, operentur Germani?

Ib. 21 *Odor ex argenti fodinis inimicus*. Vere quidem ob arsenicum.

Ib. 25 *Cujus vomica*. Vomit liquorem æternum. Liquorem illum non esse æternum, sed & ipsum gelascere & malleo extendi, nuper docuere Petropolitana experimenta.

227, 4 *Alutis injectis*. [illegible] emendavit Pintianus. Emendationi favent Mss. Reg. [illegible] *vitiis abjectis*. Paulo audacior Harduini emendatio, *vestibus injectis*. Aluta autem illa, seu talutia, de quibus jam supra dictum sect. 21, sunt auri sordes.

Ib. 7 *Sublitum bracteis*. Bracteis aureis.

Ib. 11 *Suo dicemus loco*. Infra sect. 41.

Ib. 24 *Platyophthalmon*. Ita dictum, quod dilatet oculos, πλατυόφθαλμον. Arabibus nunc dicitur *al Ka-hol*. Feminæ adhuc eo pingunt oculos: qui mos antiquissimus est, teste Jeremia IV, 30. Cl. Shaw vidit pulverem illum sti-

bii & lævem arundinem, qua utebantur prisci, ut inter pupillam oculi & palpebras stibium inducerent, & sic oculos dilatarent, reperta in sepulcris deserti, quod Arabes vocant *Sakara*. Shaw, *Voyages*, Tom. I. pag. 382.

228,24 *Vocant helcysma*. Scoriam argenti Græci vocant τὸ ἕλκυσμα ab ἕλκω, traho, quod scoria argenti ita lenta sit, ut instar visci trahatur.

229, 2 *Molybdæna, de qua dicemus*. Infra Libr. XXXIV, sect. 53.

Ib. 5 *Quæ vocant liparas*. Vide supra Libr. XXIII, sect. 81. Mox: *Spuma argenti*. Fit ea spuma ex solo plumbo, quod cum aliis metallis, ac præcipue cum argento, ad faciliorem fusionem purificationemque miscetur. Fervente mixtura, plumbum violentia ignis extenuatum levitatem acquirit, argento supernatat, & fit spuma.

Ib. 23 *Lythrida*. Ita Mss. Reg. 2, & 3.

230, 6 *Donec purgentur*. Donec triticum & hordeum disrumpantur ac dehiscant, & ita calyce suo purgentur. Vide Dioscorid. V, 102.

Ib. 12 *Lanam non denigret*. Ms. Reg. 3, & editio princeps.

Ib. 23 *Myrtoque*. Myrteo oleo.

231, 16 cccxlix, *annum*. Bene emendavit Hermolaus Barbarus. Male Mss. Reg. editio princeps, & eruditus Harduinus in altera sua editione, ccxlix.

232, 5 *Homero teste*. Iliad. β'. vers. 637. Mox: *Milton vocant*. Milton Græcorum non est minium, sed est ochra rubra. Vide Cl. Hill, *Traité de Théophraste sur les pierres*, pag. 177. Mox: *Minium quidam, cinnabari*. Ita vocabant, quia minium ejusdem est coloris, ac cinnabari.

Ib. 8 *Indico cinnabaris nomine*. Cinnabaris Indica non est, ut fabulati sunt prisci, sanies draconis a serpente elisi, sed concreta resina arboris Indicæ, quæ a Clusio appellatur draco arbor. Vide adhuc infra Libr. XXXV, sect. 32.

Ib. 11 *Ut diximus*. Supra Libr. VIII, sect. 12. Mox: *Medicamentisque utilissima*. Et nos utimur cinnabari Indica, cum inter præstantissima sit remedia, quæ exstrinsecus & intus adstringant.

Ib. 15 *Venenum esse paulo mox docebimus*. Infra sect. 41. Nos quoque minio naturali raro utimur inter remedia, quod nonnumquam partes vitriolicas vel arsenicales contineat.

Ib. 21 *Idcirco transiere*. Mss. Reg. 2, & 3. Mox: *Suis locis dicam*. Infra Libr. XXXV, sect. 13, & 14.

233, 3 *Celeberrimum ex Sisaponensi regione*. Exstat adhuc

in Bætica fodina illa minii, cujus descriptionem curiosissimam edidit Cl. Bowles, pag. 39, & seqq. De ea quoque diligenter scripserat Cl. de Jussieu; *Mémoires de l'Académie Royale des Sciences*, an. 1719.

Ib. 6 *Romam defertur*. Mss. Reg. 2, & 3,

Ib. 14 *Argentum vivum adpellavimus*. Supra sect. 32.

Ib. 20 *Naturales illas arenas*. Minii Sisaponensis, Cilbianive. Mox: *Suo loco dicemus*. Infra Libr. XXXV, sect. 24.

234, 8 *Si non sit aurum*. Si desit aurum, probatur ferrea lamina candente.

Ib. 11 *Setis inducatur*. Idem docet Vitruvius, VII, 9. Tales repertæ sunt ceratæ picturæ in Herculanensibus picturis. At cum inconsulte ignis fuisset picturis illis admotus, evanuere.

Ib. 14 *Marmora nitescunt*. Marmorea signa; ut habet Vitruvius, loc. cit. Mox; *Candelis subigatur*. Candelæ illæ videntur fuisse cylindri cerei, ut sunt candelæ nostræ cereæ. Vidimus supra Libr. XIII, sect 27 repertos esse Numæ libros candelis vinctos.

Ib. 17 *Minium in voluminibus*. Minium illud passim occurrit in vetustissimis codicibus Mss. Minii adhuc multus Constantinopoli usus in epistolis, libris, sepulcris.

Ib. 20 *Ex secundario*. Ex secundario minio, de quo dictum paulo supra. Mox: *Hydrargyrum in vicem argenti vivi*. Minia duo distinguit Plinius. Alterum, quod reperitur in argentariis metallis, & optimum. Alterum, & in omnibus fere argentariis & plumbariis invenitur, sed multo inferius. Distinguit quoque argentum vivum & hydrargyrum. Illud reperitur in argenti fodinis, purum, sine mixtura, & fluidum. Hoc autem fit ex minio in pulverem redacto, & ignis vi separatur. De utroque vide Cl. Hill, loc cit. pag. 196.

235, 2 *Venenum esse conveniat*. Hydrargyrum quidem diu inter venena habitum. Nunc nobis in præstantissima & vulgatissima remedia cessit. Immo in Oriente feminas Græcas, ut pinguescant, hydrargyrum haurire nos docuit Cl. Galland, *Voyage Ms. du Levant*.

Ib. 11 *Viliorem excogitavit materiam*. Liquorem ovi candidum, ut dictum supra sect. 32.

Ib. 19 *Quod a Sole fuit*. Pars quæ fuit obversa Soli, & est durior.

236, 5 *Specula fieri*. Tale speculum videre est in picturis Herculanensibus. *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. III. Tab. XXVI.

138, 7 *Tertiæ æris*. Tertia pars æris.

Ib. 16 *Vicatim tota statuas*. Ita Mss. Reg. 2, & 3. In editione principe aliisque, *totas*.

238, 13 *Marcio Censorino Coss.* Anno Urbis conditæ DCCXLVI.

Ib. 26 *Pythii Bithyni*. Non Bithynum, sed Lydum dicit Herodotus VII, 27, & 28, ubi mira de ejus opibus.

239, 4 *In delectu senectuti suæ* Mss. Reg. 2, & 3.

Ib. 10 *Q. Marcio Coss.* Anno Urbis conditæ DLXVIII.

Ib. 21 *Et mensas repositoriis*. In hac luxus insania Romani tabernas mensis adoptaverant, & mensas repositoriis imponebant. De his repositoriis multa habet Petronius in Satyric.

240, 6 *Quatuor millia* CCCLXXX *pondo*. Ita Mss. Reg. editio princeps & Cl Durand.

Ib. 13 *In Tribunatu plebis*, X. Argenti decem mille pondo.

240 ult. *Paternaque gente pellitum*. Dignitatis insigne erat vestis pellita.

242, 7 *Furit vita*. Perperam Mss. Reg. *fuerit*, vel *fuerat*: recentiores editiones, *furuit*. Melius *furit*.

245, 5 *Duæ unciæ* X *venierunt* Ita Mss. Reg. 2, & 3. In Ms. Voss. & editione principe, *duæ unciæ* XX *venierunt*. Duas uncias intellige pedis Romani uncias duas, vel, ut vulgo loquimur, duos pollices. Nempe diameter emblematis fuit duarum unciarum. Ulysses & Diomedes Palladium subripientes sæpe occurrunt in antiquis gemmis. Mox: *Magiriscia*. Ita appellatos a μάγειρος, coquus.

Ib. 18 *Atticum vocatur*. Cl. Hill, pag. 192, vult sil Atticum Romanorum esse Cinnabarim factitium, quod a nostro prorsus diversum est. At hic apud Plinium, ut apud Vitruvium VII, 14. Sil Atticum est ochra Attica.

246, 9 *Quod nunc omittunt*. Bene editio princeps. In Mss. Reg. *ommittunt*. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *obmutuit*.

Ib. 17 *In sua coquitur herba*. Herba illa sane est glastum seu isatis, de qua dictum supra Libr XXII, sect. 2. Mox: *Quæ chrysocollæ*. De ea dictum supra sect. 26 Porro: *Vocatur lomentum*. Cærulei illius ita loti & triti partes tenuissimæ sunt. Tum: *Pretium ejus* X XI. Nota denarii abest a Mss. Reg & editione principe; at est supplenda. Male recentiores editiones, X I.

247, 1 *Vocant cyanon*. Bene emendavit Cl Durand. In Mss. Reg. *Cyllon*. In recentioribus editionibus *cœlon*.

Ib. 9 *Cretam Eretriam*. Eretria dicta ab urbe Eretria in Eubœa.

Ib. 18 *A tota Seplasia*. Seplasia forum fuit Capuæ, in quo

unguentarii negotiabantur. Seplasia vero, de qua nunc agitur, fuit Romæ, nomine a Capuana ducto. Apud Cl. Gori, Inscript. antiq. Tom. I, pag. 398. EUTYCHI. SEPLASIAR. NEGOTIANTIS. id est Seplasiarii negotiantis.

IN LIBRUM XXXIV.

Pag. 248, lin. 4 *Ut diximus*. Supra Libr. XXXIII, sect. 13, & 48.

249, 17 *Quod est Cordubense*. Prope Cordubam sunt montes *Sierra-Morena*. Ibi duæ fodinæ æris; altera cærulei, altera viridis. Mox: *In sestertiis dupondiariisque*. Ita scripti & editi libri. Fueruntne sestertii ærei: nullos certe novimus nisi argenteos. At, ut opinor, per sestertios hic intelligendi sunt quadrusses, qui idem valebant ac sestertii.

250, 11 *Proscriptum esse ab Antonio*. Ms. Torrent. In editione principe, *proscriptum eum esse*.

Ib. 16 *Olympiadis* CLVIII, *anno tertio*. Male Mss. Reg. editio princeps, & eruditus Harduinus in altera sua editione, CLVI. Annus Urbis conditæ DCVIII, quo capta est Corinthus, incidit in annum tertium Olympiadis CLVIII.

Ib. ult. *Nullo munditiarum despectu*. Bene Mss. Reg. & editio princeps. Frustra emendatum *respectu*.

252, 1 *Tribunorum militarium salariis*. Ex Appiano II. Bell. Civil. pag. 491, conjicitur annua tribunorum militarium salaria fuisse denariorum MCCCCLX.

Ib. 19 *Navalem triumphum egit*. Anno Urbis conditæ DIXXXI. Mox: *Porticum duplicem*. Duplici columnarum ordine instructam.

Ib. 22 *Syracusana superficie*. Syracusano ære.

253, 20 *Romanum fuerit inventum*. Mss. Reg. & editio princeps.

254, 20 *Lupercorum habitu*. Lupercorum habitus fuit caprina pellis; cetero erant nudi. Mox: *Quo deditus est*. Mancinus, improbato a Senatu fœdere, quod cum Numantinis percusserat, nudus vinctisque post tergum manibus, iis deditus est.

255, 2 *Celetas tantum*. Statuas equestres, ita dictas a κέλης, equus.

Ib. 5 *Nonnisi a Divo Augusto sejuges*. Longe ante, anno

Urbis conditæ DLXVI. *Sejuges in Capitolio aurati a P. Cornelio positi*; ut docet Livius, XXXVIII, 35.

Ib. 15 *P. Minucio*. Supra Libr. XVIII, sect. 4. dictus est. L. Minucius. Sic quoque appellatur ab aliis scriptoribus. Vide Livium IV, 12.

256, 6 *Q. Marcii Tremuli*. Anno Urbis conditæ CCCCXLVIII. de Hernicis triumphavit Q. Marcius Tremulus.

Ib. 17 *Cn. Octavium*. C. Popilius Antiochum regem olim circumscripserat, ut habet Livius XLV, 12. Cn. Octavius ad nepotem Antiochi regis postea missus est, & Laodiceæ est interfectus; ideoque ei a Senatu posita statua, ut videre est apud Ciceronem, Philippic. IX, 4. Num quoque Cn. Octavius Antiochum circumscripsit? An duo distincta temporibus conjunxit Plinius?

257, 6 *Bello Samniti*. Anno Urbis conditæ CCCCXI.

Ib. 17 CCCLX *statuere*. Hinc manifestum est annum Græcorum fuisse dierum 360, & menses dierum 30. Tertio quoque anno quindecim dies intercalabant; ut videre est apud Herodotum II, 4.

Ib. 20 *Gratidiano tribus, ut dicimus*. Supra Libr. XXXIII, sect. 46.

258, 6 *Annius Fetialis*. Penes Fetiales erat jus belli, pacisque faciendæ, & fœderis feriundi.

Ib. 13 C. *Popilio II Coss*. Anno Urbis conditæ DXCVI.

259, 6 *Qui Thurinos*. Thurii, vel Thurini, olim fuere dicti Sybaritæ, quorum urbs Sybaris a Crotoniatis eversa.

Ib. 20 *Trecentorum quinquaginta quinque dierum*. Ita & bene Ms. Reg. 3, & eruditus Harduinus in altera sua editione. Temporibus enim Numæ annus fuit tantum dierum CCCLV. In Mss. Reg. 2, 5, & editione principe, CCCCXV *dierum*. Sed hoc ex recentiore usu a librariis repositum, quod annum noverant esse dierum CCCLXV. Sic quoque Romæ figurabantur Jani, cum Romæ annus decem diebus crevit. Vide Macrobium, Saturnal. I, 9. Antiquitus cum annus esset tantum dierum CCCLV, ita in Jani manu figurati mihi videntur ejus digiti, ut tres postremi curvati exprimerent dies CCC; elatus index, dies L, curvatus pollex, dies V. Hæc digitorum figura naturalis est: alia quævis contorta. Mox: *Per significationem anni*. Ita quidem Mss. Reg. & editio princeps. Redundare tamen hæc mihi videntur, ut & visum erudito Torrentio; & aberant ab ejus antiquissimo Ms. codice.

260, 13 *Temporario theatro*. Et vix per unum mensem duraturo; de quo plura vide infra Lib. XXXVI, sect. 2.

Ib. 16 *Multa & Luculli*. Lucius & Marcus, fratres. Ille, Mithridatico bello; Macedonico hic triumpho nobilis.

Ib. 24 DCX *opera*. Ita Ms. Reg. 5. Sic quoque additum in margine Mss. Reg. 2, & 3. Editio princeps, & Mss. Reg. 2, & 3 M. D. *opera*.

261, 8 *A Vitellianis incensum*. Anno Urbis conditæ DCCLXXII.

262, 21 *Ære mirabiliorem*. Ergo non in operis tantum pulcritudine, sed & in ipsa æris mixtura fuit mirabilis ille Apollo Tuscanicus.

Ib. ult. *A Latiari Jove*. Corrupte Mss. Reg. & editio princeps, *a latere Jovis*. In recentioribus editionibus, *a Latiario Jove*. Melius fuit emendandum, *Latiari*. *Latiarem* dixit Lactantius, de Falsa religione 1, 21. Hic est de quo Lucanus I, 198.

Et residens celsa Latialis Jupiter Alba.

In Albano monte erat collocatus. Huc olim XLVII civitates Latinorum conveniebant, ut cum Romanis communia sacra Jovi facerent. Unde dictæ Latinæ feriæ.

263, 9 H-S CCCC, *manipretio*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Perperam eruditus Harduinus numeris lineam superposuit, CCCC, quod immanem summam efficit. Sed illud minimum est manipretium pro tanta statuæ amplitudine per annos decem facta. Opinor ergo nihil mutata scriptura legendum, sestertiûm quadringenorum millium manipretio. Quod sufficiens est tantæ statuæ manipretium. Mox: *Is postquam*. Bene Mss. Reg. 3, 5, & editio princeps.

264, 20 *Olympiade* LXXXIII. Bene Mss. Reg. 3, 5, & editio princeps. Annus primus hujus Olympiadis incidit in annum Urbis conditæ CCCVI.

Ib. ult. *Perelius*. Mss. Reg. & editio princeps.

265, 3 *Demeam Clitorium*. Mss. Reg. & editio princeps. Demeas erat e Clitore, mediterraneo Arcadiæ oppido, de quo supra Plinius V, 6. Mox: *Myron Lycium*. Myron habuit discipulum Lycium Eleuthereum, ut mox infra dicitur.

Ib. 14 *Lahippus*. Ita Mss. Reg. 1, 3, & editio princeps.

266, 8 *Quæ est in Parthenone*. Parthenon templum fuit Minervæ in arce Athenarum. In illa statua Phidias Minervam stolatam exhibuerat.

Ib. 11 *Cliduchum*. Claves tenentem, κλῃδοῦχον. Mox: *Ad ædem Fortunæ hujusque diei*. Est Fortuna unius cujusque diei. Ejus ædes fuit in Urbis regione X.

Ib. 15 *Artem toreuticen*. Jam fuerat & multo ante Phidiam toreutice. At eam exquisitiore arte aperuit & demonstravit

Phidias. Sic multi exstiterant sculptores, & tamen sculpturæ artem aperuit & demonstravit Michael-Angelus. Mox: *Diadumenum*. Diademate redimitum, & molliter agentem; ut & puerum doryphorum, id est hastam ferentem, & viriliter se gerentem.

Ib. 23 *Destringentem*. Mss. Reg. 2, & 3. In balneo se strigili defricantem. Mox: *Talo incessentem*. Ad talorum ludum provocantem.

Ib. ult. *Astragalizontes*. Ἀστραγαλίζειν, talis ludere. Aglaen & Hilæran ita ludentes videre est in picturis Herculanensibus, *Pitture antiche d'Ercolano*, Tom. I. Tab. 1.

267, 3 *Alexetera*. Alexetera, id est, adjutorem, defensorem. Mox: *Periphoretos*. Is est, qui lectica defertur. Artemon, egregius artifex, sed claudus, lectica ad opera deferebatur. Inde dictus περιφόρητος.

Ib. 8 *Quadrata tamen ea*. Tum placebat magis virilis ætatis robur, quam juventæ elegantia: inde quadrata illa corpora. Tale autem corpus laudat Celsus, II, 1 *Corpus autem habilissimum quadratum est, neque gracile, neque obesum. Nam longa statura, ut in juventa decora est, sic matura senectute conficitur. Gracile corpus infirmum: obesum, hebes est.*

Ib. 14 *Discobolon*. Qui discum jacit. Hanc statuam egregie commendat Quintilianus, II, 13. Plurimi sunt discoboli in gemmis antiquis. Mox: *Et pristas*. Pristæ, πρίστει, qui serra secant. Porro: *Pentathlos pancratiastas*. Qui Delphis quinque ludis, id est omni certaminum genere vicerant. Quinque illi ludi, cursus, saltus, discus, jaculum, lucta.

Ib. 21 *Multiplicasse varietatem*. Hæc egregie dicta a Plinio; & artis incrementa optime illustrant. Modo vidimus omnia Polycletum pæne ad unum exemplum fecisse: nunc Myron varietatem multiplicat. Hæc omnia miscet, turbat, & corrumpit Cl. Falconet, qui, quod semel monuisse satis sit, iniquissima & indigna artifice censura hos Plinii libros perstrinxit.

268, 1 *Et Leontinus*. Pythagoras alter, patria Leontinus. Leontini, nunc *Lentini*, in Sicilia. Mox: *Stadiodromon*. Qui in stadio cursu certat.

Ib. 4 *Eodem loco*. Olympiæ.

Ib. 7 *Qui Dicæus*. Qui justus, δίκαιος.

Ib. 18 *Duris negat*. Duris negat Chrysippum fuisse cujuspiam discipulum.

269, 5 *Apoxuomenon*. Illum ἀποξυόμενον, destringentem se.

esse qui in balneo se strigili defricet jam dixi supra.

Ib. 18 *Athenis Satyrum: turmam Alexandri, in qua amicorum ejus imagines*. Bene Mss. Reg & editio princeps. Perperam eruditus Harduinus, ut Velleii Paterculi auctoritatem infringeret, in altera sua editione emendavit, *Athenis Satyrorum turmam: Alexandrum amicorumque ejus imagines*. Egregium illud opus commendat & describit Velleius Paterculus I, 12.

270, 1 *Non habet Latinum nomen symmetria*. Bene Plinius. Nec enim commensus aut commodulatio eamdem vim habent.

Ib. 9 *Labippum*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 14 *Et Thespiadas*. Thespiades sunt novem Musæ, quæ Thespiis in Bœotiæ oppido colebantur: unde dictæ Thespiades Deæ. Mox: *Trophonii ad oraculum*. Illud oraculum fanumve subterraneum fuit in Lebadea Bœotiæ regione, ut dictum supra Libr. IV, sect. 12.

Ib. 20 *Peucestes*. Is est qui in obsidione oppidi Oxydracarum, ut habet Quintus Curtius, IX, 17, vel Mallorum, ut habent alii scriptores, *tribus jaculis confossus, non se tamen scuto, sed regem tuebatur*.

271, 8 *Catagusam*. Catagusa, est Ceres raptam Proserpinam reducens. Mox: *Periboeton*. Id est celeberrimum & nominatissimum, περιβόητον. Is est Satyrus, de quo magnopere gloriabatur Praxiteles; & cum ei nunciatum esset officinæ suæ incendium, exclamavit: Actum est de meis laboribus, si Satyro & Cupidini flammæ non pepercerunt; ut videre est apud Pausaniam, I, 20.

Ib. 14 *Stephusam*. Mulierem coronas plectentem. στέφουσαν. Mox: *Spilumenen*. Anum sordidam, σπιλουμένην. Porro: *Œnophorum*. Vinum ferentem, οἰνοφόρον.

Ib. 19 *Sauroctonon*. Lacertam occidentem, σαυροκτόνον Sauroctonos ille fertur exstare in gemma smaragdina e Museo Cl. Vander Marck. Vide Cl. Stosch, *Gemmæ antiquæ cælatæ*, Præfat. pag. XVIII.

272, 5 *Encrinomenos*. Approbatus & ceteris prælatus, ἐγκρινόμενος. Mox: *Iphicratis leæna*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Frustra eruditus Harduinus emendavit *Tisicratis*.

Ib. 15 *Æsculapium & Seleucum*. Ingeniose quidem conjicit Harduinus, *Æsculapium & Salutem*. At & infra inter opera nobilia artificum laudatur *Seleuces rex*. Nihil ergo mutandum.

Ib. 19 *Olympium Periclem*. Pericles, ob mirabilem in orationibus tonandi vim, Olympius cognominatus est. Vide Valerium Maximum V, 10.

Ib. ult. *Philesius cognominatur*. Amabilis, φιλήσιος. Creditur esse Apollo, qui Florentiæ adservatur. Mox: *In Didymæo*. Didymis, ubi oraculum Apollinis Didymæi. Vide supra Libr. V, sect. 31.

273, 5 *Celetizontas*. Celetizon, qui equum singularem regit, quem Græci vocabant κέλητα. Celetizontas sæpe videre est in antiquis gemmis.

Ib. 11 *In Gorgone ejus*. Gorgon Medusæ frequens occurrit in nummis & in gemmis.

Ib. 22 *Boni Eventus*. Deus Bonus Eventus videtur cum insignibus; quæ hic describit Plinius, in nummis Titi, Trajani, & Antonini, aliisque.

274, 1 *Cliduchon*. Clavigerum, ut jam dixi supra.

Ib. 4 *Artem ipso amne liquidiorem*. Ingeniose dictum. Videre est illud Eutychidæ opus incisum in onyche. Eurotas sedet dextra tenens arundines, sinistra urnæ, unde amnis fluit, innixus. Infra ΕΥΡΩΤΑϹ. *Ficoroni gemmæ antiquæ litterariæ*, Tab. VI, num. 1.

Ib. 8 *In Pario colonia*. Parium, colonia Hellesponti; de qua dictum supra Libr. V, sect. 40. Mox: *Eleuthereus Lycius*. Lycius oriundus Eleutheris, Bœotiæ oppido.

274, 19 *Puerum suffitorem*. Puerum odores adolentem. Mox: *Menæchmi vitulus genu premitur*. Male vertit Cl. Falconet: *le veau de Ménechmus est appuyé sur un genou, la tête tournée en arrière*. Vertendum erat, quod raro tamen monuerim, *le veau de Ménechmus est pressé sous le genou*. Quod Menæchmus in vitulo fecit, hoc Michael-Angelus, forte Menæchmum imitatus, expressit in Goliath, qui Davidis genu premitur, replicata quoque cervice. Et ne ab antiquitate recedam, sic vitulus, forsitan Menæchmi, premitur genu, & replicata cervice, morti proximus videtur in Sarda apud Cl. Gori, Inscript. antiq. Tom. I, Tab. VIII, num. 5.

275, 3 *Epithersen*. Epitherses pugil fuit eximius, quem Erythræi ob victorias dedicarunt. Vide Pausaniam VI, 15. Mox: *Splanchnopte*. Ut mox explicat Plinius splanchnoptes est sufflans & torrens exta, ἀπὸ τοῦ σπλάγχνα ὀπτᾷν. De hoc puero ejusque signo jam dictum supra Libr. XXII, sect. 20.

Ib. 13

Ib. 13 *Epistaten*. Non videtur viri nomen; sed præfectum, ἐπιστάτην, significat lanistam. Mox: *Strongylion*. Strongylion laudatus a Pausania IX, 30. Porro: *Eucnemon*. Nempe a pulcris tibiis dicta, εὐκνήμος

Ib. 21 *Læva tribus digitis*. De his minutissimis operibus vide jam dicta supra Libr. VII, sect. 21.

276, 5 *Dicata a Vespasiano*. Mss. Reg. & editio princeps.

Ib. 21 *Peryxiomenon*. Circumradentem se, περιξυόμενον, Mox: *Tyrannicidas*. Harmodium & Aristogitonem, jam supra dictos in hac sectione.

Ib. ult. *Doryphorus*. Hastatus miles. Tales doryphori sæpe occurrunt in gemmis antiquis.

277, 4 *Colotes*: Non est hic discipulus Pasitelis, de quo Pausanias V, 20, sed Phidiæ, ut ait ipse Plinius infra Libr. XXXV, sect. 34. Quod non advertit eruditus Harduinus.

Ib. 8 *Dahippus Paralyomenon*. In Mss. Reg. 2, 3, 5 *perlayomenon* in editione principe *parlayomenon*. Male emendatum in recentioribus editionibus *perixyomenon*. Emendandum certe fuit *paralyomenon*, παραλυόμενον. Inde παράλυσις. Talem, & forte ipsum Dahippi paralyomenon, in corneola incisum, vide apud Cl. Borioni, *Collectanea antiquitatum Romanarum*, Tab. 71. Quam gemmam nemo adhuc feliciter explicavit, nec explicare potuit, corrupto hoc Plinii loco.

Ib. 12 *Eubolidis*. Eubolidis opus est, digitis computans.

278, 12 *Clarissimus, ut dicemus*. Infra Libr. XXXV, sect. 36. Mox: *Periclymenus*. Male Mss. Reg. & editio princeps, *Periclenus*. Est Periclymenus, qui, teste Tatiano in Oratione contra Græcos, fecit mulierem triginta infantes uno partu enixam.

Ib. 26 *Tam inane exemplum*. Inane quidem & singulare hoc Catonis exemplum. Philosophos enim, quos proavus oderat, diligebat abnepos.

279, 2 *Quamquam auctoris incerti*. Non ita bene Mss. Reg. editio princeps & Cl. Rezzonicus, *quamquam auctores incerti*. Mox: *Oetæo habitu*. Hunc locum optime emendavit eruditus Turnebus. Male Mss. Reg. *soleo* vel *suleo* habitu. Recentiores editiones, *Eleo habitu*. Hac de re morteque Herculis in monte Oeta scriptæ a Seneca tragœdiæ.

279, 8 *Ex privato in publicum*. Cum in privatos usus cessisset hæc statua, eam Sabinus in publicum restituit.

280, 5 *Frigore magno melius fundi*. Ignis semper acrior hie-

me quam æstate; & quo majus frigus, eo ignis acrior; ut constat experimentis Cl. Micheli.

Ib. 15 *Argentarii vicesima.* Mss. Reg.

281, 7 *Cadmia vocatur.* Partibus autem æquis æris & cadmiæ fit æs coronarium. Mox: *Medicinæ inutilis.* Nos ex cadmia in *alkool*, sive pulverem tenuissimum redacta, utimur, & inter præcipua remedia siccantia recensemus. Utebatur & Nymphodorus, ut mox dicetur. Porro: *Aliamque nominis sui originem.* Tunc dicitur tutia. Illam quoque numeramus inter optima & lenissima medicamenta, quæ detergunt & siccant.

Ib. 13 *Capnitis.* Fumosa, καπνῖτις.

Ib. 16 *Botryitis.* Racemosa, βοτρυΐτις. Mox: *Levior secuturis.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Sine auctoritate in recentioribus editionibus, *levior porro secuturis;* de quibus mox agit Plinius.

Ib. 21 *Placitis.* Id est, plana & crustosa. Dioscoridi V, 84, dicitur πλακώδης. Mox: *Et in ipsa argumentum planitie.* Bene Ms. Reg. 5. In recentioribus editionibus, *& ipsa ab argumento.* Porro: *Ad cicatrices trahendas.* Ad cicatrices delendas.

Ib. ult. *Onychis maculis.* Bene Ms. Reg. 5, & editio princeps.

283, 11 *Vocant lepida.* Lepis, λεπὶς, est squama, æris flore crassior, quæ clavis inhærebat. *Squamam æris, quam* λεπίδα χαλκοῦ, ad dejectionem memorat Celsus II, 12. Mox: *In quos panes ærei ferruminantur.* Conflandis clavis, panes illi ærei indurabantur.

Ib. 18 *Vocant stomoma.* Illam quoque spumam æris, quod στόμωμα *adpellant*, memorat Celsus VI, 6, inter collyria ad morborum oculos. Id ergo non pertinet ad stomoma ferri, ut vult Constantinus, & post eum multi.

Ib. 25 *Seplasiæ.* De seplasia dictum supra Libr XXXIII, sect. ult. Mox: *Sic exteritur.* Sic tabidæ officinarum merces, sic fraudes seplasiæ teruntur, & ab ægris absumuntur.

284, 13 *Et lapidi — deraditur.* Ita Mss. Reg. & editio princeps. Frustra emendatum in recentioribus editionibus, *& e lapide.* Sic infra sect. 33 *derasam parietibus*, & sect. 45 *deraditur humido ferreo & clavis veteribus.*

Ib. 15 *In cadis super acetum suspenso.* Nos aceto non utimur, sed tantum vinaceis.

285, 3 *In batillo ferreo.* Si ferventi batillo ferreo atramentum

sutorium insperseris, rubescit; mutato quoque colore, rubescunt atramento sutorio mixta.

Ib. 15 *Penicillis calidis*. Ita Mss. Reg. & editio princeps.

286, 8 *Quam vocant scoleca*. A σκώληξ, vermiculus, dicta hæc ærugo scolex, vel vermicularis.

Ib. 13 *Duæ partes, quæ fuere aceti*. Contra Dioscorides V, 92 tradit miscendas partes duas urinæ cum una aceti.

Ib. 16 *Qua diximus aurum*. De santerna dictum supra Libr. XXXIII, sect. 29.

Ib. 21 Ex *subdialibus petris*. Ex petris sub dio expositis.

Ib. 25 *Dicemus suis locis*. Mox sequentibus sectionibus.

287, 9 *Psoricon dictum*. Quod contra ψώρας, cutisve scabritiem sit utile.

289, 4 *Stalagmian vocant*. Illud nomen apud nos manet; sed multo magis diffusum.

290, 8 *Pompholyx*. Pompholyx levis est, & ad fornices evolat, quibus bullarum instar adhæret; ducto inde nomine, cum πομφόλυξ Græcis sit bulla. Mox: *Spodos*. Spodos pompholyge ponderosior, non ad fornices ascendit; sed cineris instar, unde nomen, humi decidit.

291, 16 *Antispodon*. Si spodos desit, in ejus locum substituitur antispodos, seu cinis fici, caprifici, myrti, &c.

Ib. ult. *Psegma fit*. Male Mss. Reg. & editio princeps, *smegma*. Optime vidit Harduinus emendandum, *psegma*. Dioscorides ipse V, 80 ψῆγμα dixit. Est ramentum aut palea æris.

292, 6 *Diphrygem*. Græcis, δὶς φρύγεσθαι, bis torrefieri dicitur.

293, 5 *Deminutionem familiæ*. Ms. Reg. 2.

Ib. 23 *Cum stilo scribere*. Mss. Reg. & editio princeps.

294, 26 *Clavisque caligariis*. Clavi sunt quibus suffixa militaris caliga. Mox: *Stricturæ vocantur*. Hoc omne ferreum metallum stricturæ vocabantur, nomine imposito a stringenda acie, qua acies ferri stringitur, ut mox ipse Plinius declarat.

295, 3 *Nucleusque quidem ferri*. Hic est nucleus ferri, qui cum excoctus est & temperatus, dicitur chalybs.

Ib. 7 *Bilbilin*. Manent adhuc antiqua Bilbilis rudera in monte. Aqua ejus temperando ferro celebratissima est amnis Salo.

Ib. 9 *Turiasonem*. Sic & in nummis TVRIASO.

Ib. 13 *Ex mera acie*. Meram illam aciem nos dicimus chalybem purum. Mox: *Mollior complexus*. Mollioris temperaturæ ferrum.

Ib. 16 *Aliubi factura*. De vi aquæ in stringenda acie dictum modo supra: Sulmo Ovidii natalibus oppidum celebre.

Ib. 25 *De magnete lapide*. De magnete dicetur infra Libr. XXXVI, sect. 25.

296, 5 *Sed sparsa bullatione*. Magnes non ex continua caute exciditur, sed sparsum quasi per bullas colligitur. Mox: *An vitro fundendo*. Vitro fundendo magnetem addi vide infra Libr. XXXVI, sect. 66.

Ib. 8 *Inficit eadem vi*. Tunc enim ferreum, ut magnes, attrahendi vi pollet. Mox: *Arsinoes templum*. Arsinoe soror & uxor Ptolomæi Philadelphi.

Ib. 15 *Cantabriæ maritimæ parte*. Vena illa ferri largissima est, de qua diligentissime scripsit Cl. Bowles, *Introduction à l'Histoire Naturelle d'Espagne*, pag. 322.

Ib. 17 *In ambitu Oceani diximus*. Supra Libr. IV, sect. 34.

Ib. 25 *Quæ Zeugma*. Urbs Zeugma ad Euphratem. Mox: *Carentibus ea prioribus*. Fuitne priscis inventa ars ita ferrum fundendi aut temperandi, ut rubiginem non sentiret?

297, 8 *Ustione sanantur*. Viget adhuc hæc medicina in nostris provinciis.

Ib. 11 *Calefit etiam ferro candente aqua*. Id quoque passim usurpatur.

298, 7 *Et genis*. Et palpebris prodest. Mox: *In hygremplastro*. In humido emplastro.

Ib. 10 *Omne callum*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Frustra in recentioribus emendatum, *omnem*. Mox: *Picis oboli sex, Cimoliæ cretæ drachmæ sex*. Ita emendavit eruditus Harduinus; quod in Mss. Reg. 2, & Pintian. legatur, *pari obolis & Cimoliæ cretæ drachmis sex*. Picem quidem nonnullis in emplastris, non in eo tamen, de quo nunc Plinius, memorat Celsus V, 19 num. 1, & 3. Unde forte melius in Mss. Reg. 5. *Componitur hoc modo: Obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis duabus ex ære, totidem e squama ferri, totidem ferri, totidem ceræ, ex oleo sextarius*.

Ib. 19 *In insulas Atlantici maris*. In insulas Cassiteridas, de quibus dictum supra Libr. IV, sect. 36.

Ib. ult. *Quod subsedit*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. In recentioribus, *subsidit*.

299, 1 *Alutia vocant*. Ita Ms. Reg. 5. In editione principe, *alucia*. In Mss. Reg. 2, & 3, & recentioribus editionibus, *aluta*.

Ib. 8 *Cum fiat ex nigro*. Ex plumbo nigro, cum abundan-

tissima est galena, fit ex libris centum galenæ uncia una cum semisse, vel duæ unciæ argenti. Vide Cl. Lehmann, *L'Art des mines*, Tom I, pag. 128. Mox: *Jungi inter se*. Nos quoque jungimus & plumbo albo, & resina. Posse tamen jungi & plumbo nigro patet. Album quoque nigro jungitur sine oleo.

Ib. 12 *Teste Homero*. Iliad. λ'. vers. 25. ψ'. vers. 531, & alibi sæpe.

Ib. 17 *Stannum adpellatur*. Si accurate hæc descripsit Plinius, stannum illud non est quod nos hoc nomine appellamus. Mox: *Qui secundus argentum*. Cum argentum a plumbo secernebant. Porro: *Galena*. In hoc nomine a Plinio & priscis adhuc discrepamus. Nobis galena est ipsum plumbi metallum, quod e terra eruitur.

Ib. 21 *Deductis partibus non duabus*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Nescio cur particula negativa in recentioribus editionibus sit omissa. Nobis certe diversa est plumbi fundendi ratio. Cum purissima est galena, centum pondo reddunt libras plumbi a 60 ad 70. Vide Cl. Lehmann. loc. cit.

Ib. 24 *Pondus non auget*. Eadem fama viget Constantinopoli & in Oriente. Nec ut apud nos exteruntur vasa ænea, sed optime & levissime stanno illinuntur.

Ib. ult. *Laudatissima, ut diximus*. Supra Libr. XXXIII, sect. 45.

300, 14 *Plumbatur*. Solidatur & jungitur.

Ib. 17 *Album incoquitur*. Inventum ergo Galliarum fuit incoquere ærea vasa plumbo albo. Mox: *Argentum incoquere*. Inventum quoque Galliarum argentum incoquere.

Ib. 21 *In Alesia oppido*. Bene Mss. Reg. & editio princeps. Male in recentioribus editionibus, *Alexia*. Alesiæ, oppidi Galliarum celeberrimi, rudera exstant in Burgundia. Mox: *Esseda — & petorita*. Esseda, vehicula, petorita, diversa sunt curruum nomina & genera.

301, 4 *India neque æs, neque plumbum*. Et æs, & plumbum habet India, sed tunc non effodiebat, cum facilius commodiusque hæc gemmis & margaritis permutaret.

Ib. 10 *Ovetanum, Caprariense, Oleastrense*. Ovetanum ita dictum ab oppido Oveto; Caprariense, ab insula Capraria; Oleastrense, ab oppido Oleastro, de quo supra Libr. III, sect. 3.

Ib. 17 *Santarensi metallo*. Ubi fuerit in Bætica illa fodina incompertum. Nunc novimus Scalabim, quæ non est in Bæ-

tica, sed in Lusitania, Tago flumini adposita. Mox: CCLV *locatum*. Incerti valde sunt hi numeri. In Mss. Reg. 2, 3, & editione principe, XXIII *locatum est*. In Ms. Reg. 5, quod forte verius, *postquam obliteratum erat, reddit* LXXXII.

Ib. 20 *Ad pondo* cccc, *vectigalis*. Ita editio princeps aliæque. Hæc desunt in Mss. Reg. Intelligendum, pondo cccc M. Antonianum autem dictum est metallum ab Antonio, forte Triumviro, fodinæ domino. Mox: *Aqua addita*. In editione principe, *mirum aqua addita*. *Mirum* deest in Mss. Reg. & est inutile. In recentioribus editionibus, *& mirum*.

Ib. 23 *Peruri*. Bene Mss. Reg. 2, 3, & editio princeps. Male Ms. Reg. 5, & recentiores editiones, *vas peruri*.

302, 15 *In metallis*. In metallicis fodinis.

Ib. 23 *Plumbaginem*. Forte plumbago herba, de qua dictum supra Libr. XXV, sect 97.

303, 4 *Procidentiam eorum*. Teste Celso, VI, 6, *nonnumquam ingens inflammatio tanto impetu erumpit, ut oculos sua sede propellat*.

Ib. 8 *Quæ chartis*. De chartarum usu in medicina dictum supra Libr. XXIV, sect. 51.

Ib. 15 *Ut in crudo dictum est*. In crudo plumbo, neque usto. De hac lotura crudi plumbi, cum se ipso teritur, dictum est superiore sectione.

Ib. 19 *Sine plumbi reliquiis*. Ita ut nihil plumbosi remaneat.

304, 2 *Quo ex Cyprio ære diximus*. Supra sect. 34. Mox: *Alio loco galenam vocavimus*. Supra Libr. XXXIII, sect. 31.

Ib. 12 *Quæ in Zephyrio fiat*. Zephyrium fuit oppidum & promontorium Ciliciæ. Ibi laudatissima est molybdæna fossilis, teste Dioscoride, V, 100. Mox: *Usus in liparas*. Liparæ sunt emplastra lenia.

Ib. 22 *Fovendo calida*. In Mss. Reg. & editione principe, *fovenda calida*. Quod nec male est. Calida enim debet esse, ut foveatur venter.

305, 11 *Ad candorem feminarum adhibetur*. Ita Mss. Reg. 3, & 5. In Ms. Reg. 2, & editione principe deest, *adhibetur*.

Ib. 15 *Sandaracæ*. Ita Mss. Reg. & editio princeps. Ferme dicta est sandaracæ natura, cum toties supra memorata sit in recensendis medicamentis.

306, 1 *Et arrenicum*. Ita Mss. Reg. & sic jam supra dictum.

In editione principe, *arsenicum*. Arrenicum, vel arsenicum. Mox: *Coloris etiam in auro excellentis*. Ita Mss. Reg. Pintian. & editio princeps. In Ms Dalecamp. *ut in auro excellentis*. Male emendatum in recentioribus editionibus, *coloris etiam in auro, excellentius*. Sic enim nec Latinitas, nec sensus constat. Emendavit Cl. Durand, *coloris etiam, ut auro, excellentis*.